

KOMÁROMI JÁNOS

M U N K Á I
GYŰJTEMÉNYES KIADÁS

III.

**ESZE TAMÁS
A MEZÍTLÁBASOK
EZREDESE**

B U D A P E S T
GENIUS KÖNYVKIADÓ RT.
K I A D Á S A

KOMÁROMI JÁNOS

**ESZE TAMÁS
A MEZÍTLÁBASOK
EZREDESE**

**BUDAPEST
GENIUS KÖNYVKIADÓ RT.
KIADÁSA**

Copyright by Genius, Budapest.

.Kunossy rt. Budapest

ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

A nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás alakja velem járt mindenkor. Úgyszólvan azóta, ameddig csak vissza tudok menni az emlékeimben.

Legelső ilyen emlékem az egyik anyai dédapám volt.

Hat-nyolc éveske ha lehettem akkor: dédapám tul járt a kilenc vénen. Termetre öles, fehér haja csak nem a vállát érte. Téli napokon, mialatt odakint beszíki a szél zúgott az Ondava lapályán, az öreg a kemencepadkánál melengette a hátát, nyárban meg, amikor mély csöndben hallgatott az erdő, a nyárfák alatt üldögélt egy lócsán s ő maga is hallgatott. Csak nem mindig hallgatott.

Kevésszavú, vallásos ember volt ez a dédapám. De csak hétköznapokon. Mert vasárnapi délutánok alkalmával két-három meszely italt volt szokása áthozatni a kocsmából és ha iszogatni kezdett csöndeskén, mérhetetlen düh fogta el s úgy csapkopta a téreit, hogy az egész ház kereszttet hajigált magára. Ilyenkor volt elemében a dédapám. És ha egyszer kitört vén dühe, alig birt magával. Ilyen veszett pillanataiban mindenkor Esze Tamást, a kegyetlen és nagyerejű öreget emlegette, a szegény emberek egyetlen oltalmazóját, akinek olyan erő volt a karjaiban, hogy szálfákat

tépdesett ki a lazonyi erdőkben. Persze félkézzel. A bajusza meg olyan volt, hogyha jókedve akadt, hát a két fülére csavarhatta volna. Ám ritkán volt jókedve Esze Tamásnak, mert Esze Tamás többnyire dühös volt, minél fogva szakadatlanul káromkodott.

Így hallottam ezt húsz-huszonöt esztendővel ezelőtt a dédapámtól. Neki pedig tudnia kellett, mert ő szintén a dédapjától hallotta ezt ugyanígy, aki viszont alighanem saját szemeivel láthatta még az Esze Tamás legényeinek menekülő foszlányait.

Esze Tamásról dédapám volt az első élő faagyomány. De ilyen emlékek és hagyományok vettek körül egész gyermekkoromban.

Minálunk: a Tiszaháton, a Nagyerdő zeg-zugosain, a Latorca partjain, az ungi berkek udvarházaiban, a magyar, tót és rusnyák tájak nyomorult zselliérviskói-ban, ezen a szerencsétlen és halhatatlan Felföldön ma is élnek és bujtogatnak a kurucok. Nem a párdúc bőrös, lódingos, zöldcsizmás vezérek persze, hanem a méregtől-fuvó, véznanyaku, széltől és kutyáktól hajtott reménytelen talpasok. Porrá-vált testeik ismeretlenül fekszenek a bokrok és az erdők alatt, de a lelkeik visszajárnak. E szanaszét züllött kurucok emlékeivel vannak tele öreg kúriák, őszi esték a fonóban, urasági majorok és szegény zselliérek kalyibái.

Apró legényke voltam még, amikor késő éjfeleken túl fülelgettem ki az ágyból az öregek meséire. A nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást és keserű katonáit ezek az öregek azóta nagyrészt összevétették egyéb, ugyancsak nagyhírű erdei zsiványokkal: körülbelül egyre-megy. Mind a kettőt a német szorongatta s kurucok és egyéb zsiványok egyenlő jószívvel hajol-

tak le mindenkor a szegénységhez. Német elnyomás, önkény, adók, zaklatások ellen ez az istenadta nép mindenig a lődörgő kurucokban s a pandúrok tól hajszolt betyárokban érezte egyedüli pártfogóit.

Odafent élnek még a kurucok. Nem eszményítve, nem hamisítva: meztelen valóságukban. Mert rég elhanyatlott életüket is többnyire félíg meztelenül nyomorogták át ezek az örökök és egyetlen magyarok. A Vihorlát-Gutin alatt vén kanászoktól én láttam még a kanásztáncot. Csak töredéke volt már az egykorinak. De ahogy járták! Kifordított gubában, zsiros hajjal, rengő fütyköökkel és dobogó bocskorban: a pusztá emlékétől összeremeg a szívem. Olyan vad és olyan lázadó volt. Egy tavaszi éjszakán, mikor messzi keletről, valahol Ung földjén kigyűlt egy falu s vörös csík tűnt föl a láthatáron, hallottam még, amint egy rászkai magyar kiállt a házeresze végére és mialatt előrehajolva figyelgetett bele a tüzektől megriasztott sötétségbe, halkan imádkozni kezdett:

— Gyönnek már a kurucok...

Ám széles vállaival, bús szemöldökeivel, lobogó szemeivel, varjúszárny-bajuszával, harsogó keselyűorrával, hihetetlen erejével s rettentő csizmáival már gyermekkoromban messzire kiemelkedett valamennyi kuruc fölé a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás riásztó alakja.

Körülbelül így írtam meg ma is. Esze Tamás ezredes szakadatlanul bujtogat mindenki ellen, aki a magyarságnak vesztére jött közénk, olyan engesztelne tétlenül, hogy megretten tőle a mai ember. Ő az örökmagyar. S vad indulataitól hajszolva végül magyarokkal kerül szembe. Azokat is ra-

kásra gyilkolja, még hihetetlenebb gyűlölködéssel,
ő az öröklázadó.

Idén van kétszáz és huszonöt esztendeje az Esze
Tamás szörnyű csatáinak.

Budapest, 1922 május 29-én.

Komáromi János

ELSŐ ÉNEK

ESZE TAMÁS JELT ÁD.

*Ezerhétszáz alatt harmadik esztendő:
Vitézek csillaga, hadakozó idő...*

úr-go-vá-nyi-i-i!

Panaszasan, szokatlanul panaszosan nyúlt el a kiáltás az ingoványok fölött s rémült hallgatás következett rá az éjszakában. Egész közelről, a nádas szélén, két lovas közeledett óvatosan s lovaik térdén felül csobogtak a vízben. Az első lovas hirtelen visszafogta a kantárt, megállt, előrehajtott lovának nyaka fölött és míg a ló nyugtalankodni próbált, ő maga hosszan figyelt előre, a hegyek felé, melyek lába alól a pataki országút fehérlett idáig. És akkor, époly elnyújtva és panaszosan, valahonnét Karcsa felől vagy Czigánd felől, csak mint valami elszüremlő sóhajtás, mégegyszer átremegett a nádas fölött:

— Or-go-vá-nyi-i-i!

Az első lovas hátrafordult:

—Magát hívogatja valaki, Andris bácsi.

—A sógorom lesz, a nagyerdei kanászoktul, kivel az este tanálkoztam a lukai dombon — mondta csöndeskén Orgoványi András. — Nálam maradt a pipája, azért nyugtalankodik, Miklós úrfi.

Erre aztán époly szótlanul és óvatosan megindultak a titokzatos útvesztők között. Az ezerhatszáz-kilencvenhetedik esztendő június harmincadikának éjszakája volt ez az éjszaka. Az itt-ott megszakadt felhők mögött dél felé úszott a telihold, sebesen, nagyon sebesen és ha itt-ott kidugta az arcát, széles, bánatos mosolygásra ferdült el a szája. Dél felé úszott a telihold, a felhők észak felé mentek, a magasban szél

járhatott tehát, idelelent azonban teljes volt a csend. Kevés idő múlva megint felütötte fejét az első ló s felhorkant. Lovasa előrefeszült s néhány pillanatig gyanakodva szimatolt előre. Később hátrafordult és annyit szolt susogva:

— Halott fekszik az út szélén, Andris bácsi.

Azon a részen, aholvá most értek föl, szárazba fordult a gázló s e tenyérnyi földdarabka szélén, lábbal a sás közé temetkezve, véres katona terült el hanyatt. Orgoványi András lecsúszott a lóról s a halott vitéz fölé hajolt. A hold is előbüjt, ránézett a katonára s a katona félíg-lehunyt szemmel, félíg-nyitott szájjal meredt vissza a holdfénybe.

— A mienkből való? — kérdezte az úrfi.

— A fenét! Német az ebadta — s arcukköpte a halott katonát. — Legalább jól fülöncsapták a rihest — s visszaerőlködött a lovára. — Megdöglött, nem kár érte.

S szótlanul húzódtak tovább a sástengerek, nádi-buzogányok, kákaerdők, tocsogók között, kerülve az uszólápat és zöldszigeteket, aholvá ha egyet találna lépni az ember, ló és lovas fölött összecsapna a viz s ló és lovas egy jajkiáltás nélkül veszne el a hinárosban. Szótlanul mentek. Elöl a fiatal lovas, sötét leffentyüs sapkában, sötét ujjasban, vékonyhasú fekete lovon. Olyan volt, mint egy hazafelé igyekvő bájkódó kisértet. S csupasz kardját ahogy karesztülfektette a nyereg előtt, még az a kard is feketének látszott. Csak a lovak csobogtak. Odafönt szünetlen bújócskát játszott a hold, idelelent olyan szokatlan szinben tünt fel körülkörül minden, hogy akaratlanul is megborzongott az ember s keresztet vetett magára. Már közel voltak a Sátorhegyek s lilaszinü tetejük éles vonalban feküdt az ég oldalán. Délről és messziről szakadatlan fény-pontok ugráltak és rakták lidérctáncukat az útvesztők hátán S Orgoványi András csak lehajtotta a fejét és felsóhajtott:

— Istenem, de szép is a világ, csak az emberek rosszak benne! Most éjszaka van és mindenki alszik, de mire a második éjszaka gyönne, hányan fognak

holtan feküdni az utak szélén, az erdők alatt és nem lesz senki, aki megsirassa őket. Istenem, vedd a tenyeredbe bűnös lelkeinket, de a németet köpjed szembe te is... Haj-haj!

De ahogyan ideért, hirtelen megriadt, mert dörgő kiáltás hallatszott a lovaik orra előtt, a füzes alól:

— Mi a jelszó?

Az úrfi foltott hangon felelt vissza:

— Esze Tamás ...

— Kik vagytok és hová mentek?

— Thuróczy Miklós a szolgájával...

De nem fejezhette be Thuróczy Miklós úrfi, mert két gubás alak ugrott ki a füzesből, lekapták a báránysapkát s térdreestek a lova előtt:

— Az Isten védelmezze, úrfi, amikor egyet lép!

— Köszönöm — biccentett Thuróczy Miklós. —

Nyúzó Mihályhoz tartoztok, úgy-é?

— Igenis, úrfi, mink vagyunk a bemurcolt-pofások, a Nyúzó hadnagy úr angyalai.

— Hát csak legyetek vigyázassál. Holnapra talán ránk gondol az Isten ...

S észak felé fordultak a füzesből. A felhők összeegyülték ezalatt s elborították a holdat. Alig látszott valami. Már elhagyták a Bodrogköz hínáros tóvilágát, már átmentek a szomotori országúton. Sehol egy fény pont, sehol egy kiáltás az éjszakában. Erdők és dombságok közeledtek feléjük a homályban s a sötétség egyre dagadt. S Thuróczy Miklós leengedte a fejét, mert először Esze Tamásra, azután az édesanyjára gondolt. Jaj, mi lesz holnap az ő édesanyjával? Most éjfél lehet s holnap éjfélre már holtak, teméteken holtak fognak úszni hanyatt, le a Ronyván meg a Bodrog fekete vizében ...

A toronyi erdő táján lehettek, amikor fölfigyelt Orgoványi András:

— Miklós úrfi, dolonnak valahol...

Thuróczy is megállt s hallgatódzni kezdett. És az éjszakában most, valahonnét a Feketehegy felől, darambós, nyers hangok vánszorogtak a füléig. Mintha egy nyolcvanéves öreg, aki láttá még a legelső Rákóczi

hadizászlait Kassa alatt, aki együtt menekült a reménytelenségnek Szuhay Mátyással s elsiratván Thököli szerencsétlenségét, Petneházy alatt már az Esze Tamás bitangjainak sorában rohant Buda falai ellen — mintha egy ilyen nyolcvanéves ember panaszkodott volna valahol az erdőknek. Reszketve, töredezve hallatszott idáig valahonnét, de mindig csak ez a két sor:

*Egy szegénylegény az Esze Tamás,
Magát megvonó Bonohó András...*

A magyar nép sír a rengetegben — gondolta Thuróczy és csak fölsóhajtott magában. Esze Tamás itt volt még, de ki lehetett az a Bonohó András? Talán valamelyik keserűszájú alhadnagy a Petróczy vagy az Ubrisi menekülő legényei közül, miközben Moldova csillagai felé vették gázdaatlán útjukat. S hánny esztendeje annak? Talán tiz, talán tizenöt is. Annyi fénye sincs már azóta Thököli szerencséjének, mint egy búspislogású lámpásnak s Bonohó András csontjai talán ott fehérlenek azóta a Verhovina oldalában, vagy a havasalföldi égerfák alatt... De a vonatott, nehéz és szomorú nótának folytatása is lett. Lázadó és hetye folytatás és itt már három-négy idegen hang is beleszól a vén bujdosó reszkető énekebe. Nagyon furcsa és nagyon szomorú volt. Thuróczy visszafojtva figyelt s könnyek jöttek a szeméből:

*Uruk mellett voltak ketten
Mintegy lelki-más,
Jánki Péter,
Zöld Demeter
Voltak, mint darázs ...*

Ki az a Jánki Péter s ki lehet Zöld Demeter? Senki. Egyvalaki a reménytelen magyar népből, talán egy kóbor talpas, egy éheshasu szegénylegény: maga a magyar nép. Aki föld alá menekül, ha harangszót hall a negyedik határból s esze nélkül rohan az er-

döknek, ha közeledő németeket lát a délibáb tükrében... Ej, hagyjuk ezt későbbre! Thuróczy Miklós először odahallgatott a keserű énekre, aztán leesett a lovára s még-aztán sírni kezdett s könnyei végigfolytak a lova fején. Orgoványi András szepegve húzódott össze az úrfi mögött s már-már azon volt, hogy maga is el talál keseredni, mert sejtette az úrfi szívebánatát, de akkor fölhajolt az úrfi:

— Gyerünk, Andriskám, mert itt kaphat a virradat!

S mély gondok között kocogtak a sötét úton. Mert ekkor már sűrű lett az éjszaka, mint a dehec s a fák mögül itt-ott csak sejteni lehetett, hogy jobbkézről lehet valahol a legényei Sutadomb s az alatt a Kutas György tanyája. Ott, a tanya szélén, kell strázsálni reájuk Nagylábú Dávid szökött pataki pékmasternek, az istentelen latornak. Csend volt, kisértetriasztó csend, minden tölgyfa maga egy neszlegő kisértet s Orgoványi András éppen mondani akarta, hogy: úrfi, úgy vélem, balról van a legényei domb, mikor egy ilyen tölgykísértet mögül egy másik rengőtorkú kisértet ordított rá a lovasokra:

— Kik vagyok?

Az úrfi visszafogta lovát, a kardját meg leeresztette. Tudta, hogy ma éjjel minden bokor és minden fatörzs mögül egy-egy dühös kuruc leskelődik az utolsó virradatra, tehát nyugodtan annyit mondott:

— Thuróczy Miklós vagyok. És ott, nemde, az én Majos Ferenc bátyám, aki két nap óta türelmetlenül várja jöttünket?

— Úgy van, kedves-egy öcsém — s a fák mögül kilépett egy sebhelyektől megszántott arcú Góliát. — Úgy van, kedves-egy öcsém, csakugyan én lestelek itt, az a hamis, istentelen, ördögi praktikáju, eretnek, országpusztító, tökéletlen, bitang Majos Ferenc, rebellis latroknak szegény rezessorrú gyalogsági kaptánya, aki huszonhét esztendő óta várta a holnapi virradatot. Vivát Esze Tamás! — s hangja átdörgött az erdőn. És a rengetegből száz meg száz reménytelen lappangó orditott és zengett vissza bokrok mögül, fák alól, sziklák mögül: — Vivát Esze Tamás!

Thuróczy lehajolt s kezet nyújtott a rezesorrú kapitánynak:

—De honnét akasztotta magára Majos bátyám azt a nyolcrendbeli cifra titulust?

—Áztat, öcsém? — s kezefejét végighúzta a bajuszán. — Áztat, öcsém, éppen ma húsz esztendeje Kobb Farkas cassai generális úr akasztotta rám, mikor a szalánci meg a kozmái hegyek között keresett, mint a kutyát s pátnésekét küldözött ellenem, hogy döglene meg, ha még meg nem döglött! De igyunk, kedves - egy öcsém!

Kulacsot húzott ki a kurta ködmöne belsejéből s egyet húzott belőle. Aztán Thuróczynak nyújtotta át a bujdosók harcieszközét s leeresztvén hangját, közömbösen érdeklődött:

—Mit izent Tamás?

—Hogy holnap délben... — mondta halkan Thuróczy. — Az a parancsom, hogy holnap délben...

—Helyes, nagyon helyes — bologatott rezesorrú Majos Ferenc, rebellis latroknak huszonhét esztendő óta bujdosott szegény gyalogsági kapitánya. — De most siessünk, mert Tokajiék este óta lesnek ránk a Kutas György tanyáján.

S rezesorrú Majos Ferenc maga is lóra ült s most már vágtatást fordultak ki az országútra. Balról megkerülték a Sutadombot s a kemény utón csattogva repültek Terebes felé. Félóra múlva megálltak:

— Itt vagyunk, kedves-egy öcsém. Én most visszameyek s mire mégegyszer feljönne a csillag, Majos Ferenc a pataki Gomboskertben fog megbújni s vele lesznek az összes latrok. Most kortyintok még egyet a Tamás egészségire, te pedig siess, mert mindenjárt virradni fog. Éppen itt jön Tokaji Ferkó druszám.

Szájához emelte a kulacsot, aztán megfordult s elszáguldott. A Kutas György tanyájának egy üres és elhagyott magtárcsűréből gyenge fény vágódott ki a sötétségbe s e fény közepén, a magtár félén-nyitott kapujában ott állt Tokaji Ferenc.

De nem egyedül állt ott.

Thuróczy hátraszólt az öregnek

— Andris bácsi, a két lóval sétáljon föl a faluba. Készítse ki a kardokat, tegye ki a vasingemet s nyergelje föl a másik lovamat. De lábujjhelyen nyisson be az udvarba, hogy meg ne riadjon az édesanyám.

S beugrott a magtárba. Süvegét odavágta az egyetlen asztalra, lengő haját hátrakapta a tenyerével s egy nagyot fuit:

—Jó éjszakát, legények!

—Jó éjszakát, Thuróczy! — feleltek azok karban.

Lámpás füstölt az asztal fején, kormos világa árnyékokat mozgatott a falon s külön árnyék volt minden szegénylegény. S a panaszkodó mécsvilágnál csak most vehették szemügyre a fiatal Thuróczyt. Sáros volt a csizmája, sár feküdt az ujjasa hátán, de még a kis batusza és a szemöldöke is sáros volt. Hanem a szeme az nevetett:

— Két napig ültem lovon, legények. No, csakhogy itt vagyok. Utolsó parancsát hozom az édes nagyapátoknak, Beregből...

Visszafojtott karban feleltek rá:

—Vivát Esze Tamás!

—Bizony, vivát, legények! — és leült egy kiütött hordóra. — Mert holnap, azaz még ma meg fogtok indulni...

—Meg fogunk indulni! — igazította ki szinte nyersen egy kerekzemű, ziláltüstökű s külsőre betegesnek látszó fiatalembert. Olyan fiatal volt még, hogy holmi diáklegrénykének tetszett csak. Sápadt bőre megfeszült a szélescsontu arcán s ahogy most összefont karral odaállt Thuróczy elé, indulat lobogott a szemében. Thuróczy ránézett, de nyugodtan folytatta:

—Ne szólj bele, Tokaji Ferkó pajtás, mert én parancsolok itten, amig meg nem jön az öreg. S bizony mondom tenéked, hogy akinek most sincs kedvére valami, könnyen az ágra kerülhet föl. Elég nagy a velejtei erdő.

Tokaji nagyot nézett, leengedte a karját, hátrált néhány lépést s nem szólt semmit. Thuróczy körülpillantott:

— Itt van Szalontay?

A háttérből előlépett egy bozontos paraszt, a vég-ardói bíró.

— Gyuri bátyám, maga holnap, azaz a hétfői éjszakán a Cinegedomb felől Patak alá ereszkedik. Majos bátyánk és Nyúzó Mihály ugyanott lesznek idejében. Urat és papot senki meg ne bántson!

Szalontay intett, hogy megértette s döngő lábbal eltűnt az éjszakában.

— Buga Jakab!

S előbotorkált Buga Jakab. Egyik lába bocskorban volt, másik lába mezitláb volt. Arcának színe, mint a kordován, félbajuszkája csára csüngött, a másik fele leégett valahol. Lába, mint a gólya lába, a nyakával meg előrehajolt, mintha a földön keresgél volna valamit. minden fegyvere egy kurtanyelü kisbalta volt. Megállt Thuróczy előtt s csak leengedte a koponyáját, mint egy beteg ló.

— No, Jakab testvér, eleget bujkáltál már a kukoricásban, hát most meg kell mutatni, milyen legény vagy! A bojnyikokkal ott légy ebédidőre a bányácskai erdő alatt. De jól megjegyezd te is, hogy úrholz, paphoz nem szabad nyúlni, csak ha parókában, német süvegben, vagy plundrában találjátok. Mert édes hazánk szabadítására indulunk meg mostan. De a németet vághatjátok, mint a tököt. Ebéd előtt magam is ott leszek. A viszontlátásra, Jakab testvér! Tyukodi pajtás, itt vagy?

S jelentkezett Tyukodi pajtás, mialatt Buga Jakab kenyeres neszstelenül tűnt el a kapun. Zömök dugóember volt Tyukodi pajtás, de olyan lábbal, mint egy cölöp. Tüsző volt a hasán, csupasz dákos amögé dugva, a homlokán meg véres kötés, hogy alig látszott ki alólá a félszeme.

—Hát veled mi történt?

—Instálom, úrfi — szerénykedett Tyukodi pajtás —, tegnap egynihány tomosokkal tanálkoztunk a záhonyi révnél, de mink négyen valánk csupán, ők pedig tizenhaton ...

—Hát neked Rakamaz körül lesz dolgod — mo-

solygott föl Thuróczy. — Hiszen érted, miről van szó!

— Értem, kapitány úr.

Aztán jöttek a többiek, névszerint Fábián István meg Vajda Gergely Garanyból, úgyszint a köhögős és keszeg Soltész Pál Legényéről, valamint a ritkán-józan Pikor János ulyanonnét. Aztán Ruszka Mihály és Tuba István, kik a kanászokat terelték össze a Nagy-erdőből, majd a nyakiglábú, savószemű, csüngőhajú, télben-is-meziüáb Zöld Demeter, ugyanaz, kit a nóta is kiemelt, hogy Jánki Péterrel együtt olyan serény, mint a darázs és aki furkósbottal vitte a hátán az abauji mezítlábasokat. Azalatt pedig ment az éjszaka és ők egymásután vesztek el a sötében. A mécses imbolyogva sírdogált s már csak Jesztreb András volt hátra, aki esztendők óta a Dargóban bujkáló tótokat biztatgatta, hogy csak a tavaszig, csak a karácsonyig, de most igazán csak Péter-Pál napjáig még és akkor mézes bobálykát fog früstökölni minden tót, uzsonnára meg annyi lekvárt pofázhatnak, hogy kétfelé fog állni tőle a fülük s henteregni fognak a szalmában. Most végül csakugyan itt volt a Péter-Pál.

Jelentkezett hát a vizesszemű Jesztreb is. Bunkóra dűlve állt meg Thuróczy előtt:

—Itt vagyok, úrficska.

—No, Jesztreb apám, magának nagy dolga lesz. Holnap estére ki kell állni a tolcsvai országútra s aki arrafelé talál futni Patak felől, azt meg kell fogni. Bizik az emberekben?

Jesztreb legyintett:

— Úrficska, a tótocskák annyit éheztek már, hogy Szent Pétert is végighuzigálnák az árokba, ha megkaphatnák a lábát. Sietek is, úrficska, Isten simogassa meg a jóságos arcát!

Most aztán ketten maradtak. Thuróczy fölállt s körülnézett. Üres volt már a csűr, csak a lámpás imbolygott s beteg fénye kísérteteket riasztgatott a falon. Tokaji Ferenc még mindig úgy állt ott, összecsukott karral s valami furcsa és sajátszerű tűzben lángolt a szeme.

— Mehetünk, Ferkó?

Tokaji Ferkó annyit szólt:
— Jó.

Thuróczy eloltotta a mécsest s kibotorkáltak az éjszakába. Azután megindultak kstten, a Sutadombnak, a temető felé. Itt-ott megint megszakadtak a felhök s aranyos-lilás szélük felé sietett a holdvilág, de már hajlatnak fordulva, a radványi hegyek fejének. Idegent valami sajátszerű kékes-színben derengett minden s olyan ijesztő volt a csend, hogy az ember hallotta a szíve zakatolását. Ők pedig mentek ketten, szótlanul, majdnem szomorúan. Már a Mária-kutjáná! voltak, a temető alatt s furcsán eldült árnyékot vetettek a fák. Tokaji hirtelen megállt s szembefordult Thuroczy val:

—Tehát kímélni kell az urakat... Mi?

—Úgy van, Ferkó pajtás — fordult szembe Thuroczy is. — Ez parancsa Esze Tamásnak...

—Parancsa! Parancsa! — s kardját indulattal vágta oda a földhöz.

—Hallgass már! — kiáltott rá Thuroczy. — Hallgass, te esztelen ember! Nem az urak ellen, hanem kínzóink ellen indulunk meg. Mert ha az urak is ellenünk fordulnak, akkor végünk van. Senkinek hitét mi nem bántjuk...

—Tehát a jezsuitákat se? Hejj! — s hörgött és a hajába markolt. — Hát nem hallottad még, te ember, hogy harminc esztendeje bujdosik miattuk a pataki kollégium!

Újra megindultak s lépést mentek a temetőnek. A hold előbüjt s világát szétterítette a kihalt tájék fölött. Megint Thuroczy beszélt, halkan, meg-gondolva a szót, de látszott azért, hogy belül meg-megremeg:

— Majd visszajön a kollégium. Most arra kell vigyázni, hogy Rákóczit is kézrekapjuk. Vigyázni, az Istenért, vigyázni! Kabay Márton tiszteletes úr készíti már a kiáltványt s az Isten ha besegít ben-neket Tokajba, nyomban küld a nyargalókat Önök felé meg Szendrő felé, hogy kitört a szabadság. De vigyázni, az Istenért, vigyázni! Mert ha híre szalad,

hogy csak a parasztok fogtak fegyvert az urakra, akkor lóra ülnek az urak, magyar fogja ölni a magyart és az iszonyatos lenne. Hallgass rám Ferkó és türtőztesd magad, mert a fejeddel felel sz minden papért...

— És minden grófért! Mi? — s gúny égett a hangjában. — Beszélhetsz te nekem, Thuróczy, úr vagy te magad is...

De itt már kitört Thuróczy Miklós:

— Hallod-é, Tokaji Ferkó! Azt mondomb én neked, nagyon vigyázz te magadra! Ha én állok a parasztok elé nagyobb áldozat az, mintha Tokaji Ferenc vezeti őket. Dehát Tokaji ezt a szememre hánnya nekem...

Már a dombon álltak, a temető fejfái között. A domb oldalában lapult meg a fatemplom s toronycsillaga tompán villogott az alvó házak fölött. Tokaji Ferkó megállt a sírok között, szokása szerint keresztfelfonta karját s széles arcát a hold arcának fordította. Egész csöndes volt már:

— No, hiszen jól van, Thuróczy pajtás. Jól van és ne haragudj, ha igazságtalan lettem volna. De lásd, öt esztendő óta fogyaszt a düh és a tehetetlen kin. A mai éjszakán azonban felejtsünk el minden. Elbúcsúztál már az édesanyádtól?

— Most indulok hozzá.

— Úgy. Hát csak búcsúzz el tőle. Nekem nincs búcsúznom senkitől, mert nekem senkim sincs már. Fölteszem azonban, hogy kemény maradsz az anyád előtt is. Úgy-e, rokonod az alispán?

— Miért kérdezed?

— Csak — és vállat vont. — Csak azért, mert még tegnapelőtt elhagyta Ujhelyt s Miskolc felé szökött el. Most üres a Szentiványi-ház. Úgy-e, rokonod az az Annus nevű kisasszony?

— Melyik?

— Az, aki tegnap érkezett meg Nógrádból. Horváth Annus, no! Ne félj, nincsen még nálatok. A Szentiványi-házba szorult s tegnap óta ijjedten várja, hogyan juthatna ki az édesanyádhoz.

Thuróczy elámult:

—Honnan tudod mindezt?

—Mit nem tud Tokaji! — nevetett fel Tokaji.

— Látom, megzavarodtál. Hallod-é, pajtás! Adok én egy jó tanácsot. Az anyádat indítsd el még virradatkor Ujhelynek, szálljon meg ott Szentiványiéknál, te neked pedig azt mondomb, kerüld még a tájékát is annak a háznak, amig vissza nem megy onnét az a leány...

Thuróczy kezet adott neki:

—Köszönöm, pajtás. Siessünk, mert virradni fog.

—Igen, siessünk — és megemelte a kardját Tokaji Ferkó. — Azonban várj csak, még valamit. Ne hidd, hogy irigykedem rád. Csak szeretlek és féltelek. De mondhatom neked, hogyha el tudnál hagyni bennünket egyszer, ezzel a kardommal foglak megölni, Thuróczy pajtás. Itt, a temetőben esküszöm neked az Istenre, hogy meg foglak ölni. Ha pedig én hagynálak el valamikor, te fogsz megölni engemet, pajtás!

— Én foglak megölni, pajtás... — mondta halban Thuróczy és kezet adott Tokaji Ferkónak.

(Hej, ha a jövőbe látott volna ekkor Tokaji Ferkó, láttá volna magát lakattal a kezén, láncokkal a lábán egy bécsi börtönben s aztán láttá volna magát szemétbén, piszokban, egy gödörbe hánnyva, kínoktól hal-dokolva!)

A temetődombon tehát, az öreg fejfák közt, ott maradt egymagában Thuróczy Miklós és most már ő fonta össze a két karját, ahogy elnézett a hold ezüstjében úszó, szomorubájú, lakatlan tájék fölött. Ott állt, az anyjára gondolt s lebocsátotta a fejét. Hát az alispán is kereket oldott már? Nem tetszett neki. S mit keres most Ujhelyben Horváth Annus? Ez újság volt s igen megzavarta. De aztán az eszébe jutott Tamás bácsi, a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás és Thuróczy Miklós fölvágta a fejét:

— Ej, gyerekség! Egyszer úgyis meg kell halni!

Hátranézett: Tokajinak hire sem volt már. A toronyi erdő fölött mintha virradni akart volna. Föl-

vágta a fejét s megindult a falunak. Csönd volt, ijeszítő csönd s ahogy végigsurrt a holdfényben, úgy tetszett neki magának is, mintha a temetőből egy magános kísértet húzódnék el a falu felé. Hiszen temető volt a falu is. Sehol egy lélek, puszta volt minden második ház s kutyauagatás nem verte fel az éjszakát, mert esztendők óta minden kутya éhen-veszett vagy elmenekült e haldokló vidékről. Olyan világ volt ez, amelyről azt olvassuk a krónikákban, hogy a császári-biztosok nem találtak egyetlen vágó-marhát az egész Felső-Magyarországon.

Ahogy a kertjük hátába é^t, egy szökéssel át-ugrott a garádon s bent volt a fák alatt. Elhagyott, gondozatlan terület volt ez a kert, de kinek is gondozták volna?! Óvatosan megindult a régi ház felé, melyből tizenegy esztendeje nem szállt ki egy kurjantás, mióta Buda bástyái alatt halott szemmel hengergett le az édesapja. Mélabáju fényben fürdött a kert egy-egy tisztásá, de fekete árnyékok hallgatództak a fák és a bokrok között. Már a ház mögött állt Thuróczy Miklós, már csak lábujjhegyen ment. Először az istálló felé vágott el: Orgoványi András készen várta a két lóval.

—Mindjárt jövök, Andris bácsi — s a ház irányába tekintett, honnét, az utolsó két kis ablakból erőtlen világ erőlködött ki a holdfénybe. — Mi az, hát az édesanyám még most se alszik?

—Nem ám — kezdte Orgoványi András —, mi-velhogy az úrfit várja a nemzetes asszony. Már ki is sírdogálta magát nekem, szegény.

Thuróczy idegesen nézett a szolgára:

—A teremtésit magának, öreg! Hát nem megparancsoltam ...

—Hagyjuk csak — legyintett az öreg. — Én annyit mondtam csupán, minekutána igen megfaggattak, hogy holnapra fülig fogunk járni a vérbe. Egyebet nem szóltam.

De Thuróczy Miklós ezt alig hallotta már, mert indulatosan rohant a följárónak. Fölszaladt a három

kölépcsőn s berontott a szobájába. Lámpás égett az ágya fejénél.

Lehánta magáról a sáros ruhát s öltözni kezdett. Térdigérő csizmát kapott a lábára, vasinget csatolt a mellére, vékony, gyász-színű süveget tett a fejére. Fekete haja kiesett alólá s leért a válláig. Aztán kardot kötött a derekára, tenyérnyi széles fringiát, aminővel a cassai meg lőcsei hóhér nyakazta le nemrég a fölzendült lutheránusokat Eperjesen. Nem is fringia volt az, hóhérok bárdja volt az, melynek egy suhintására derékban repül két darabba az ellenséges lovás. Aztán körülnézett Thuróczy Miklós, keresett még valamit. Ám ugyanakkor halkan megnyílt az ajtó s Thuróczy Miklós anélkül, hogy hátranézett volna, oda-szolt sebtiben:

— A csákányomat, Andriskám!

De mert senki se felelt, megfordult. Hát nem Orgoványi András nyitott be hozzá, hanem az édesanya állt előtte. Ott állt előtte az édesanya, sötét ruhában talpig. Megállt előtte fehérő hajával s míg az urii meglepődve fordult vissza, a nemzetes asszony összetetté a kezét:

— Fiam, édes fiam!

Thuróczy Miklós hangtalanul állt az anyja előtt.

— Fiam, egyetlen fiam, az Istenre, mit akarsz?

— Anyám, — kezdte kapkodva a fiu —, csak ne faggass, úgyis tudsz minden s ne próbálj visszatartani, úgyis késő már ...

— Jaj, az az esztelen Tamás! — zokogott fel egyszerre a nemzetes asszony.

A fiú közbekiáltott:

— Anyám, egy szót se Tamás bácsiról! Emlékezz vissza, hogy az apám, amikor összeesett Buda alatt, haldokolva átölelte Tamás bácsit és azt mondta neki: őrködj a fiamra! S Tamás bácsi vigyázott rám eddig s vigyázni fog reám ezután is...

A nemzetes asszony följajgatott:

— De az urak ellen indul az esztelen, édes fiam!

— Anyám! — és itt már elsápadt. — Anyám, te

magyar asszony vagy s tudnod kellene, hogy másik édesanyánk, a szegény haza kiáltoz most nekünk és tárja felénk kétségbessenett karjait. Hát ha e másik anyánk ellen fordulnának egyszer az urak, mind meg fognak halni az urak! — s földhözvágta a kardját. — Anyám, reggelre indulj meg Ujhely felé, Szentiványi-éknál ott találod Annust is, azt a vakmerő és szerencsétlen leányt. Mert ottszorult két nap óta. Menj azonnal, csak ott vagy biztos helyen. Az utak, a kertek, az árkok, a mezők zendülőkkel vannak már tele e pillanatban, de te csak annyit mondj nekik, hogy Thuróczy Miklósnak vagy az édesanya és azok a szegény emberek sírva esnek le a lábad elé...

Az anyja pedig csak állt előtte, könnyek folytak le az arcán s csak összetette másodszor is a kezét:

—Édes, szép fiam, hallgass meg! Csak most az egyszer hallgass meg!

—Semmit se hallgatok meg, anyám! E perctől fogva ne tekints többet fiadnak, mert tudd meg, hogy én állok az árva szegénység élén. E perctől fogva csak egy szomorú és szánandó ember vagyok, oda-parancsolva a menekülő magyarok élére — s lehajtotta a fejét, mialatt az édesanya sírva esett le a heverőre s kendőjébe temette az arcát. — Mert ha egy lépést akarnék csak tenni visszafelé — folytatta sötéten —, most már nem tehetem, anyám. Megesküdtem az Esze Tamás kardjára és ha terád hallgatnák mostan, holnap estére itt teremnénk az Esze Tamás farkasai és izekre szaggatnának széjjel. Köszönöm neked, hogy fölneveltél. De hidd el, jobb meghalni, mint így döglődni élve. S ha meghalok, legalább te sirass meg, anyám!

Az ablakon betekintett a sápadtfényü hajnal. Thuróczy elhallgatott egy szünetre, maga elé nézett s fiatal arca mély fájdalomra vonaglott el ezalatt az egy szempillantás alatt. Aztán megmozdult, zörgő léptekkel odament az édesanyához, lehajtolt föléje s megcsókolta a kezét. A nemzetes asszony ott feküdt előtte élettelenül, hidegen.

De erőt vett magán Thuróczy Miklós s kemény

maradt a szíve. S époly keményen kiment az udvarra. Odakint beteg lett már a holdnak arca s a toronyi erdő fölött csakugyan jelentkezett hétfőre a virradat. Az utolsó hétfői napra. Aztán lóra vetette magát Thuróczy Miklós, elindult s Orgoványi András szótlanul követte az utón. Nekivágta a radványi hegyeknek s belevették magukat a Ronyva mocsaraiba. Csönd volt, ijesztő csönd a világ. Kakas nem szólt a tájékon, csak a csillagok tünedeztek egymásután. Mennyen Thuróczy Miklós a radványi hegyek felé, Orgoványi András mögötte kocogott s tul voltak már a regmeci réteken, mikor hátraszólt az úrfi:

—Forduljon vissza mégegyszer, Andris bácsi s kisérje be Ujhelyig az édesanyámat. Aztán keressen utánam, úgy dél körül, valahol a Hartay-malomnál.

—Igenis, úrfi.

S ment-ment tovább Thuróczy Miklós, de most már egymagában. Élő lelket nem látott az utón. Üresek voltak a mezők és üres volt minden falu. Már jött a reggel, piros özön terült el a Sátorhegyek csúcsán, már Mikóháza körül járt Thuróczy Miklós, amikor igen távoli és igen halvány harangszó ütötte meg a fülét. Megállt, maga elé suttogott:

— A fehérbarátok harangoznak Ujhelyben.

Megállt egy pillanatra, levette a süvegét és fölhajtott:

— Uram, fordítsd felénk fényességes orcadat s vedd magadhoz szegény telkeiket, akik meg fognak halni e napon!

MÁSODIK ÉNEK

»HÁT AZ ANYÁD ÉL-E MÉG?

A csörgői országúton magános lovas igyekezett Terebes irányának. Nyakiglába volt a legénynek, kurta lába a lovacsának s valahányszor a legény nógatni kezdte volna lábával a patkányt, csak annyit ért el, hogy a lovacska hasa alatt összebokázott a két lábával. Ilyenkor furkóshoz nyúlt a legény s húzott egyet a lovacska farára:

— Gyerünk, testvér, gyerünk!

A lovacska nekigyürkőzött, kocogni próbált, de néhány lélegzet után elfült s lépésre fogta megint. A lovas hátra-hátratekintgetett ijedten s megint a furkóshoz nyúlt.

Ennek a lovasnak Pikó Demeter volt a neve. Lovasra és lóra vastag pokrócot húzott sár és por s hol nekirugaszkodtak ismét az országútnak, hol lecsuklott a feje lónak és lovasnak s néha úgy látszott hogy álom és kimerültség ott ragasztja őket az ut közepeén. Pikó Demeter ezalatt egyre többször kapdosott oda a süvegéhez s tenyerét végighuzkodta a haján. És valahányszor a tenyerét végighuzkodta így, véres lett utána a tenyere, mert a haja is véres volt. Egy nap meg két éjszaka óta szívárgált már a vére Pikó Demeternek, lefolyt a nyakán meg a balfülénél s összszefutott és megaludt a balszemöldökének csimbókján. A balszeme is, a balarca is maszatos volt három vár-megye porától meg a saját vérétől. Tegnap óta csak a jobbszemével tudott már körülnézni ebben a ke-serves világban Pikó Demeter, mert a másik szeme bedagadt. Megint csak hátratekintett, nem kergeti-é valaki, aztán odakapott a furkóshoz és megint húzott egy jót a lovacska hátuljára:

— Gyerünk, testvér, gyerünk!

S ugyanakkor, de a csörgői út másik végén s olyan messze még, hogy látni se lehetett, egy szekér igyekezett szemközt. Orgoványi András ült az ülésben s szaporán ösztökélte a két lovat. A magáét ló-gósnak kötötte oda harmadikul, a nyerget viszont idejében eldugta az ülés alá. A nemzetes asszony a szekérben szótlanakodott ezalatt s mióta elhagyták a falut, mozdulatlanul maradt egyhelyben, nézett maga elé megkövültén, vagy elkönnyezte magát csöndeskén. Andris bácsi mindez persze nem láttá, mert a fél-világért nem mert volna hátrafordulni és odanézni a nemzetes asszony szeme közé, de — tudja Isten! — minden megérzett valahogy a hátával. És bár azon-kívül, hogy legutóbb ő kisérte el Tarpáig meg vissza-felé Miklós úrfit, semmi köze nem volt a dolgokhoz, mégis szemrehányást tett magának, hogy akaratlanul is belejátszott ebbe az ügybe, miáltal hozzájárult a nemzetes asszony megkeserítéséhez. Hogy elhesse-gesse barátságtalan gondolatait, biztatgatni kezdte a három lovat:

— Gyerünk, fiúk, gyerünk!

Hétfő délelőtt volt. Két embermagasságra járhatott már a nap a szöllőskei dombok fölött, s mikor az úthajlatnál odaértek volna a határcsárdához, a Sátor-hegyek töve alól egyszerre kibukkanott Ujhely városa is. És itt történt először, hogy a nemzetes asszony mégis csak megtörte szomorú hallgatását:

— András, hívja csak elő a zsidót!

Orgoványi András lefogta a gyeplőt s bekiáltott a csárda ajtajába:

— Jankel!

Tul, az országút másik részén, elhagyott magtár-csür romfalai hallgatództak s e romfalakról élesen csattant vissza a kiáltás:... *el!*

A derült napsütésben valami nyomasztó érzés volt a visszakiabáló magtárfal meg a néma csárda. Orgoványi bekiáltott mégegyszer:

— Jan-ke-e-el!

És hogy megint csak a magtár feleselt vissza, leugrott, benézett a kocsma tárt ajtaján s eltűnt az

ívó felé. De csak két pillanatra. Mert a harmadik pillanatban újra kidugta orrát az ajtón s tenyerével belecsapott a levegőbe:

— Kampec már Jankelnék, nemzetes asszony. Az asztal alatt fekszik, a hátán, oszt ki van nyitva a szája, mert meghött. Sok embert becsapott, pedig nem volt rossz zsidó mégse, hát most fejbeütötte valaki. Úgy bizony — s fölhágott a szekérbe —, a családjábul mindenki elszaladt valahova az ijedtség miatt.

A nemzetes asszony összeborzongott:

— Siessünk, Andráskám siessünk!

András fölkapott az ülésbe s a szekér továbbgörült az országúton. Üres volt a napfényes tájék, csak Ujhely két réztetjű tornya vert szikrát a verőfényben. A nemzetes asszony fázósan húzódott össze, hideg arcán meg szabadjára hulltak a könynek, mert tudta már, hogy most az egyszer baj van és hogy az ő fiát, Thuróczy Miklós úrfit nem fogja többet élve visszakapni. És sírdogált, egyre sírdogált magának. Elsiratta csöndeskén soha vissza nem térő ifjúságát, mely úgy ment el, hogy az ifjú vőlegények minden esztendőben lóháton távoztak az ősi ház kapuján és soha azután nem látta őket sem az édesanyuk, sem a menyasszonyuk. És megsiratta keservesen örömtelen hervadókorát, amely úgy fordult megint, hogy az ősi ház udvarán lóra ültek újból a nemes úrifiak, elmentek és soha többet nem fognak hazatérni, hiába siratgatja őket szüntelen könynekkel az édesanyuk és holdfényes esteleken hiába lesi őket vissza szerelmesen a ház bánkódó kisasszonya.

És mialatt a régi és soha vissza nem térő időket könnyezgette a nemzetes asszony, Orgoványi András hirtelen visszafogta a lovakat és így szólt valakihez:

— Mi az, testvér?

A nemzetes asszony felütötte fejét s kihajolt a szekérből. De megint csak megremeggett, mert egy iszonyú alak állt a lovak előtt: a félig karikára-

tágult szemű, félíg vértöl-vaksi szemű Pikó Demeter. Olyan volt ez a veresorrú szegénylegény, mint-ha a halál elől menekült volna s mintha a halál karjaiba szaladt volna. A nemzetes asszony még jobban összehúzódott, mert ó, annyi gonosz sejtelmek közt indulult meg ez a mai hétfő!

— No, mi az, testvér? — bökött feléje másodszor is Orgoványi András.

— Csak azért fogtalak meg, testvér — szippan-tott az orrán Pikó Demeter —, mert tudni óhajtanám, ez az ut viszen-á Csörgő irányának s a falu-jában találom-e még tekintetes Thuróczy Miklós úrfit? Én ugyanis Pikó Demeter volnék becsületes nevem szerint.

A fia nevére összerezzen a nemzetes asszony:

— Nem Esze Tamás küldte magát, jó ember?

— Onnét gyónnék, honnét is gyónnék egyebün-nen, nemzetes asszonyom — szippantott ismételten Pikó Demeter. — Csakhogy mégse tüle. Nem egés-szen. Pedig rettenetes parancsal gyövök. Négyfele vágnak, ha idejibe meg nem kapom az úrfit. Hát jó helyt járok-e, testvér? — pislantott oda Orgo-ványi András. — Mert rettenetes halálos parancs-csal bujkálok az úrfi után.

A nemzetes asszony nem birt többet magával. Fölállt a szekérben s arcának színe olyan lett, mint a kréia színe:

— Úgy-e, baj érte Esze Tamást? Mondd meg, fiam, nékem tudnom kell, mert én az édesanyja vagyok Thuróczy úrfinak! Úgy-e, hogy elfogták Esze Tamást?

Pikó Demetert mintha melbesították volna, olyat hőkölt a lovón:

— Hát ki a fene beszélte már el? — De hirte-len észrevette magát: — Jaj, nemzetes asszony, dehogy is fogták el, más baj esett vele. Azazhogy semmi se esett vele, de nekem beszélni kell az úrfi-val, mert ha idejéntől-kapja meg a rettentő ize-netet, hát karót húznak belém. Jaj, ne faggasson nemzetes jó asszony, nem lehet! Nem szabad!

Orgoványi András kapott először fejhez: huj, itt bajok lehetnek! S nem gondolva többet senkivel és semmivel, még a nemzetes asszonyal sem, fölugrott, ráordított a hírvívőre s ostora nyelével mutatta az irányt:

— Fordulj, testvér, arra Ujhely fele! Ládd-é, ott a vízparton áll a malom, a Hartayék malma az! Vágj most neki, de ízibe, testvér! De ne az ország-úinak, mert németek állnak a városi hídon, oszt jól kupánütnének, hanem csak erre jobbfele, neki a Ronyva hídjának, testvér! De rúgd a mezőt, délig talán a malomnál fogod még az úrfit. Tyü, az Istenit, látom már én, hogy jól benne vagyunk a bajba, Pikó Demeter testvér! — s magából-kikelt ordításba veszett a hangja.

De ezt már félíg se hallotta Pikó Demeter, mert akkor már a mezőn át rohant és bukdácsolt s a furkóssal serényen dolgozott a félíg-kidúlt lovacska minden testrészén. Orgoványi András, szekerén-álltában, elhült szemmel bámult egy darabig a bokrok közt repülő és hadonászó Pikó Demeter testvér után. S többízben így tett hozzá:

— Tyü... he-jej~je... c-c-c... Tyü... he-jej-je.,, c-c-c... .

A fejét csapkodta, szinte hörgött. A nemzetes asszony pedig visszahanyatlott az ülésbe:

— Hajtsunk, Andráskám! Az Istenért, hajtsunk!

Orgoványi András odavágott a lovak közé. De odavágott! A nemzetes asszony meg csak eltakarta az arcát, lehajtotta fejét és olyan könnyekre fakadt, hogyha lett volna halálos ellensége, hát még az is a szívéből megsajnálta volna.

Mert sokat sírtak valamikor ezeken a zempléni országutakon. És ha azokból a könnyekből, amelyek magyar anyák, feleségek és kisasszonyok szemeit megöntöztek egykor s végigfolyván szenvédő arcaikon, leperegték az országutak porába, — ha azokból a könnyekből gyöngyszemek támadtak volna: csupa harmatos gyönggyel lennének végig-rakva Felső-Magyarország útjai. De anyák, felesé-

gek és kisasszonyok soha máskor nem sírtak még annyit, mint mikor a szétszort és menekülő kurucok lábanyomát kellett megáztatniok néma könyneikkel. S olyan hangos volt az a jajveszékelésük, hogy az istenadta nép még ma, kétszáz és huszonöt esztendő után is visszaemlegeti elhanyatlott árnyékait azoknak, akiket olyan szívszakadva jajgattak meg iákkor. Mert az urak elfelejtették őket, mint eszeveszett és gyújtogató latrokat, de a nép őszi estéken, kukorieafosztáskor, késő éjjeleken a fonóban ébreszgeti még keserű és szilaj emlékük. A hardicsi molyván, a Nagyerdő zegzugosain, az ungi berkek pusztuló udvarházaiban s a beregi ligetek alatt föl-fölcsendülnek még a régi dalok, egy-egy fehérhajú magyar, egy-egy vén tót kanász a lazonyi rengetegből vasárnap délutánokon mésélgetni kezd még olykor a kurucokról, akik malomkereket állítottak meg a félkarjukkal s a lábszárcsontjuk olyan volt, mint egy bivaly csontja. Csakhogy e föl-fölikoltó énekek, e csodavilágba beillő mesék is halnak, egyre halnak, ahogy rendre ritkulnak az öregek. De ma még élnek itt a kurucok! Őszi szántások táján, mikor télreváró csöndben hallgatnak tanyák és majorságok, mikor Lengyelország felől felhők komorulnak a Vihorlát meg a Babiagura hátán, urasági bérések ekéi nyomán kifordul még egy-egy törött sarkantyú s az öregbérés csak fölsóhajt magában: — biztosan Esze Tamás hagyta el, mikor a német elől szaladt szegény! S András-napja körüli estéken, ha odakint fölsivit a hideg szél s az ölbeli kis tót legény nyugtalan-kodni kezd, édesanya azzal csitítgatja: — aludj, fiacskám, aludj, mert odakint a Jesztreb Andris bocs-korosai ijesztgetnek, de ha felnősz, majd velük mégy te is!... S alkonyatonkint, mikor váratlanul meg-hasad az ég alja s kelet felől véres esik ül a lát-határon, a ráskai magyar megáll a házeresze végében s marokra szorítván a baltát, különös fény gyúl ki a szemében: — gyújtogatnak már a kurucok! Igen, gyújtogatnak még, de csak a lelkekben s ott

is egyre ritkább lesz már az a gyújtogatás. A vén nagyapák kivesznek, az unokák lassan felejtenék. Pedig ott fent, a reménykedő és halhatatlan Felvidéken ezek a szerencsétlenül széthulllt kurucok feküsznek minden domboldalban és bokortőben s ne adja az Isten, hogy fölkeljenek egyszer! Mert ha fölkelnének, üvöltözni kezdenének, a fejüket kezdenék csapodni a szégyentől, haragjukban a csupasz két karjukkal öklöznek halálra a mai unokákat s elnyúlt testeiket máglyában égetnék rakásra és hordatnák szerte a széllel, hogy még a poraikat se találhassak meg soha!

Orgoványi András vágtában vitte ezalatt a szeretet s a nemzetes asszony is a szíve szerint könnyezhette ki magát. Három gubás alakkal találkoztak össze csak útközben. Mind a három ott hűsölt egy akácos alatt, de ahogy észrevették a nemzetes asszonyt, ráismerhettek, mert talpraugrottak s meg-süvegelték alázattal. Már a város alatt jártak, már elértek a Ronyva hidját is.

De a hidon valami tiz-tizenkét német strázsált, szegeletes gombakalapban s olyan puskákra támaszkodva, mint egy-egy szakállas-ágyu. Ijesztő flinták voltak ezek külsőre, de ártatlan jószágok a gyakorlatban. Urihintő állt a híd túlsó felén, uri-kisaszony ült benne s ezzel a kisasszonnyal vitázott már reggel óta valami Vakszmut nevű hadnagy.

Az első német, ahogy megállt Orgoványi András, a lovak orra elé emelte rettentő puskáját:

—Curukk!

—Mit curukk? — nyelvelt vissza az öreg. — Nem látod, hogy a vásárba igyekszünk?

—Niksz vásár! — hadonászott a német. — Befél van, curukk!

A nemzetes asszony maga is kihajolt s már mondani akarta, hogy hiszen ő az édesanya Thuróczy Miklósnak. Mert emlékezett a fia hajnali szavaira. De vissza is rettent mindjárt. Szentisten, csakhogy észrevette magát!

— Vigyázzon, Amlráskám, vigyázzon! — esítigatta a felböszült szolgát.

Mert Orgoványi András akkor már serényen káromkodott, a német pedig már a puskát emelgette rá. Kész szerencse volt, hogy a veszekedést meg-hallotta a hadnagy is és otthagytva a hintót, a szekér felé indult át a hidon.

— Marha vagy! — ordított Orgoványi a katonára, persze magyarul. — Hát nem érted, hogy Szentiványi alispán úrholz indultunk el!

A hadnagy figyelmes lett a »Szentiványi« szóra s intett a szolgának:

— Lehet! Lehet! — S odakiáltott a katona felé is: — Passiert!

— No láiod, te mafla! — rántotta fel a vállát Orgoványi András. — Gyi!

De ahogy átmentek volna a hidon, a túlsó végén az a kisasszony, aki órák óta vitázott már Vakszmut hadnagy úrral, hirtelen csak fölállt a hintóban, arcáról hátravetette a fátyolt és fölsikoltott:

— Ilona néni! Édes Ilona néni!

A nemzetes asszony közellátó volt már, meg-lepetve tekintett vissza, de amire Orgoványi András is megállt volna, a kisasszony egy szökéssel le-libbent a hintóból s egy másik szökéssel már fent is volt a szekérben. Fent volt, átolelte a nemzetes asszonyt s forró arcát odaszoríóította annak könnyes-hideg arcához:

— Ilona néni! Édes Ilona néni!

— Te vagy az, Annus fiam? — s keze közé fogta a leány komolykás arcát. — Hát így kell viszont-látnunk egymást! s a szeméből előtörtek a könnyek.

A leány megérezte, hogy baj van, tehát hozzá-kezdett szaporán, de egyébről:

— Hallja-e, Ilona néni, de kiállhatatlan ember volt ez a tiszt! — s elfintorította hozzá a száját. — Reggel óta, hogy sikerült kocsit kapnom... No, nem szabad úgy elkeseredni, Ilona néni! Reggel óta rimán-kodom itt neki, még a kezemet is összetettem a haszontalan előtt és hát keresztül akart engedni?

Ugyan már, Ilona néni! s a fátyolt visszaengedte az arcára. — Érte jöttem, persze hogy érte, csak törölje meg már szépen a szemét, meg találják látni a városban — s mert a nemzetes asszony magábal fulva sírdogált, a leány elővette a keszkenőjét s megtörölgette vele a nemzetes asszony szemét és arcát. — Persze, megkéstem egy kicsit, de azért nem késő még. Majd eligazítjuk valahogy.

—Elment, Annus ... Elment...

—Tudom — csitítgatta a leány. — Azért nem veszett el a világ. Majd visszahozom, azazhogy viszszahozzuk, Ilona néni. Ha igaz, a vásárban lesz ma. Magunkkal visszük s el fogjuk dugni jó helyre. Csak nyugodjon meg már, édes Ilona néni! — s úgy kérte, de úgy.

A szekér csak lépésről-lépésre döcögött már s fokonkint belesodródtak a vásári nép közé. Mert két nap ota állott a vásár, Sátoraljaújhely híres sarlói vására, amelyre valamikor, még a Bónis futása előtt, karavánokban jöttek a szekeres-utas népek, zsidók, kalmárok s egyéb vásárosok. A kékfestők Kassáról, a kötélverők Gálszécsről, a gubakészítők Nagymihály tájékáról, sőt a szűrösök feljöttek még Debrecenből is. Aztán a csizmadiák Miskolcról, úgyszintén a pataki nyeregesinálók és állt a vásár négy-öt napig, nem egyszer két teljes héten át is az újhelyi Hecskén és a város ama részében, mely ma a tűzoltók tornyától a dohánygyárig terjed. De hiszen ez régen volt: amikor még Szuhay Mátyás ijesztgette a környéket és Thököli kuruckirály Máriás-zászlóit gyűrögette a szél. A kékfestők, gubakészítők, szűrösök, csizmadiamesterek, vargák, nyergesek és kötélverők hiszen felütötték sátraikat most is, az ungi Krajnyáról hiszen lelopakodtak a kalmársidók is, de hire nem volt már a régi vásároknak. Kivesztek a gulyák és nem volt senki többet, aki lovakra alkudozott volna, amelyekből egész méneseket terelgették valamikor a különböző országutakon. A Nagyerdőből nem Jöttek már a kondák, hiszen útonálló lett mára minden jórávaló kondásból s Makovica környékéről is

évek óta eltűntek a birkanyájak. Az utolsó húsz esztendőben kiveszett minden járási jog a hét tiszai vár-megyében, még a kutyák is Lengyelország felé szök-döttek el bujdosó gazdáik után s a régi kéthetes lakodalmas vásárok ma már két vékony napra zsú-gorodlak össze.

Hanem azért idén is állt a vásár, az ezerhatszáz-kilencvenhetedik esztendő sarlói kettős vásárnapjáról pedig külön is tudjuk, hogy szokatlanul sokan gyűltek össze e két napra az újhelyi Hecskén. S még szokatlanabb volt, hogy e soha nem látott vásári népek leginkább a második napon kezdték elő-szívárogni és csak elkeveredtek ügyesen a tömeg között. De úgy dél körül egyre-inkább ellepték a vásáraljai kocsmákat s könyökkel szélesen eldülve időgáLak a kecskelábú asztaloknál. Sokat ittak, ke-veset beszéltek, a zsidónak pedig egy petáket sem fizettek. Vigyázva, feltűnés nélkül, közömbös arccal lepték el a vásár szegéleteit, de mégis furcsa volt, hogy nem az utak felől és a városi részről jöttek, hanem inkább mintha az erdők és szőlők mögül tü-nedeztek volna elő. És hogy-hogynem, de híre szé-ledt azért, hogy a vásárra átrándult német katonák kapitánya még több katonát sürgetett meg Patakról s e gombakaiapu németek sűrűn elálltak reggel óta a borsi vámot, a csörgői hidat s a bányácskai meg a pataki országutak kapuit. S még furcsább volt, hogy *egy* idő óta már senkit se ereszttettek be a vámokon belül.

Délidő lehetett. A nap égetve tüzelt s felhő nem látszott sehol. Az a lompos német, aki jóideje strázsált már a szélső kocsmaház előtt, álmos lett a melegtől s laposan kezdett pislogni. Pisze orra volt az istenadtának, morva lehetett talán és ahogy ijesztő flintájára dülve bóbiskolt, olykor fölvetette a fejét s csodálkozva nézett körül a zsivajgó téren, vagy beleskelődött a kocsma ivójába, melynek sarkában egy holdvilágképű alak duhajkodott s két szál me-zítlábas cigány sípolt előtte valami keservesen egy-hangú nótát. De mindenig csak azt a fárasztó és unal-

mas egyet. A németnek közben motoszkálni kezdett valami a fejében, hogy az a duhajkodó paraszt mintha hasonlítana valamit ahoz a Dávid pékmesterhez, akit talán Nagylábúnak hívtak a másik nevén s aki a tavaszon ugrott meg előlük Patakról... Talán jó lenne odamenni hozzá s galléron fogni az ebadtát, gondolta a német, de megint elnyomta az álom s nehéz feje leesett a puskája csövére. A városi nép itt-ott bontani kezdte már a sárat s tul, a tér másik oldalában, medvét táncoltatott valami oláh pakulár. Széles pánt fénylett a medve pofaján s havasi tilinkó siránkozott a medvetánchoz...

Egyszerre dél lett. És amikor dél lett volna, a fehérbarátok tornyában egyszerre csak megkondult a harang. Bim-bim... bim-bim..., de minden egyoldalba vágott a harang nyelve. Nem a nagy Hunyadi János emlékére húzták meg mai délben a harangot, hiszen szüntelenül egyoldalba húzott a harang. Vézskohgatás volt ez s a kocsmaajtóban pislogó német riadtan kapta föl a fejét.

De utoljára kapta föl!

Mert ahogy fölkapta volna a fejét, hirtelenül valami sötétség dobbant melléje, rémitő zúgást hallott a levegőben, nagyon ordított a német, de kettészakadt az ordítása, mert akkor már szilánkokban csattant szét a koponyája és csak eldűlt a fejetlen teste, mint egy liszteszsák s gurulni kezdett lefelé a parton. És a part legtetején, a kocsma előtt, kifordult szemfélhérrel ott fuit és lihegett immár Nagylábú Dávid, szökött pataki pékmester, a két markában meg baltát forgatott, amelynek egy csapására levágta a császári katonát. Fuit és lihegett Nagylábú Dávid s tiz-tizenöt rongyos és mezítlábas alak rohant ki utána furkossal, baltával. Félelmet gerjesztte jajveszékelt ezalatt a fehérbarátok harangja, Nagylábú Dávid szökött pataki pékmester pedig megforgatta másodszor is maga fölött a fejszét s rekeden ordítozott:

— Hozzá csak, hozzá, ti rongyosok! Most mutassátok meg, mit tudtok! Hogy nem felejtettétek el apátok kínhalálát, anyátok keserűségét, lányaitok,

húgaitok gyalázatát! Üssétek, vágjátok! Én megyek legelöl, ti mindig csak utánam!

S köpött egyet a markába Nagylábú Dávid, megforgatta harmadszor is maga fölött a fejszét s neki vetette magát a vásártér legközepének, a rongyosok meg utána.

Hej, micsoda kavarodás keletkezett ebből! Mini mikor az ember megpiszkálja a hangyafészkét s a hangyák eszük nélkül kezdenek futkosni minden irányba és aztán minden irányból visszafelé, aközben összeütköznek, átmásznak egymáson, vagy fölbontják egymást: az újhelyi Hecskén is kapkodni kezdtek a vásárosok, a fejüket csapkozták és jajgattak az emberek, sokan menekülni szerettek volna csupán a pusztá életükkel, de meg kellett fordulniuk és rimánkodva özönlöttek vissza újból a vásártérnek. Mert az erdők alól, meg a szőlők közül ismeretlen, féligvad és vicsorgófogu alakok törtettek errefelé s szemforgatva átkozódtak és üvöltöttek, miközben fejük fölött veszettül forgatták a baltát. Ettől az üvöltözéstől most már szakadatlanul kavargott az egész város.

Bim-bim ... bim-bim... siránkozott a harang a fehérbarátok rendházában s Nagylábú Dávid és rongyosai rettentően dulakadtak ezalatt a tér közepén valami tizenöt katonával. Egymásután döltek el a németek, arcraborulva vagy hanyatthenteregve, a puska kiesett a markukból, gombakalapjuk leesett a fejükön. A város felől most egész század német rohant föl a hegyoldalnak eltorzult arccal a félelem és a düh miatt. De a vásártér közepén is egyre szaporodtak ezalatt a fölkelők: mezítlábasok, gubások, lengőhaju, megvadult emberek. Mint mikor a felhők rohannak össze az égbolton. Csakhogy földi felhő volt ez a felhő, sötétebb és ijesztőbb a mennyei felhőknél. Ontotta őket magából minden összedűlt sátoralja, bokor és kocsmaszöglét. Nagylábú Dávid megfordult és észrevevén a fölfelé törtető németeket, megnyá lazta markát s talán huszadszor forgatván meg immáron a fejszét, szembeszállt a császári emberekkel, vér öntötte el a szemét és csak elkiáltotta magát:

— Hozzá csak, hozzá, ti rongyosok! Apátokért, anyátokért, lányaitokért, húgaitokért! Utánam, tetvek, mindig csak utánam!

S lefelé zúgtak a domboldalról. Mint mikor a felhők menekülő árnyéka kergeti egymást hegytetőről le a völgybe. Sszívetrázó ordítás reszketett össze a város fölött, ahogy egymásbaroppaniak. Nagylábú Dávid ott káromkodott, rágott és harapott a dulakodók legközepén.

De miközben német és magyar egymást fojtogatta s miközben a piactér felől újabb lomposok csörögtek segítségül s a [szélső házak mögül, meg a közeli erdők alól elnyúlt lábakkal, lengő hajjal s ijesztő üvöltéssel rohantak össze a zendülők is, — egyszerre vad riadal csapott föl a Ronyva hidja felől. Nagylábú Dávid, kinek fejéről úgy szakadt már a verejték, mintha sajtárral öntözgették volna tarkón, egy nagyot rikkantott, a holtak és haldoklók testein csatázva:

— Most támad Buga Jakab! Kitartás, rongyosok! Csapjátok, üssétek megnyomorítóinkat!

De alighogy ezt kiáltotta volna s alighogy sikerült lefejtenie magáról egy rácsimpaszkodó darulábu németet, egyszerre vad riadal zúgott föl a bányácskai országút felől is. Zúgott és zengett ez a riadal és Nagylábú Dávid, kinek fejéről most már nemcsak a verejték szakadt, hanem a vér is csurgott, másodszor is elrikkantotta magát, a holtak és haldoklók testein csatázván:

— Most támad Thuróczy Miklós! Hozzá, csak hozzá, ti éhes magyarok! Eleget éheztetek már, nem fogtok éhezni ezentúl! Halál a császár embereire!

Es ahogy másodszor is elrikkantotta magát Nagylábú Dávid, egy rettentőt sújtott a baltájával, a balta egyet zúgott a levegőben s az a német hadnagy, ki a pisztolyát sütötte el a Nagylábú Dávid arcába, kettéhasított fejjel dült el halott és vértől nedves katonái közé. Nagylábú Dávid egyet prüszköt és egyet köpött, de más baja nem esett, minthogy a puskapor ragyával verte telő a félarcát, meg hogy a bajuszát féligr lepörkölte a puskapor lángja.

És mialatt ilyen öldöklés dúlt a Hecskén, mialatt Borsi felől árva legényei élén Buga Jakab tört be a városba, mialatt a zsólyomkai sziklák közül a pozna-lábu és savanyuszáju Zöld Demeter toporzékolt elő s csüngő-szemöldökü mezítlábasai már a fehérbarátok háza körül taposták a hátróló, de mindig puskázó katonákat, — azalatt fönt a Hecskén, az előtt a kocsma előtt, melyben nemrég Nagylábú Dávid iszogatott, a Dávid mester két cigányához csak odaugrott a medve-táncooltató pakulár is és a két cigány töröksípon, az egy oláh meg havasi tilinkón egyszerre csak rásivított arra a szívtépőre és siralmasra, hogy:

*Hát az anyád él-e, még?
Hát a fia ép-e még?*

S harangkongatáson, jaj szón, haldoklók könyör-gésén s a még élők fúvó káromkodásán tul, egy két-ségeesésbe-ájult város fölött vadul sikoltozva csapott át és rikoltozott keresztül a furcsa és csaknem érthetetlen harci-ének, melynek keserű és dobogó ütemre harminc esztendő óta annyit, de annyit sírtak a felsőmagyarországi édesanyák, hogy a szakadatlan könnyek barázdákat mostak ki korán elfonnyadt arcaikon. Nagylábú Dávid a csata leghevében is meg-hallotta a nótát, könnyek buggyantak ki a szeméből, fölnézett és a kocsma felé kiáltott a prímásnak:

— Folytasd csak, édes fiam, Fecske! Ettül fogok én megvadulni egészen!

S itt már előkapta öve mellől a kurta dákost, mert a baltája nyélben repült ketté. Fecske cigány viszont vigyorogva bólintott le a kocsma alól, hogy igenis, megértette, csókolja a talpát a nemzetes urnák s úgy folytatta a véres vagdalkozáshoz a kíséretet, mialatt tánclépésre kezdte illegetni a lábat:

*Rád-e, rád-e, rád-e, rád,
Rád-e borul ríva még?*

...A nemzetes asszony meg Annus kisasszony ott

szorongott s számlálgatta ezalatt a negyedórákat a Szentiványi-kúriában. mindenki szétfutott a háztól, csak egy öreg cselédasszony maradt vissza a konyhában. Orgoványi András is kifogta a két lovát, bekötötte az istállóba, a maga lovát meg fölnyergelte s az istálló ajtajának dűlvén meg a félvállával, halkan pipázgatva fülelgetett időközben. Mert sejtette Orgoványi András, hogy Pikó Demeter testvér ma már nem fogja megtalálni Thuróczy Miklós úrfit. S aztán, amikor féloldalt kezdett jajveszékelni a harang, Orgoványi András a ház mögé lopódzott s a kert hátában próbált fülelgetni a Hecske meg a bányácskai országút felé.

És ekkor történt, hogy a Hecske oldalából hirtelen csak fölsikoltott az édes-egyfiokat siratgató édesanyák éneke s Orgoványi András odacsapott a lábaszárára: — no, Andris testvér, ma estére lekvárt fognak vacsorázni a tótok! — s a lova felé törtetett keresztül a kert bokrain. És miközben jajveszékelt, a fehérbarátok tornya, a nemzetes asszony meg Horváth Annus ott szorongott és ijedezett az egyik uccai ablaknál s a piactérre figyelgettek ki szüntelenül. De amikor aztán a Hecske felől fölrikoltott az ijesztő ének, mintha csak álomszerűen, a házak falán át, vagy a föld alól dobogott volna idáig, a nemzetes asszony lehanyatlott egy karosszékbe s hangos jajgatással eltakarta a szemét...

—De Ilona néni! — lépett hozzá a lány s forró arcát odanyomta a nemzetes asszony könnyektől fagyos arcához. — Édes Ilona néni!

—Fiam, Annus fiam — zokogott föl a nemzetes asszony —, most már mindennek vége!

És mialatt a leány letérdelt elője s arcát odamentette a nemzetes asszony ölébe, a nemzetes asszony ráborult a leányra s keserűségében telesírt annak remegő haját:

— Most már mindennek vége, Annus fiam! Nézd, az uccán egymást gyilkolják az emberek!

A leány megfordult, föllállt, megtörölte a szemét s odatámoszkodván az ablak fájának, kifelé nézett

a térré, ahol ekkor már lárma, kapkodás és jajszó volt a város. Jaj, a város! A leány előtt olyannak tűnt fől minden, mint egy ritkán jelentkező álom. Egyes alakok álomszerű taglejtéssel kezdték föl- és aláfut-kozni a házak mentén, aztán katonák rohantak el gyalogszerrel a Hecske irányába, megint katonák rohantak visszafelé, de már kevesebben s igen soknak vér folyt le a homlokáról. Megint németek özönlöttek a piactérre, de már kalap nélkül, hadonászva és lépést-lépést hátrálva, miközben németül káromkodtak s keservesen puskáztak visszafelé. Köztük hadonászott és kiabált magánkivül Vakszmut hadnagy is, de most már véres kötés feküdt a vakszemén. S ezalatt egyre kongott a harang, amelyet félóra óta verdesett már féloldalba valamelyik föllopódzott konok lázadó. S a lármában, kapkodásban és jajgatásban, a szüntelen puskázásban, mialatt odafönt a hegyen még szilajabbul sikoltozott a gyűlölködő harci-ének, a Zsólyomka felől váratlanul keservesen eliyujtott, vonítás-szerű üvöltés rázta meg az uccákat s a piac egyik sarka felől ugyanabban a szempillantásban csak eléppattant a Zöld Demeter félígcsupasz, lengőhaju figurája, póznalábával métereket lökött magán s rettentő bunkója átzúgott a levegőben:

— Rája, rája, rongyos kuruc!

S elkiáltván magát Zöld Demeter, odatoppant a németek legsűrűjébe, bunkója másodszor is átzúgott a levegőben s e bunkócsapás alatt tántorogva esett szét a piactéren Vakszmut úr, a németek egyik szakaszának hadnagya. Ám ugyanakkor ordítva kapott hátra Zöld Demeter, mert hátulról olyat sújtott valaki a tarkójára, hogy belérecsegett a nyaka. Megfordult erre Zöld Demeter s bunkója egyetlen csapásával három németet terített le a földre. De ekkorra ott voltak már az összes abauji mezítlábasok is és repülve, furkóforgatás közt s elnyújtott üvöltéssel vették rá magukat a császári emberekre. A vásáros nép szétfutott immár s házak mögé, kertekbe és pincék nyilasaiba bujt meg ijedt lihegés között. Új meg új németek rohantak a kavarodás felé, hol ekkor

már vér csordogált a porban s számtalan holtak hevertek a földön. Forrón tűzött le a nap, a Hecske felől egyre sikoltott és lázított a fölkelők sötét ria-dója, de most már minden közelebbről, a lány pedig ott állt az ablakban, csöpp állát megtámasztván a tenyerével s meredt szőtlansággal nézte a piactéren dúló verekedést.

S talán ugyanebben a pillanatban történt, hogy Nagylábú Dávid elkurjantotta magát a Hecskén, a holtak és haldokläk testein csatázván:

— Most támad Buga Jakab! Kitartás, rongyosok!

S ugyanekkor történt, hogy a bunkósbotjával hadnászó véreshaju Zöld Demeter is elkurjantotta magát a piactér közepén, mialatt kifordult-szemü németek hasán táncolt a mezitlábával:

— Itt van már Buga Jakab! Csapjátok a nyomorultakat!

S a szöllőskei országúton váratlanul csak előrontott Buga Jakab. Kordovánbőrű arca olyan lett e pillanatban, mintha külön is feketére mázolták volna. Előröröntött szótlan, elbústult haragjával s csákányt lóbálgatott hatalmas jobbmarkában és a nyomában gubás alakok toborzéktoltak befelé a szűk uccából. És valahányszor egyet koppant Buga Jakab markában a csákány, mindenkor egy-egy németnek lett iszonyatos kinhalála. És ugyanakkor a Hecske felől is lezúdult Nagylábú Dávid a maga tetveseivel és ugyanakkor számtalan ló patkójának csattogása verte föl a várost a bányácskai országút felől s messze-messze, valahol még a város szélén, vad lovasok vágattak erre felé. És hosszan elnyújtott, egetrázó vivátozás har-sant föl a város északi pontjáról. A lány fölkapta a fejét, mert mintha Thuróczy neve vánszorgott volna el idáig az éljenriadalban.

Hát csakugyan Thuróczy Miklós jött ott valami nyolcvan lovas élén, a Thököli zászlói alatt.

De itt, a város közepén, egyre dült még a rettentő kavarodás. Kétségeesve hátrálta már a német, ám ugyanakkor lezúdult a hátukba Nagylábú Dávid és csak elkurjantotta magát:

— Senkinek kegyelmet!

Hát nem lett kegyelem senkinek. Patak felé talán egy-szál német ha meg tudott menekülni, hogy ijesztő hírvivője legyen a gyászos újhelyi vásárnak. Mert németek, számtalan németek feküdtek szerteszét a városban, halott németek úsztak lefelé a Ronyván s tágranyilt szemmel néztek bele a kánikulai napba. S azalatt szünetlenül kiabált félre a fehérbarátok harangja s azalatt gubások, mezítlábasok, nagyerdei kanászok, üvöltő hajdúk és sokat bujdosott talpasok özönlöttek, egyre özönlöttek a város piacterére. S az alatt előbujt a nép is és ijedtében vivátot kiáltozott mindenki. S azalatt, de most már a piactér közepén, keserűen sikoltozott a Fecske cigány meg a Daruláb cigány sipja, úgyszintén a medvetáncoltató pakulár tilinkója s Fecske meg Daruláb ekkor már, hadijelvény gyanánt, tyuktalut tűzött a hajába, a füle mögé. De a sípszóba és tilinkójaj gátásba innenonnan belenyekegett már egy-két gázdátlan csimpolya is, szomorúan, igen szomorúan:

Hát az anyád él-e még?

Hát a fia ép-e még?

Rád-e, rád-e, rád-e, rád,

Rád-e borul riua még?

De egyszerre egeketverő riadal rátta meg a várost arról a részről, hová a bányácskai országút kanyarodik be. S a piactérnek azon a pontján, a fölzendült nemesek és jobbágyok kavargó tömegében s az eszük nélkül vivátozó városiak között lovasok bukkantak föl, ThÖköli Imre sokat rejegetett zászlói alatt s a lovasok legelején gyász-színű süvegében Thuróczy Miklós. Csákányt lóbált a kezében, de vér vereslett a csákánya kampóján. S cigányokat, tilinkót és dudaszót elnyelt és maga alá temetett a vad riadal:

— Vivát Esze Tamás!

Annus kisasszony is meglátta Thuróczy Miklóst s nem gondolván többet siránkozó anyjával, föltépte az ablakot, kihajolt és meglobogtatva keszkenőjét, kipirult arccal kezdett integetni az úrfi felé;

— Vivát a magyar szabadság!

De Thuróczy Miklós ezt már nem látta és nem hallotta, mert megállás nélkül nyomult tovább Patak felé. Csak egy pillanatra bukkant föl a leány előtt, de észrevette azért a leány, hogy Thuróczy Miklósnak szomorú a tekintete. Es ahogy eltűnt Thuróczy Miklós, utána tünedeztek a lovasok és gyalogosok, gubások, mezítlábasok, nagyerdei kanászok, üvöltő hajdúk és menekülő talpasok. Pillanatra csendbe borult az egész Ujhely, duda- és sipszó se hallatszott már, csak a Szentiványi-házat vette körül valami hat baltáshajdu. S Annus kisasszony, ahogy kilépett a tornára, Orgoványi András pontosan akkor kapaszkodott föl a lovára.

— Hát maga hová készül, András? — nézett föl csodálkozva a leány. — Csak nem akar itthagyni bennünket?

— Van már, aki vigyázzon a házra, édes kisasszonykám — s kezefejét végighúzta a bajuszán. — Meg oszt úgyis az úrfi után megyek.

— Úgy-úgy, Andris bácsi — könyörgött a leány. — Vigyázzon rá és mondja meg neki, hogy én hivatom haza. Csak egy percre jöjjön, de azonnal. Úgy mondja neki, édes Andris bácsi, hogy meghalok, ha nem fogad szót nekem.

— Megmondom neki, édes kisasszonykám, hogyné mondanám meg — és kifordult a hidon.

De amikor kint volt már az utcán, maga elé mosolygott, persze gyilkos gúnnyal:

— Jó is lenne. Most csak hadd epesszék magukat a kisasszonyok!

Pedig ekkor még nem epesztette magát á kisasszony. Csak akkor keseredett el halálosan, mikor a félig karikáratágult-szemű, félig vaksi-szemű Pikó Demeter loholt be füligporosan reszketőlábu remondáján. Belohogott az udvarba s az úrfit kutatta keserves pofával. A nemzetes asszony helyett azonban a kisasszony jött ki elője. Pikó Demeter tisztán láttá már, hogy ezúttal mégis csak karóba fogják őt húzni s tenyerével odakapván a véres hajához, fölsóhajtott:

— Hej, kisasszony, megvert bennünket az Isten, de hogy! Mert Esze Tamás ezredes három nap óta németek börtönébe ül Barkaszó falujába!

S botjával jót húzván a beteg gebére, csak ki-vánszorgott az udvarból s nekifohászkodott szegény Pikó Demeter testvér is a pataki országútnak. S a szép kisasszony eddig ha tartóztatta is magát, most ráborult a tornác korlátfájára s úgy kezdett sirdogálni, de úgy, hogy még a halálos ellensége is megsajnálta volna, ha egyáltalán lett volna ellensége egy ilyen fiatal és kedves kisasszonynak. Thuróczy Miklós úrfinak a házra strázsáló hat baltáshajdu-katonája is csak elfordult a fejével, mikor a könyöklőre hajolva oly keservesen kezdett sirdogálni az a gyöngé kisasszony.

Sirt pedig ekkor Ujhely városában nem csupán Horváth Annus, hanem fenszóval jajgattak Ujhely összes anyái, feleségei, és leányai, mert alig maradt ember vissza a városban. mindenki utána szökött az Esze Tamás táborának. De most csak Ujhely jajgatott még. Három hét múlva azonban egyetlen jajkiáltás lett az egész Felső-Magyarország s Kassa városától Munkács városáig a haját tépte mindenki, aki életben maradt addig.

S Ujhely piacán, a Ronyva szélén, a Hecske oldalában, a Zsólyomka szikláit között, meg a bányácskai országúton ott feküdtek ezalatt a szerencsétlen németek. De őket nem siratta meg senki.

HARMADIK ÉNEK

PATAKI VESZEDELEM

*Megismerni a kanászt
Ékes járásárul...*

Ijesztő éjszaka bocsákozott le Patak fölé.

Alig-délután történt, hogy valami Dudás nevű fejedelmi jobbágy lihegett be a külső északi kapun, az újhelyi országút irányából. A parasztnak reszketett a lába, mert Ujhelytől idáig lelkendezett erőlkodéssel tette meg az utat. Ahogy bedűlt volna a kapun, csak keresztet hánymagára:

— minden katonát meggyilkoltak a vásárba! Éjfélre itt lesznek a rablók s le fogják vagni a pápistákat! Fussunk, jó emberek, fussunk!

A strázsa röhögött a paraszton, hogy ivott valahol és most félrebeszél az istenadta. De azért föltuszkolták a várba, a kommandáns elé. Kerekhasu, nagyfejű morva volt Dolacsek úr, a vár kapitánya, éppen némi borocskát szopogatott a fejedelmi pincékből s ahogy meghallgatta a reszketőszájű jobbágyot, a térdére csapván, jót nevetett:

— Ganz besoffen is der Kerl!

S elbocsátván az »egészen elázott« parasztot, a kommandáns úr maga is ázogatni kezdett. De úgy estetájban egy véres katona kiabált bebocsáttatásért az északi kapun, ö már nem az országút felől jellentkezett, hanem a bodrogközi lápok szélén botorkált idáig. Aludtvértől volt fekete a katona arca s a strázsa nem röhögött többet. Azonnal föltuszkolták a kommandáns elé s a kapitány úr, ahogy az orra alá tolta a félígájult katonát, egyszerre józan lett. Ijesztően józan lett.

— Mi van veled, te gazember?

A lázás német valahogy elmotyogta még, hogy a kilencvenhat emberből csak ő egymaga... csak egymaga... — S aztán összeesett a kommandáns előtt.

Erre pattant csak Dolacsek kapitány! A sarokból fölkapta kardját s kalap nélkül szuszogott át Badinyi János jószágigazgatóhoz, a belső udvar kapitányához. Berontott s kitártotta fekete száját:

— Mein Herr, die Rebellen sind da!

Az ősz Badinyi fölemelte szelíden a fejét s hirtelen arra gondolt, hogy megbolondult ez az ijedt morva. Megérvén azonban a rettentő újságot, époly szelíden mondta:

—A rebellisek sohase fognak fejedelmi urunk ellen vetemedni...

— De németek meg jezsuiták vannak a várban!

— kiabált Dolacsek kapitány. — Azok a latrok pedig mind eretnek s mocskos szájjal beszélnek a császár őfelségéről!

— Hát akkor mirevalók a falak! — felelte nyugodtan Badinyi. — Hány emberünk van még? Négy-százharminc. Nos, föl kell fegyverezni a katolikusokat s a magyarhitén levők közül a nemeseket. S ha mégis ránkmerészkednének a parasztok, hát oda kell ágyúzni a kutyák közé!

— Ganz richtig! — lelkesedett a parancsnok. — Látja, ez okos beszéd, mein Herr. Az a bajuk maguknak mindenössze, hogy nem tudnak kellő tisztelettel nyilatkozni az őfelsége szentséges személyéről.

S szólvan, eltávozott Dolacsek kapitány, hűséges fia az ő morva hazájának s halárlászánt alantas vitéze Lipót császár szentséges-egy személyének. Eltávozott, hogy az ágyuk mellé s a falakra parancsolja föl a gombkalapú vitézeket s hogy fegyvert adjon kezébe az összes katolikusoknak, az eretnek-hiten valók közül ellenben csak a nemeseknek.

Hogy aztán a Bodrogköz felől jött volna az este, újból a Badinyi szobájában volt Dolacsek kapitány, jelezvén, hogy fölkészült. Már nem vette annyira szívére a dolgot, sőt egyszer-kétszer üveget dugdos-

ván az orra alá, megvigasztalta magát, hogy csak részeges parasztok verhették agyon az embereit. Holnap minden esetre két teljes századot indít meg Újhelynek s kétszerannyi polgárt és parasztot fog fölakaszíatni.

De a rendházból fölcsozogott közben három karimáskalapú jezsuita atya is. Ájtatosan, félénk arcával közeledtek Badinyi meg a parancsnok felé. A páterek magisztere megállt a küszöbön:

—Mit szól majd mindehhez a hatalmas császár? Minő haragra gerjed majd a mi legfőbb pátrónunk! Pedig micsoda szíve van! Legutóbb is három tehenet meg nyolc borjút juttatóit sinylődő házunknak legmagasabb jóindulata. Mert hogy miránk mi következik majd, nem is kérdezzük. Az Isten tenyében vagyunk minden ján... — s alázattal sütötte le szemét a magiszter, másik két társa pedig halk imát morzsolbatott mögötte.

—Csak nem kell megijedni, páterkám — veregette válon Dolacsek kapitány.

—De az eretnekek kénkötés tüzet fújnak ellenünk, kapitány úr...

— Csigavér, páterkám. Inkább menjenek vissza s imádkozzanak értünk, hogy jó kvártély várjon bennünket odafönn — és fölmutatott a mennyezetre. — No, csak semmi ijedtség, páterkák, a rebellisekért pedig majd felelek én magam! — és ezt már kedélyesen mondta Dolacsek kapitány.

A páterek sok hajlongások közt eltávoztak, Dolacsek kapitány azonban nem sokáig maradt kedélyes hangulatban, mert az öreg Badinyival a bástyákra néztek ki közben. A Bodrogköz felől egyre sűrűbben hullámzott elő a félsötét. Holdvilág volt ugyan, de vastag felhők feküdtek a mennyezeten. Hallgatott az éjszaka, de annál beszédesebb lett a Bodrog. Mert a Bodrog fekete vizén egyszerre csak holt katonák kezdtek úszni lefelé, beszakított fejű, fölfordult szemű katonái Dolacsek kapitánynak, akik tegnap este és ma hajnalban fegyverek alatt zörögve keltek még útra Ujhely felé s Ujhely felől most a

Bodrog hozta őket vissza Patak felé. Úsztak, egyre úsztak a vizén s ha itt-ott kikandikált a hold s rátűzött megdagadt hasukra s viaszfényü arcaikra, az öreg Badinyi János magában mormogva tünödözött a kisérteti látványon. Dolacsek kapitány meg előrehajolt a bánya fokáról s meredt szájjal bámult le a szédition mélysegébe... Húsz méterrel úsztak, egyre úsztak alatta az ő katonái s eluhanván a bánya alatt, kihült tetemeik délnék ringatóztak a fekete habokon. Nézte-nézte őket Dolacsek kapitány, egyszer aztán visszatántorodott, tenyerébe kapta fejét és hangosan kezdett jajgatni a vár tetőpontján, ahogy soha még nem jajgatott addig. Az öreg Badinyi meg, aki nem ilyen dolgokat ért meg zavaros ifjúságában, szünetlenül morgott maga elé s később neszlegetni kezdett a Királyhegy meg a Széldomb irányába. De csönd volt, rémitő csönd köröskörül. A külső vár sáncaiból foltott jelszót hallatott néha az istrázsai, a város uccáiból felcsörrentek olykor a polgárok fegyveres örcsapatai s utána még ijesztőbb lett a hallgatás. Feketén gubbasztottak odalent a házak, csak a jezsuiták rendházában sápadozott két ablak s e két ablak felől örökösen egyhangú, altató mormolás szüremlett fel a magasságba. Közbe-közbe egy-egy hadnagy bukkant fel a bánya tetőn s jelentést hozott a kapitánynak. Sehol semmi újság. A katonák lábhoztattak puskával őrködnek a külső sáncok tetején s a morva pattantyúsok készen állnak az ágyuk faránál. Badinyi meg Dolacsek pedig fülelgetve dölt neki ezalatt a keleti bánya korlátfájának. Később olyan hirt hozott valaki, hogy Szalontay György, az átkozott végardói bíró a zendülök főcinkosa. Este-felé Ardó alatt látták a bírót, jó lenne talán megrohanni. Dolacsek kapitány erre harminc katonát ugrasztott ki a közeli Ardóra, de a harminc ember közül egyetlenegy nem tért soha vissza élve, ellenben éjfél előtt mind a harminc hanyattfekve ereszkedett már lefelé a Bodrogon s viaszfényü arcaikat a hold arcának fordították. És onnan alulról, ahogy himbáldozva ereszkedtek a Tisza felé, a néma katonák

sorban elvonultak mégegyszer á kapitányuk előtt s Dolacsek kapitány irtózattal fordította el a fejét, mikor szeméből úgy szakadtak a könnyek, mint a záporeső:

— Ah, Herr Badini, 's ist eine schreckliche Nacht!

Az ősz Badinyi János azonban nem törödött a holtakkal, ahelyett összefont karokkal neszlegett bele a kísértetjáró éjszakába. Éjfél körül lehetett már, mikor a bodrogközi ingoványok közepéből, de végheztenen messziről, talán Vajdácska vagy Berecki alól, mélybánaú hang remegett át a nádasok fölött. Mintha bölömbika bőgött volna el kilenc határ sötétjén át.

— A Nyúzó Mihály angyalai — susogott maga elé az ősz Badinyi János.

Aztán szünet állt be, még nagyobb lett a csönd, csak a holtak ringtak lefelé a Bodrogon, de már ritkuló sorokban. Aztán éles és furcsán elhúzott huj-jogatás szaggatta meg az éjszakát, valahonnét a Mogyer alól, olyan elnyújtott vonítással, mint amikor egyik farkas figyelmezeti a másikat.

— Az abauji mezítlábasok — szottogta maga elé az ősz Badinyi János.

Aztán, de jóval később, a Széldomb irányából hallatszott valami éles kiáltás s mindenki utána fény lobbant fel a Gomboskert házában, de ki is lobaní mindenki. S utána még ijesztőbb lett a sötétség.

Az ősz Badinyi János erre már hátrafordult. Mögötte lélegzetfoltva szorongott Dolacsek kapitány, mert ilyen éjszakáról soha még nem hallott és nem olvassott csatáktól megrutitoit életében. S az ősz Badinyi János, belső udvari kapitány, halkan odaszólta most Dolacseknek:

— Siessen le, kapitány és járja körül szorgalmasan a sáncokat! Egy órán belül itt lesznek a gyújtogatók!

Ő maga tovább is ottmaradt a bástyán.

Ottmaradt, vaksötét fonta körül, csupán fehér haja volt az egyetlen derengő folt e vaksötében. És a fehérhajú Badinyi János most, hogy magára maradt, nyugtalankodva rázta meg ősz üstökét s közbe-közbe

fürkészve hallgatódzott a tikkadt sötétségen. így ment el vagy egy félóra. Akkor aztán váratlanul és megdöbbentően, csak egyet durrant egy nagy ágyú a vár nyugati kőfaláról. Tüz lobbant fel az ágyú torkából, a dörgés megrázta a falakat s riasztó visszhanggal dördült meg tőle az egész vár, tüzes golyó zúgott át az éjszakán, a gránát mély hörgéssel dobbant le a Gomboskert legközepébe, ott aztán ki is aludt. Pillanatig ijesztő némaság lett rá a felelet, de csak egy pillanatig. Mert a második pillanatban már fenyegető kiáltás jött rá a Gombos nevű szőlőhegy oldalából. Elnyújtott és dühös fenyegetés az éjszakán keresztül:

— Ne lüjj német, mert meghalsz!

Az ősz Badinyi János tudta, hogy ezzel az ijesztéssel csak annak a hamis, istentelen, tolvaj, ördögi praktikáju, eretnek, országpusztító, tökéletlen, bitang és rezessorrú Majos Ferencnek latoremberei szoktak fenyegetőzni. És Badinyi János percet se mulasztva kezdtett szaladni lefelé a bástyáról, de még nem ért le a belső udvarra se, mikor az északi kapu előtt hirtelen láng csapott fel s tüzbeborult valami kazal vagy magános csürtető. És az északi kapu előtt ugyanakkor mennyrengető ordítás rátta össze a sötétséget:

— Hozzá, csak hozzá!

Badinyi most már esze nélkül futott be a kaptányi házba s magára csatolván egy másfélöles fringát, lórakapott s úgy kezdett vágtatni az északi kapu irányának. Az uccákon a polgári őrcsapatok rohantak ugyancsak az északi kapu felé és nem voltak sötétek többé az uccák, mert kívül az északi kapun most már haragos láng zúgott egy kazaltetőn s tűzbe kapott már két viskó is a hécei részen, tehát csak-ugyan megjöttek a gyújtogatók. A külső sáncon lilegve puskáztak már a katonák, mire odáigért Badinyi János.

— Csak serényen a kutyák közé, akik fejedelmi urunk vára ellen vetemedtek! — biztatta az öreg a polgárokat.

Aztán elsietett a katonák mögött s kemény szavakkal bátorítgatta őket:

— Ne sajnáljátok a puskaport, legények! Gyilkoljátok a bitangokat!

A gombakalapú németek meg a laposorrú cseh legények pedig dolgoztak kétségebeesve, biztatni se kellett őket. Mert tudták, hogy nekik se fognak irgalmasztani azok az Istenről elrugászkodott bitangok, akik lent hemzsegtek ezalatt a tűz kisérteti röpködésében, cikázva táncoló és kavargó tömegben, kifordított fekete gubákban s veszett kurjongatással vették rá magukat a sáncre. Fölülről pedig kimért közökben és vad nyugalommal puskáztak lefelé polgárok és katonák s minden sortűre jajgatás halatott alulról. De a gubákba bujt kanászok nem sokat törödtek a puskákkal, mert egyrészük átbukdácsolt már az árkokon s most a földhányások ellen kezdték előregomolyogni. S a tűz ijesztő fényénél, a fölkerekedett szélben, féligrizzóvörösben táncolva, féligrizzó sötében henteregve, gyászszínű báránysüvegeikben, dühtől kitátt szájaikkal olyanok voltak, mintha az ördög apostolai lettek volna. De a legijesztőbb alak mégis Szalontay György, a megugrott végardói bíró volt e marcona alakok között. Szalontay György, aki ott rikácsolt ezalatt a felhőig vöröslő kazal aljában, először két csupasz karját rázta meg a németekre s rettentőt káromkodván, dühében levágta fejéről a rongyos süveget és míg haja röpködött a szélben, előkapta kurtanyelű fejszéjét s még egy utolsó átkot küldvén a császári emberekre, megnyála a markát, kétmarokra fogta a fejszét s kettőt-hármat taszítván magán, nekilendült a kapunak:

— Baltára, gyerekek!

S a szélben lobogó sörényével és csikorgó fogakkal nekivetette magát a kapunak, hol ekkor már eszeveszettel dolgoztak a baltások. minden csapásuk nyomán egyet reccsent és szilánkokban kezdett csatogni a kemény tölgykapu. A többiek meg egymás alá feszítvén vállaikat, egymást tologatták fölfelé a

iöidhányáson, de aki már fölért volna és gyilkos csapásra lendítette volna baltáját, szétvert koponyával fordult le a mélysége. Mert odafönt halárválvá toporzékoltak a németek meg a vacogó polgárok s akit egyszer elért kardjuk vagy buzogányuk, menten meghaltak egytől-egyig. így fordult le a tetőről Ruszka Mihály, aki Szürnyegre való volt s a kanászok egy részét személyesen terelte össze a lazonyi erdőkből és hanyattvágódott a mélység felé az abarai születésű Tuba István is, éppen mikor egy hátráló német őt vágta fejen s tenyérnyi lyuk támadván a Tuba István fején, azonnal vége lett. És vége lett számtalan másoknak is, sikerült letaszítani egynéhány lompost is fölülről, akiket odalent nyomban agyonvertek a baltások. És ilyenkor még dühödtebb méreggel rontottak előre a baltások: a legtöbb buzogánycsapást úgyis fölfogta a guba... De a kaput egyre vadabbul döngötték a Szalontay savanyuszáju legényei, legtöbb keserűséggel maga Szalontay és az ősz Badinyi János hiába futkosott keményen a földhányáson s hiába zúgatott le lófejnagyságu köveket, meg tüzes rőzsét a kanászok nyakába, mert egy észrevétléni pillanatban a kanászok nyakába kapaszkodva csak fölbukkant a kapu fölött a röpködőhaju és fogát csikorgató Szalontay György s megforgatván cikázó baltáját, egy nagyot kurjantott:

— Utánam, gubások!

De amikor ezt kiáltotta volna és nekivetette volna magát az ősz Badinyi Jánosnak, aki szembe szállt vele és megmarkolta fringiját, abban a pillanatban a hátába lőtt valaki Szalontay Györgynek, a csúnyán káromkodó végardói bírónak, de oly közelről lőtte háton, hogy Szalontay hátán meggyúlt a guba, ő maga pedig megingott és kettőt hentergett lefelé. Örömordítás harsant végig a sáncon. De korán örvendeztek odafönt, mert Szalontay György meghempergetőzött ugyan az árok fenekén, más baja azonban nem esett s talpraszökvén Szalontay György, most már égő gubájában rohanta meg a kaput, a fogát meg úgy csikorgatta, hogy meghallották a föld-

hányáson meg a falak tetején is. És aközben olyan dühös volt, hogy mérgeben a sajátmaga fejét csap-kodta, egyszer aztán egy nagyot kiáltott:

— Meggyöítek már Petrahó felől is! Hozzá csak, hozzá, gubások! Verjük át a másvilágba ezeket a bélpoklosokat!

S elkiáltván magát, döngetni és aprítani kezdte a kaput, Petrahó irányából, a belső vár felől pedig egyre jobban közeledett ezalatt valami ujabb zűrzavar riadalma.

Hej, meghallotta ezt a riadalmat az ősz Badinyi János is! Meghallotta, nem tetszett neki sehogy se s rákiáltván a németekre, hogy haljanak meg inkább, de egy lépést sem szabad retirálni, lóraszökoít s úgy vágtatott végig a város nagyuccáján. És mialatt vágtatott volna, a belső vár déli része felől ujabb kurjongatás rázta meg az eget:

— Hozzá, csak hozzá! Ne féljetek, mezitlábasok!

A kordovánképü Buga Jakab sokat kódorgott erdei bujdosói, úgyszintén a savószemű és csüngőhaju Zöld Demeter félígcsupasz mezítlábasai rohanták meg ott a meredek falakat. Meglapulva, lábujjhelyen lopódzott a belső vár tövébe e két vakmerő fickó s a láthatatlan sötétségen át hirtelen csak mászni kezdték az egymás nyakán és vállain és csak a falak tetején kezdték hozzá az ijesztésre szánt kurjongatáshoz. De talpon voltak a németek és a falak tetején várták őket és a falak tetején olyan öldöklés indult meg, hogy — az akkori krónikásokat lapzgatván — még ma is megretten az olvasó. Puskával meg a*abárddal védekeztek a Lipót császár Patakon szorult katonái, fokossal meg bunkósbottal dolgoztak a Buga Jakab és a Zöld Demeter halálra-keresett legényei és a sötétségben magyar a magyart vágta, német a németet vágta és taszigálta lefelé vagy ráncigálta magával a gyilkos mélységekbe. El lehet mondani, hogy itt valóban vér ömlött a falakon, ez a vér meggyült az árokban, onnét aztán lecsurgott a Bodrogba s ezen az éjszakán véres lett a Bodrog vize... És mialatt ilyen soha nem hallott öldöklés folyt a déli falakon, az ősz

Badinyi János már a vár belső udvarán csattogott a lovával, de itt egyszerre megrettent. Mert ugyanakkor a farkasok üvöltéséhez hasonló elnyújtott vonítás zúgott fel nyugat felől is, a Gomboskert irányából. Olyan volt ez a vonítás, hogy még a kemény Badinyi János is megrettent miatta...

— Huj, huj-rá! Huj!

Badinyi megrettent és kereszttet hajigált magára:

— A Majos Ferenc üvöltő talpasai...

S most már lóhalálban rontott a nyugati kapu felé és az ősz Badinyi Jánosnak elállt a szíve attól, amit ott látott! Mert a nyugati részen, az árkokon át, a külső sáncokon keresztül úgy ugráltak befelé a lator Majos Ferenc gézengűz talpasai, mint a pokolbeli ördögök. Majos Ferenc maga akkor csúszott le odakint a lováról s megpillantván a falon Badinyi Jánost, előkarta a kulacsát, fölmutatta a magasba és akkor olyat röhögvén, mint egy ló, a röhögéstől rángva kiabált fölfelé a huszonhét esztendő óta bujdosott Majos Ferenc:

— Hát te is a németekkel, Badinyi János apám? No, akkor iszok egyet az egészségedre, mert úgyis megdögölsz a császároddal együtt!

S kortyintván egy hosszút, messzire hajította el az üres csutorát és akkor kieresztvén hangját, fölőrdított annyi dühvel és oly bánatosan, hogy könyenyek potyogtak ki a szeméből:

— Csak most az egyszer még, fiam! Csak most szúrjátok, öljétek, aprítsátok édes kis hazánk gyilkosait! Te pedig, Isten — és itt fölvetette arcát a sötét mennyboltnak —, ne segíts most nekünk se, azoknak a piszkosoknak se, csak nézz le a magasságbul és csóváljad fejedet a csodálkozás miatt, hogy mit fog most mivelni az a szegény Majos Ferenc! Hejj!

S hörgésbe fült a torka szegény, nagybánatú Majos Ferenc gyalogsági kapitánynak. És mert butykos-bort is öntött magába az imént, olyan bátorság szállta meg, hogy szájába kapta mezítelen kardját és akkor a puszta két kezével rohant neki a sáncnak, miközben háromöleseket lökött magán rettentő

talpaival. És átszökvén a sáncon, ott termett a földhányás tetején, a földhányásról meg az üvöltöző, véres szemmel és tátott szájjal ordítózó s fölfelé kapaszkodó talpasok hátán keresztül, a kétségbreesetten dulakodó németek szakadatlan puskázása és zürzavartól érthetetlen kiabálása közt, az északi kapu irányából idáig vereslő tüzek ijesztő fényében egyszerre csak fent volt a falon Majos Ferenc. Legelsőnek volt fent a tetőn s rettentő kardját ahogy megsuhogtatta a levegőben, a németek karikáradüllett szemgolyókkal kezdték tágulni előle. Megsuhogtatta kardját Majos Ferenc, rebellis latroknak huszonhét esztendő óta bujdosott szegény rezesorrú gyalogsági kapitánya és ahogy megsuhogtatta, egy német meg egy morva szörnyethalt ettől az egyetlen csapástól s Majos Ferenc minden csapás után egy igen bánatosat kiáltott:

—A huszonhét nyomorult esztendőmért!

—A szegény húgom gyalázataért!

—Az apám kínhaláláért, akit parázson pirítottatok meg! Hejj!

Vagy húszan rohantak rá az esze nélkül toporzékoló kapitányra s az ősz Badinyi János tántorodás nélkül tüzelte a németeket, maga is szaporán osztogatva a halálos csapásokat. De késő volt már minden. Hiába rohanták meg húszan a duhaj és megveszett Majos Ferencet, mert akkor már száznál több talpas táncolt és hujjogott a falakon. Húszan kapaszkodtak bele Majos Ferencbe, ám Majos Ferenc egyet kanyarított magán csak és tiz lompos német széles ivben kalimpált le róla lefelé az árokba, a többi tizet pedig a talpasok szaggatták széjjel. Az ősz Badinyi János ekkor saját maga állt Majos Ferenc előj rettentőt sújtott a fejére, de Majos Ferenc egyei ugrott félre, aztán egyet suhintott rettentő kardjával és aközben csaknem elsírta magát mélységes bánatában:

— Sajnállak, Badinyi János apám, mert magyar embernek hittelek! — s aközben lerepült a feje az ősz Badinyi Jánosnak. — De disznó ember voltál.

Badinyi János, mert magyar voltál s mégis odaálltál a némethez! —s széles talpával egyet rúgván az ősz Badinyi János hasán, a fejetlen törzs is utána-gurult az elrepült fejnek.

Majos Ferenc mégegyszer és utoljára ráordított a talpasokra:

— Csak most még, fiaim! Csak most az egyszer szúrjátok, öljétek, aprítsátok hires kis hazánk megnyomorítói! — s itt már levetvén magát a falról, a kurjongató talpasok legelején rávetette magát a retíráló németekre.

S rávetvén magát a retíráló katonákra, példátlan öldöklés kezdődött meg a vár nyugati részében. Hulltak a németek, hulltak a Majos Ferenc talpasai s nem volt kegyelem egyik oldalon se, de nem is kért kegyelmet senki. Itt már csak menekülni vagy meghalni lehetett. Nohát a császár katonái se adták könnyen az életüket, akiknek legközepén egy rendőrhasu, pipacsormányzatu kapitány rikácsolt és osztogatta a rettentő ütésekkel: maga Dolaesek kapitány. Fujt és könnyezett bús szégyenében, lépésről-lépésre tüzelgette kétségelesett katonáit, neki magának öles fringia volt a jobbkezében, kurta dákos a balkezében: úgy vagdalkozott minden irányba. S rémült neki-busulásában hol itt, hol ott tört előre egynéhány lépést s mennyköcsapásai alatt hulltak, egyre hulltak a mindenre elszánt latrai Majos Ferenc huszonhét esztendőt bujdosott szegény gyalogsági kapitánynak, aki résszinben harsogó orrával legelői dulakodott és keserítgette a talpasokat. S most már érezte Dolaesek kapitány is, hogy mire jönne a virradat, emberei az utolsó lábig halva fognak feküdni a keskeny uccákon meg a vár piacterén.

Hát meg is haltak, de sokkal hamarabb még!

Mert Zöld Demeternek meg Buga Jakabnak nem sikerült ugyan megvenni a falakat, pedig másfél óra óta tizenhétszer másztak be immár a petrahói bástyákon, ám az ellenkező részen hirtelen csak fölfeszítették a kaput a kanászok és Szalontay György maga tüztől lobogó gubában nyomult be elsőnek abba

az uccába, mely a kálvinisták gazdátlan kollégiuma előtt futott a belső-vár felé s véres baltája valahányszor egyet villant, jajveszékelve kezdték menekülni a németek, miután a polgárok már előbb eldobták a fegyvert s házaikba futottak szájjel. És mikor az északi kapun dühös gubásáival betört volna Szalontay s hirtelen vad ordítás rázta meg a várost, Dolacsek kapitány kiáltozni kezdett, hogy most már csak hátrálni, a belső-várban elzárhatják magukat s majd nyernek vele legalább három napot. De alighogy ezt kiáltotta volna Dolacsek kapitány, a betört északi kapu felől ujabb riadal rázta meg az itt-ott már kigyúlt várost és ugyanakkor számtalan patkónak csattogása hallatszott. Mert az északi kapun okkor rohant be lovasai élén Thuróczy Miklós lovaskapitány és átgázolván a Szalontay György kanászain, most már e kódadíbajszu huszárok kezdték aprítani a jajveszékelő németeket. Aki elhánnya volna a puskát s a téreidre hullva tartotta volna fel a kezét, annak a lovasok egyetlen csapással szelték kétfelé a koponyáját. Mert Thuróczy Miklós idejében kiadta a rettentő parancsot s most is, amint fekete lován és fekete süvegében hol itt, hol ott bukkant fel a rémült kavarodásban, csákányát magasra emelte s úgy kiáltozott a huszárok felé:

— Senkinek kegyelmet!

S előreszökvén lovával, a németek reíráltak, egyre retiráltak. És Dolacsek kapitány alatt is egyre retráliák a németek, de nyugati irányból. Mind a két csapat a belső-kapu felé retirált és ha jókor érhetik el a hidat, néhány napig mégis tarthatják magukat odabent s azalatt a gyászos pataki pusztulásról csak hirt lehet küldeni valahogy Nigrelli cassai generálisnak, a szendrői kapitánynak, vagy az egri németeknek. Jól tudta ezt nem csupán Dolacsek kapitány, hanem Thuróczy 'Miklós is, tehát néhányszál lovasával váratlanul átcsapott az egyik melléksikátoronak, hogy hátába kerülhessen a kétfelől is hátráló németeknek. Ugyanakkor pedig a vár három bástyátpirnya felé próbáit figyelgetni Thuróczy Miklós és

pedig növekvő aggodalommal. Mert a tornyokra rég ki kellett volna már tűzni a Thököli zászlóit Nyúzó Mihálynak s a sárral bekent-képű angyalainak...

És mialatt Thuróczy Miklós megereszett kantárszárral rohant vágtatást a melléksikátoron át s a nyomában néhány marcona lovas csattogott, hogy hátbáüthesse a németeket, azalatt Nyúzó Mihály angyalai is megtették a magukét s ezáltal teljessé lön Patak veszedelme.

Nyúzó Mihály valami hetven-nyolcvan bitang-hajdúval tudvalevően három nap óta kuporgott már a Bodrogköz nádasaiiban s kákatövön guggolva szimatolgattak Patak felé, mikor gyúlnak ki Ardó felöl vagy Petrahó felöl a jeladó tüzek? És amikor Szalon-tay Gyűrlek fölgyújtották volna az első boglyát, Luka alól halk nesszel megindultak az »angyalok« is. Mire a kispataki partra értek volna, odaát zengett már a város, Zöld Demeter és Buga Jakab eszeveszettel próbálgettatta ujabb és ujabb rohamait, Szalontay György akkor még nem tört be a kapun, de a guba égett már a hátán, Majos Ferenc pedig oly szírehatóan üvöltözött a Gomboskert felöl, hogy idáig-rengett iszonyatos torka. S mikor azután Nyúzó Mihály a kispataki partig sompolygott volna az angyalaival, akiknek rettenetes bunkó volt minden fegyverzete, Nyúzó Mihály hadnagy úr meg az angyalok egyszerűen nekiereszkedtek a Bodrognak s a fülig-érő vizben átlábolván a folyót, a túlsó parton, a vár legmeredekebb oldalán lerázták magukról a vizcsöppéket, mint a liba, akkor sárral kenték be a pofájukat s azután a fülcsendítő csöndben mászni kezdtek fölfelé a falakon. S Nyúzó Mihálynak oly szerencséje akadt ezúttal, mint még egyszer se sanyarú bujdoklástól megnyomorított életében. Mert az általános öldöklés közt a vár e legmagasabb pontjáról kereket oldott minden német és csak így történhetett, hogy Nyúzó Mihály a nagy csöndben minden nesz nélkül föllopódzott a bástyáakra. Volt pedig ez úgy félhárom tájban éjfél után. Akkor volt ez, amidőn Thuróczy Miklós huszárjaival odatoppant már a belső kapu szabad

hídjára s hátbafoghatta a Szalontay elől menekülő németeket, meg a Dolacsek hátráló legényeit. Es akkor történt, hogy a vár három tornya fölött váratlanul csak tüzek gyúltak ki, a tüzek fölött fölcsettak a Thököli Imre Máriás-lobogói s ugyanakkor hármas ordítás zengett föl a tornyok körül s rázta meg a kétségebesésbe merevült várost. Fölülről jött ez az ordítás, mintha a mennybolt harsogott volna föl háromszor egymásután:

—Vivát Thököli király!
—Vivát a magyarok szabadsága!
—Vivát Esze Tamás!

Ez a harmadik ordítás volt a legijesztőbb. Olyan ijesztő volt, hogy fölemelték rá fejüket a szerteszét haldokló kurucok s megpillantván a tornyok alján ugrándozi Nyúzó Mihályt és angyalait, mint megannyi fekete sátánt, nyugodtan hajtották vissza haldokló fejüket: — vivát E...sze Ta...! És meghaltak. És meghaltak a németek is. Meghalt Dolacsek kapitány is. Dolacsek kapitány keserű hátrálása alatt e háromszori ordításra kapta vissza legelőször rut gonduktól megzavart fejét és csak ekkor vette észre, hogy a belső vár kapuja felől kieresztett kantárral zugnak feléje a zendülők lovasai s a lovasok előtt a vértől maszatos dolmányu és pernyétől szennyes arcú Thuróczy Miklós. És hátrakapván a fejét Dolacsek kapitány, tudta mindjárt, hogy eljött halálának pillanata, megfordult tehát néhány puskásával, kétmarokra ragadta öles fringiáját s vérbefülő szemmel vetette rá magát Thuróczy Miklósra. És ott helyben meghalt volna Thuróczy Miklós úrfi, mert az első pillanatban nem látta meg a feléje rúgtató dühödt morvát és hajnalra keserves könyekkel siratgatta volna őt az édesanya, meg Horváth Annus kisasszony, ha az utolsó pillanatban hozzá nem ugrik az öreg Orgoványi András és baltájával fel nem fogja a Dolacsek kapitány fringia ját. Megfordult erre Thuróczy Miklós úrfi is, kavart egyet maga fölött a csákányával, a csákány átrengett a levegőben és ahogy lecsapott, Dolacsek kapitány még

egy utolsót kiáltott és oldalt kalimpálván, szörnyethalt, piros vére pedig csöpögni kezdett a Thuróczy Miklós csákánya hegyéről.

Ekkor már közel volt a virradat. Mire pedig kialudt arcával jelentkezett volna a Bodrogköz távoli karimáján, Thuróczy Miklós bent ült már a vár vöröstermében s élő német egy sem akadt az egész Patakon, mert aki mély kinok közt haldoklott volna még valahol, fejszével meg csákánnyal ütötték agyon, miután előbb megrugdosták vagy szembeköpdösték a szerencsétlenit.

Jött tehát a virradat s Thuróczy Miklós bent ült az ifjú Rákóczi herceg vörös tanácstermében. De most nem tanácskoztak, most csak Thuróczy Miklós osztogatta sebtiben kemény parancsait. Fáklyák vörös fénye lobogott a boltíves teremben, a vértől maszatos dolmányu és pernyétől beszennyezett arcú Thuróczy Miklós széles karósszékbe ereszkedett és mialatt alulról egyre nyugtalanabb zúgással csapott fölfelé a láarma és a rikoltzás, sőt itt-oít éles sipszó kezdett sikoltozni s helyenként vad és lázadó erővel nyögött fel két-három duda is, — a lázadók vezetői félkörbe sorakoztak. A félkör előtt őszbefordult hajával, kopott palástban és lebocsátott fejjel várakozott Kabay Márton tiszteletes úr, a hét hajdúváros bujdosó prédkátorá, akinél keserűbb szilajsággal ember soha még nem lázióM; a német ellen.

— Nos, tiszteletes uram — fordult hozzá Thuróczy —, hogy kezdődik a kiáltvány?

Kabay Márton tiszteletes úr letette süvegét, amire Thuróczy is föllállt, a vezérek viszont sötét homlokkal néztek maguk elé. És olvasni kezdett a tiszteletes úr:

»Gratiosissimi nostri domini regni Hungáriáé principis Emerici Thököli colonellus Thomas Esze de Tarpa una cum caetero equestri et pedestri militari ordine...«

— Helyes, helyes — bólintgatott Thuróczy és a többiek is bólöngattak. — A pátenst most hirdessék ki magyar nyelven a várpiacra, a nyargaló-csapa-

tok pedig késedelem nélkül ugorjanak lóra s még a mai napon hirdessék ki szerte a kiáltványt. Neked, Buga Jakab testvér, Szendrő felé kell száguldanod a hegyeken át! Te, Zöld Demeter testvér, meg se állsz a cassai országútig! Szalontay György hadnagy uram a Hajdúságot lázítja fel s Rakamaz alatt magához szedheti a Tyukodi pajtás embereit is! Nyúzó Mihály hadnagy uram pedig Íziben Szerencs felé vágtat s a szerencsi házból nagy tisztelettel s hétszer a földre borulva Pataakra fogja hozni szentséges fejedelmi urunkat, herceg Rákóczi Ferenc őnagyságát! Megértette?

Nyúzó Mihály, régi sebektől rut arcú hadnagy keményen tisztelettel:

— Megértettem, kapitány uram!

A többiek is tisztelegtek s fegyverek súlyától csörögve megindultak kifelé. A teremben csak a rágától kivert s italoktól gözölgő Majos Ferenc maradt vissza, rebellis latroknak huszonhét esztendő óta bujdosott szegény rezesorrú gyalogsági kapitánya. Kint erősen hajnalodott s a város felöl egyre vadabbul hömpölygött a láarma és a rikoltozás. De minden lármát túlharsogott Kabay tiszteletes úr, amint mennydörögve olvasta fel a kiáltványt, valahol a vár piacterén. Magából-kikelt hangja itt-ott bedübörgőit a vörösteremig:

»... Az élő egy Isten szerelmére kérünk és intünk titeket, hogy aki szegény hazáját és nemesi szabadságát igazán kedveli s a német láncoktól szabadulni óhajt, tüstént fegyvert ragadjatok és Patak várába siessetek!... Akik tüstént nem jösztök, nyársban fogunk vonni titeket és tűzben forgatunk meg!... Múlhataltan gyertek azért, ti hires magyarok, hitünk, hazánk s régi privilegiumaink oltalmára ...«

— Nos, Miklós öcsém — vetette föl széles homlokát Majos Ferenc —, hát engemet mivégből fogtál vissza? Talán másodszor is izent valamit Tamás? Mikor indul?

Thuróczy Miklós sötéten legyintett rá:

— Talán sohase...

Majos Ferenc huszonhét esztendő óta bujdosott szegény rezesorrú gyalogsági kapitány olyat hőkölt erre, mintha mellbevágták volna, a szeme meg karikára tágult. Thuróczy Miklós pedig szótlanul intett az ajtó felé, az ajtóban ott bájkódott a vén Orgoványi András, aki is fölfogván az intés értelmét, eltűnt az ajtón, de két pillanattal rá visszatért, maga előtt noszogatván befelé a félén nyitott szemű, félén dagadtszemű Pikó - Demeter testvérét...

— Nos, Demeter testvér, hát hogy is történt? — kérdezte Thuróczy.

Mire Pikó Demeter testvér előadta másodszor is, hogy Barkaszó falujában megfogták a németek Esze Tamás ezredest. Vagy ötvenen rohantak rá, éppen amikor indulni akart volna Esze Tamás a Hegyalja felé. Véletlenül kevesedmagával volt az ezredes, hát leteperték. Ötvenen rohantak rá, tizet abból az öklével vert agyon Esze Tamás, ötét magát is, már mint Demeter testvér, úgy csapta vakszemen valamelyik ebadta, de sikerült kereket oldania, mert az ezredes odakiáltotta neki, hogy vigyél hirt kutyasorsomról, Demeter fiam! Hát ő be is rohant először Tarpára s ott elordította magát, hogy siessetek a Tamás bácsi szabadítására! Azután idáig kutyagolt keservesen, de elkésett. Pedig meghagyta neki Esze Gábor hadnagy úr, már mint az édes unokaöccse Tamás ezredesnek, hogy vágtasson mindenjárt Thuróczy kapitány úrhol, már mint a tekintetes urfihoz, hogy fogja vissza az embereket, amig ujabb jeladás nem érkezik Bereg vármegye felől... — Hát most karóba fogják vonni halandó testrészeimet, tekintetes urfi — fejezte be Pikó Demeter testvér.

Rezesorrú Majos Ferenc gyalogsági kapitány még mindig úgy állt, meredt szájjal, mintha elállt volna a szava, Thuróczy Miklós pedig fölnevetett:

— Hát ez a Tamás bácsi legújabb izenete, Majos bátyám! Későn jött. De ha nem jön későn, én akkor is megindultam volna. Barkaszó felé százötven Thököli-huszárt küldtem még az este, majd

csak előhuzzák Tamás bácsit. Vivát Esze Tamás! — s erőltetett kedvvel csapott rá a góliát Majos Ferenc vállára: — Legföljebb meghalunk, de úgyis meg kell halni egyszer...

Majos Ferenc egyszerre föltalálta magát és most már ő csapott a Thuróczy vállára:

— Vivát Esze Tamás! — s nyakába esett a fiatal kapitánynak. — Csókolom az eszedet, Miklós öcsém, ezt jól megcsináltad! Büszke vagyok rád, meghalni pedig gyerekjáték ugyan, de mégse olyan könnyű. Lásd, én huszonhét esztendő óta bujkáltam és siratgattam nyomorult állapotomat...

Thuróczy ráparancsolt Pikó Demeter testvére, hogy lakat legyen a száján s elbocsátotta. A vár piactere felől pedig egyre szilajabb erővel zúgott ezalatt a rikoltozás, egy sereg duda nyekegett már odalent s száz meg ezer láb rengett és dobogott a csimpolyák rekedt ütemeire. A teremben most már csak ketten maradtak.

— Mi az újság odalent? — kérdezte Thuróczy

— Semmi, szerelmes öcsém. Kiadtam a parancsot, hogy azokat a városi bitangokat, akik ellenünk vetemedtek, megsarcolhatják, hordóikat kiüríthetik, boraikat megihatjak...

— Rászolgáltak, — bólintott Thuróczy.

— ... de senkinek életét ne bántsák. Aki pedig fejedelmi vagyonhoz nyúlna, menten karóba tolatom. De mért nem iszol, édes-egy öcsém? — s tele butykost rántott ki a kurta ködmönkéje belsejéből. — Vivát ez a mi romlott, hires kis Magyarországunk!

A Bodrogköz távol peremén talán ugyané pillanatban tolta föl fejét a nap. Álmos szemmel, vörös arccal nézett körül először, néhány szünetig úgy maradt odaragadva a láthatár aljára, akkor egyet pat-tant s megindult égi körútján. És ahogy másodszor is körülnézett volna vörös szemhéjával, két viaszarcu jezsuita papot látott meg a belső vár sáncában, akiket éppen akkor taszigáltak fegyverrel és köpdösterék szembe a féligrészeg kálvinisták. Mert

amikor egetrázó üvöltözések közt betörtek volna az eretnekek, a három halárváált atya a sáncárok bokraiban rejtőzött el s szapora imák közt könyörögtek segítség után. Segítség helyett azonban az eretnekek jöttek utánuk, tűvé tettek minden zugot s mikor az első dühös kálvinista a bokrok közt kitapogatta valamelyik páter lábat, ujjongva kiáltott fel:

— Itt vannak, ímé, az ebadta papjai!

S az első jezsuitát kiráncigálván a talpánál fogva, ott helyben leütötte. A másik kettő erre rimánkodni kezdett, de a kurucok szembeköpdösték őket, úgy röhögtek:

— No, ti nyuzóvonó ebadta pápisták, most meg fogtok dögleni!

S a részeg lázadók a piactér felé kezdték lökdösni maguk előtt a két papot, hogy rettentő kínok közt kereszírefeszíték őket. S meg is haltak volna a jezsuiták, ha véletlenül szembe nem jön velük Kabay tiszteletes úr. A fölzendült kálvinisták prédikátora fölötté fölgerjedt az indulattól:

— Hát nem hallottátok, istentelen emberek, hogy a mások hitét mi nem bántjuk! Rossz kálvinisták vagytok, takarodjatok! — s a hálálkodó jezsuita atyákat visszavezetvén a rendházba, őrököt állítatta a kapujok elé. A két megmenekült páter pedig szörnyű félelmeket állt ki odabent, mialatt köröskörül a téren, a templom és a rendház előtt fergegben tombolt a hajdúk és a kanászok tánca.

Soha még annyi vadsággal nem járták!

Mert amikor betörtek volna a várba, először a hordókat verték fel. És amikor Czigánd felől fölbujt volna a nap s a sokat kódorgott szegénylegények meg a bitangtalpasok bortól gőzösen, tátorogva kezdtek volna visszabotorkálni a piactérre, a piactér egyik sarkában, körakásra mászva fel, hirtelen csak szájához illesztette a sípot Fecske cigány meg Daruláb nevű dádétársa, valahonnét közéjük botlott három darab idegen roma is, talán Rudabányácskáról s az öt szál harci művész, győzelmi jel gyanánt, tyúktaluval tüzdelte tele tömött sörtehaját.

Es Fecske cigány körülpillantván a téren, elkiáltotta magái:

— Győzsünk, urak, válogatott legények!

És akkor szájába illesz ívén a pikula sípját, rá-sikított arra a viharos és keserű hajdulánera, amely-hez fogható ütemeket elképzelní nem lehet másat:

*Telekes bocskor — gyöngyös kapca,
Járd mag, tubám, járd meg!
Vörös nadrág — sárga csizma,
járd meg, tubám, járd meg!*

És ahogy fölrikoltottak a sípok, a félígázott haj-dúk mindenfelől szakadni kezdtek a piactérnek s né-hány pillanat múlva már valami százan dobogtak és rengtek, mintha sarkaikat akarták volna széttiporni a kövezeten. Először egyhelyben topogtak körül és rugdosták a földet s tenyereikkel csattantván egy na-gyot a lábukszárán, ledobbantak a földre, ugyanakkor éles kurjaníással a levegőbe hánnyták fel magukat, összebokázak a levegőben, megint ledobbantak s kard-jaikkal a földet paskolták, hogy szikráztak alattuk a kövek. Az öt vályogvető pedig ijesztően sikító-zott tovább:

*Majd élményünk a kocsmára —
De engem is várj meg!
Megjárom én a kopogót:
Tubám, te is járd meg!*

Félcsípőre rakott kézzel rugdosták a földet a haj-dúk s csattintottak a tenyerükkel vagy egymás kard-jára csörrentettek, ami ijesztő kíséretet adott a vad melódiának. minden tenyércsattintásra egyszerre azt kiáltották: hopp! és minden kardcsörrenésre egyszerre azt kiáltották: hujj! Aztán ledobták a kardokat s a kardok fölött cifráztak szemvakító gyorsasággal s az ütemek végén egyszerre dobbantak le a talpaikkal, hogy rengett és dobogott bele az egész vár. De mindig többen és többen dobogtak és amire jött volna a nap,

már vagy négyszáz hajdú rengett és hujjogotí s a város felől egyre özönlöttek befelé a nagyerdei kanászok is. Kifordított, szőrös gubákban, toronysüvegekben özönlöttek befelé: ki nehéz csizmában, ki könnyü bocskorban s a fejszédítő kavargásban ők is dobogni kezdtek s mászsás gubáik és súlyos lábaik alatt most már szakadatlanul remegett az egész vár. És a piactér túlsó felében nyekegni kezdtek ezalatt a csimpolyák is s a dünnyögő és egyhangú, örökösen dobogó és tébolyult dudaszóra vastalpaikkal a földet döngették, a torkukkal meg rekedten ordítóztak hozzá a gubások, mialatt fényses baltáik fölcikáztak a reggeli napban:

*Megismerni a kanászt
Ékes járásárul,
Táncra-termett lábárul,
Tarisznyaszijárul.*

*Itthon van-é a kanász,
Vagy a felesége?
Nem kell nekem a kanász,
Csak a felesége!*

Dünnyögtek a dudák, a tér túlsó oldaláról pedig fület hasogatva sikoltóztak a töröksipok. S hajdúk és gubások most már félelmes tülekedésben járták a kanásztáncot. A mezítlábasok lábuk szárai közt forgatták a furkóst s tenyerükkel nagyokat csaptak csupasz bokáikra, a hajdúk elsuhintották maguk alatt a kardot, átugráltak fölötté, körül-körül topogtak, csipőnkapták magukat, éles kurjantással földobbantak a magasba s lehuppantak a földre, a féllábuk hegyére görnyedtek le, másik lábukat jobbra vagy balra vágták ki, egymásba vagdosták a kardjaik lapját, szikra csapott fel a kardokból s először azt kiáltották: hopp! másodszor azt kiáltották: hujj! és akkor telitorokkal, vörösredagadt arccal és izzadt üstökkel ordítóztak hajdúk és kanászok:

*A berekben a kanász
Menyecskével játszik,
Úgy forgatja a baltát,
Csak a nyele látszik.*

S a kanászok már is forgatni kezdték a szekercéket. Csimpolyanyögésbe és sípok sikoltozásába most már beleriogott egy-egy kondástülök is, a kanászok pedig rázták magukon a gubát s hátul kondoros, kétfelöl gombokra kötött üstökeikről szakadni kezdett a verejték meg a zsír. Verejték meg borgőz volt minden kanász, de a verejtéken és borgőzön át egyre fenyegetőbben villogta fokosok, szekercék és kardok s a kanászok most már ujjaik körül forgatták baltáik nyelét, de úgy, hogy a nyelük se látszott és akkor a levegőn át egymásnak kezdték hajigálni a baltákat. Egyszerre száz meg száz irányból peregték és kalimpáltak a balták, éleik megvillantak a napban, de minden kanász két ujjal kapta el a kalimpáló nyelét s ugyanakkor nagyon kiáltottak: hopp! és lehuppenván a földre, a ledobott balta fölött kezdték cifrázni s ugyanakkor a hajdúk is egymáshoz csapdosták kardjaikat és nagyokat kiáltottak: hujj!, mialatt egyszerre csörrentettek sarkantyúikkal. S a csörömpölésen, csatogáson, rikoltozáson, balták röpködésén, hujjogatáson és dobogáson át örjöngő kavargásban toporzékolt már az egész piactér, vagy másfélezer kanász és hajdú sarka verdesett szikrát a köveken, itt-ott cigánykereket kezdett hányni egy-két mezitlábas, amikor ujabb erővel jajgattak fel a dudák, visítottak a sipok, riogott a tülök s a kanászok nyakán kidagadtak az erek, úgy fújták táncukhoz az éneket:

*Búzába megy a disznó
Kilenc malacával,
Erigy utána, bojtár,
Fényes balaskáddál!*

S közbe forgatták és hajigálták át egymásnak a fényes balaskákat. És ha két balaska véletlenül egy-

másnak repült, összecsattant és levágódott s fejbe-kölintott egy-két embert, ki törődött ma egy-két lyukas koponyával? Nagyokat kurjantottak:

*Huta, huta, le-le, le!
Csak a füle látszik ...*

Amikor azt kurjantották, hogy: *huta, huta*, egy-máshoz vagdosták a szekercéket, a hajdúk pedig a leregőben bokázván, összecsapdosták a kardjalkat:

*A berekben a kanász
Menyecskével játszik.*

Nem volt itt megállás virradat óta. Süvegek és balták kalimpáltak a magasban, rikoltozott a sip s nyögött és jajugatott a csimpolya, kurjongatás kavargott a levegőben, a mezítlábasok rácsapdostak a csupasz bokájukra, aztán fütyköseiben ugráltak keresztül, a hajdúk a kardjaik fölött bokázta össze, aztán nagy csörömpölés közt hujjantottak még nagyobbat, a gubások csipőre rakott tenyerekkel huppantak le a földre vagy csattantották össze a tenyereiket s dülledt szemmel, remegő nyakszírekkal, lobogó és szétgubancolt üstökeikkel s huppogó lábaikkal rengetek és rugdosztak ezalatt. A kanászok egymás felé hajigálva villogó szekercéiket, szájukba dugták két ujjukat és olyanokat fütyentettek, hogy fölvisitottak tőle a vár tornyai...

*Tűzre teszem a kanász!,
Melegszem is nála,
Ha megunom magamat,
Pipát gyújtok nála ...*

...Thuróczy Miklós ott állt a vár torony bástyáján, összefont karral, mint néhány órával előbb ugyanott és ugyanúgy az ősz Badinyi János. A toronybástyáról széttekintett és látta a fergetegben tomboló tömeget. Aztán látta a temetetlenül hagyott németeket: oit csü-

csült köztük szegény Nagylábú Dávid pékmester is, a két arcára ráborulva. Aztán látta, hogy az egész városban egyetlen élő lélek nem mer kibújni az uceára. Aztán Tokaj felé fordult s rettentő fekete füstoszlopot látott Tokaj felöl, hogy elfedte a napot meg az égbolt felét. S Thuróczy furcsán mosolyogva fordult Majos Ferenc kapitány felé:

— Tokaji Ferkó alaposan dolgozott.

Majos Ferenc kapitány nem szólt rá semmit. Helelyette a vén Orgoványi András lépett Thuróczy elé:

— Úrfi, megígértem, hogy ma hazaviszem egy órára...

— Tudom, András bácsi — és fölnevetett a fontoskodó öregen. — Azalatt majd Majos bátyánk marad vissza helyettem s ha netán megjönne Tokaji Ferkó, utánam küldi Ujhelybe. A Szentiványi-házban leszek.

— Tudom, — bólintott rá komoran Majos Ferenc, sokat bujdosott lattroknak szegény rezesorrú gyalogsági kapitánya és a tolcsvai országút felé szimattolt. Mert a tolcsvai országút felől kellett megérkeznie II. Rákóczi Ferenc szentséges fejedelmi személyének. Thuróczy Miklós is arrafelé figyelt szótlanul, majdnem szomorúan. A tolcsvai útról messzi porfelhő látszott, de minden távolodva. Abban a porfelhőben repült huszonöt elszánt lovasával Nyúzó Mihály, hogy mély-séges tiszteettel s magát hétszer a földre vettvén, magával hozza Rákóczi Ferencet. Mert ez ijesztő parancsa volt a nagy erejű és kegyetlen Esze Tamásnak

NEGYEDIK ÉNEK RÁKÓCZI BÉCSIG FUT.

A szegény Rákóczi Ferenc a balsai erdőkben vadászgatott ezalatt, Patak nagy veszedelmének délelőttjén pedig kicsiny kíséretével hazafelé indult meg Szerencs felől. Felesége, a szépséges Sarolta hercegnő könnyű hintóban ült az ölbeli Lipót herceggel meg a dajkájával, a hintó előtt két kengyelfutó poroszkált, hátrabb néhány lóhátras udvari vadász meg lovászmester húzódott el hangtalanul s a hintó oldalán maga a fejedelem lovagolt. És bánatos kék szemét valahányszor meghordozta a kies tájék fölött, utána még nagyobb bánattal bocsátotta le a fejét, szegény.

Huszonegyesztendős volt ebben az időtájban Rákóczi Ferenc, ö volt birtokos-ura a régi Magyarország egész harmadának, de szerencsétlenebb ember nálánál nem volt akkor az egész világon. S mondják, hogy e szelíden búsuló szemek előtt még a kőszívű Bercessényi Miklós is nem-egyszer hangtalanul könnyekre fakadt.

Istenem, hogyné búslakodott volna a szegény Rákóczi!

Ha szétnézett rongyos hazájában, olyan nyomorúságot látott maga körül, hogy heteken át éjszakákat töltött álmatlanul s ilyenkor maga elé tépelődve járt fel és le a zborói hársfák alatt, vagy a pataki kastély homályos termeiben. És mégse tehetett semmit. Mert ha ezeken az éjszakákon magára-riadt olykor és az elődeire gondolt, hát a bus sejtelmektől csaknem a szíve állt el szegénynek.

Soha még egy olyan szerencsétlen ember nem élt Magyarországon, mint a szegény Rákóczi!

Tíz esztendővel előbb a munkácsi bedűlt bás-

tyákon látta még az édesanyját, amint sebesült katonáit tüzelte három teljes éven át a várat bombázó császáriak ellen s mikor aztán a köfészköt bevette az éhség, Zrinyi Ilona sirva ölelte át a kis Ferkót és soha többet nem látta azontúl, mert nyomorult idegenben hajtotta le fáradt fejét. De utolsó napjaiban megjött még Nikodémiába a rivalgó hire, hogy az ő egyetlen-szép fia betört a Kárpáton és a Tisza hatalmán újból libertás-zászlókat göngyölget a tavaszi szél. Hogyne lett volna szánandó ez a fiatal Rákóczi! Édesapja adta ki a jelszót valamikor a balvégzetű Szuhay Mátyás-féle fölkelésre, de oly szerencsétlenül, hogy a bécsi udvar gyilkos kezétől csak anyjának, a gyászos emlékű Báthory Zsófiának könyörgésére s másfélmillió forint váltság árán birt menekülni valahogy s el is pusztult nemsokára, ismeretlen betegségen.

Ha az ősei tragikus pusztulásaira gondolt, mélton töprengett maga elé a szegény Rákóczi! Fejedelmi nagyapja ott vörzett el a fenesi sikon, török és tatár lovak patáitól összetaposva, másik nagyapjának, Lipót császár hóhéraja csapta le a fejét a bécsújhelyi piacon, anyai nagybátyja, az utolsó Zrinyi, tébolyult lélekkel rothatott meg egy tiroli börtönyükben, nagyatayai bátyja, a vértben-zörgő Zrinyi Miklós, a Magyar Mars és a keresztyén Európa akkori reménysége, vadkan alatt halt meg vagy a Montecuccoli emberei puskázlak le a kursaneci sűrűségben. Sohase tudta meg senki. Messzi Törökországban pedig egyre sinylődött és egyre reménykedett még mostohaapja, a daliás Thököli. Ez a szerencsétlen kuruckirály minden esztendőben eljuttatott egy-egy türelmetlenül biztató kiáltást az ő mostohafiának, hol a munkácsi várba, hol a sárosi kastélyba: »mozdulj már, Ferenc fiam, mert a fogaim nem bírják a rabkenyeret!...« Neki magának pedig Lipót császár titkos ágensei leskelődtek a sarkában. Ó, számtalan oka volt a szegény Rákóczinak, hogy százszor is megfontolja, mielőtt egyet lépne valamerre.

S mégis, ha körülnézett rongyos hazájában s látta

a sebektől ellepett népet, meg a kínlódó urakat, — veszedelmes terveket próbált forgatni magában. Mert soha még egy más nép nem éhezett annyit, mint a magyar nép ebben az időtájban! Nem is emberek voltak már ekkor a magyarok, csak erdőkben és sziklák között bujkáló és tengődő kutyák. S erdei vadakkal versenyt vonított ekkor az egész Felső-Magyarország. Megremeg az emberi toll, amikor hal-dokló kis hazánk eme korszakának próbál emlékei vetni. Olyan világ volt ez, hogy olvasgatván az akkori krónikákat, belsejében összerendül az utód s még ma is ökölbe szorul a keze... Mert Európa keresztyén vitézei a bujkáló kurucok segítségével kiverték ugyan a törököt s a magyarok fölüljöngtak egy pillanatra, de korán ujjongtak föl. Hisz olyan pusztítás indult meg utána, hogy a temetőnél csöndesebb és kihaltabb lett akkor Magyarország s még az éjszakánál is feketébb sötétség borult különösen a Hegyaljára, meg a tiszaháti részekre. Lipóf császár ránkereszttette üres-tarisznyáju német, morva, dán és vallon zsoldosait, akik fenecketlen gyűlölettel rohanták meg az éhségtől legyöngült népet. A bécsi udvar a rendes várőrségeken kívül minden összel negyven-ötven ezredet szabadtított rá a kifosztott északkeleti részekre s a német, morva, dán és vallon zsoldosok ütötték, nyúzták a népet, ha a fullasztó adókon kívül utolsó garasát is ki nem csikarhatták belőle. A parasztot fejjel lefelé akasztották a galyra, úgy pirították meg alatta utolsó darabka szalonnáját, vagy parazsat öntöttek a púpjára s feleségéről, lányáról a szemeláttára tépték le röhögve a ruhát. Az urakat a bécsi karnarilla forgatta ki utolsó hold földjükből, annyira, hogy sokszor korpakenyérre se jutott a nemeseknek s az ezerhatsázkilencvenhete-dik esztendőben Nehem osztrák generális ötven botot vágatott a szikszói piacon Abauj nótáriusára, a rettentő erejű Szörényi Gáborra. Szörényi nevetve állta ki az övenet, akkor felállt s úgy verte képen a generálist, hogy »pofájábul szakadt a vér«, ő maga pedig a váraljai hegyekbe szökött s odaállt a bujdosók egy kis csapata élére. Mert a sűrű erdő lett már ekkor

utolsó menedékünk s e járhatatlan regéci, szalánci, fiuzéri erdők, az ungi berkek, az ugocsai nyárfások, meg a beregi ligetek tele voltak már keserű lappangókkal. A szegény rusnyák bocskorosokról azt írják az akkori jelentések, hogy mikor a német kvártélyba száll, lélekszakadtan menekülnek a hegyek közé. S ugyanebből az időből jelentették a bécsi udvari kamarának, hogy a hegyaljai nép, mikor egyizben közeledő katonákat látott a délibáb vizében, esze nélkül futott haza a mezőkről, félreverte a harangot, a riasztó kongatást egyik falu tornya a másik falu tornyától vette át s estére már két vármegye népe tünt el a föld színéről és csak négy hónap múlva mertek kibújni az erdők közül. De siralmas korszak volt is a szegény Rákóczi egész ifjú élete! A császár és tanácsosai még a meghalt birtokosokat se hagyták a sírjaikban s haláluk után egyre-másra akasztgatták nyakukba a hütlenségi pöröket, hogy elvehessek árváik vagyonkáját. A besugások és az árulások szomorú világa volt ez. A besúgás és az árulás külön kenyérkeresetté vált, mert az elköbözött földek egyharmadát a följelentők kapták készhez. A császár aztán az elfoglalt szőlők és birtokok élére egy Draheim Vilmos nevű kutyapecért nevezett ki. Nagy érdemei voltak, mert saját gazdáját, az eperjesi Keczert is hóhérkézre juttatta. S az urak és jobbágyok példátlan szenvedései egybeforradtak a Rákóczi-ház szerencsétlenségével. Ezekben az években irta a maga hiu vigasztalására gróf Rákóczi Erzsébet, a szegény herceg nagynénje, egy nagyon szép és nagyon sokat szenvedett fiatalasszony, ezt a két szomorú sort:

*Ad jobbat az Isten, megérik az kalász;
Megfordul mégegyeszer búsult Rákóczi-gyász —...*

De harminc teljes esztendőt kellett átkinlódni, mire megfordult a Rákóczi-ház gyásza, hogy utána még nagyobb éjszaka legyen az egész Magyarország és hogy a menekülő Rákóczit kétszáz esztendő múlva is szívszakadva siraígassák vissza Magyarországra.

Mint ahogy elsirották szegényt, amikor még itt járt közöttünk s amikor még Majos Ferenc rezesorrú kapitány verbunkolta és hitegette szüntelenül a népet. Mert ekkor esztendők óta karavánokban készülődtek már a Thököli szétzüllött kurucai, Majos Ferenc szer-telen dühvel küldözgette szerte a pátenteket, amire Kobb Farkas, Kassa császári kommandánsa ijesztő parancsokat menesztett hét felvidéki megye területére a huszonhét esztendő óta bujkáló »hamis, istentelen, tolvaj, ördögi praktikáju, eretnek, országpusztító, te-kéletlen, részeges és bitang Majos Ferenc rebellis* ellen. Majos Ferenc rebellis ejy nagyot röhögött erre s feleletül kölcsön-mentét, párducbőrt akasztott a nyakába, kölcsönforgót tűzött a lyukas süvegje tetejébe, kölcsönkért valahol egy fehér lovát, ráült s néhány bujdosó lovast kerítvén maga mögé, úgy párducbőrös-en, panyókás-mentésen, forgósosan csak fölbukkant az erdők valamelyik szegletében s megmutogatván magát a népnek, feléjük ordított szilaj torkával:

— Én vagyok Ubrisi, a Thököli fővezére! Készül-jetek, magyarok, mert Moldova felől gyünnek már dühösen a kurucok!...

Ilyen fogásokkal vadítgatta a népet a sorsát si-rató rezesorrú Majos Ferenc, de Kobb Farkas generális vadult meg tőle legjobban. És a feketearcu kassai generális most már egész hadsereget kül-dött e latrok üldözésére, de annyit ért el vele, hogy mialatt katonái a zempléni erdők szélén tapogáództak, Majos Ferenc, Tokaji Ferkó, Buga Jakab, Nyúzó Mihály, Tyukodi pajtás és még valami hetven bujdosó váratlanul csak betoppant Kassa alá s Vár-alján megesketvén a népet, mulatni kezdtek az egyik kúrián s a Kobb Farkas orra előtt másnap hajnalig dorbázoltak és fenyegetőztek e marcona fickók s közbe-közbe a hajdutáncot járták. így tartott ez hosszú esztendők óta már s ezerhatszázkilencvenhét tava-szán, mialatt a kassai generális, a szikszói parancsnok s azonkívül Szatmár, Eesed és Munkács kapi-tánya dühöngő félelemmel kezdte szorongatni az er-dőket járó szegénylegényeket, a szegénylegények egyre

sűrűbben kezdték kimerészkedni a mezőkre, meg a falvakra s mikor aztán zöldbe borultak a ligetek, egyszerre takargatott rémülettel vagy titkos ujjongással látta mindenki, hogy megjött a második kurucvilág!

S a szegény Rákóczi Ferenc, ha bus tekintetét meghordozta rongyos hazájában, látta a sebektől el-boriótt népet, meg a kínlódó urakat, csak fölsó-hajtott, mert eszébe jutott az édesanya... De utána mégis veszedelmes terveket próbált forgatni magában. És ha az erdő lett a bujdosók utolsó mene-déke, ő is az erdőkbe járt el, ahol nem követ-hették a bécsi ágensek szemei. Vadászgatni járt el szegény Rákóczi Ferenc, ám a nagysárosi, regéci, a szalánci vadon még ma is zúgó fái a bánatos feje-delem körül ott látták ilyenkor a dühös Bercsényit, aki tartományi főhadbiztos lett volna egyébként, de a sűrű erdők közepében a saját fejét csapkopta és mialatt vörösre dagadt ki a csontos képe, Rákóczit bujtogatta szüntelenül. És ott volt e magános ki-randulásokon a három Szirmay, a három Vay, aztán Radics András, Berthóty Ferenc, Keczer András és még néhányan. Katolikus urak egytől-egyig, de e katolikus urak szüntelen könyörgésekkel vették körül a katolikus herceget: ne felejtse el, mivel tartozik szép-apja, a nagy Rákóczi György emlékének, mert a kálvinisták ellen megkezdett irtóhadjáratba belehal az egész Magyarország. Szüntelenül rimánkodtak neki és szüntelenül bujtogatták: csak ő bonthatja ki újból erdélyi őseinek s a kuruckirálynak fakó zászlóit, csak egy izenei kell a francia királynak meg a svédek verhetetlen uralkodójának ... Rákóczi lehajtotta ilyenkor a fejét s busán felelt a könnyezgető uraknak:

— Érzem én, jó emberek, mivel tartozom há-zamnak és nemzetemnek. De az Istenért, türelem, míg el nem érkezik a jó alkalom!

A jó alkalom pedig mindenki által kezdtett elkö-vetkezni. Az ezsrhatszázkilencvenhetedik esztendőnek tavaszutóján Jenő szavojai herceg, a törökverő had-vezér Zenta irányának parancsolta le a birodalom minden katonáját s a katonák egymásután kezdték

masírozni dél felé Felső-Magyarország megnyomorított környékéről is. Azalatt pedig egyre gyülekeztek a szegénylegények, már a Rákóczi fülét is megütötte egy bizonyos Esze Tamás nevű tarpai bocskorosnemesnek ijesztő és babonás hire, akire minden héten ujabb meg ujabb százak esküdtek fel az erdőkben. Egész táborot tettek már ki a hát vármegeye lihegő bujdosói, a szegény Rákóczi itt is, ott is találkozott közülök néhánnyal az erdőkben s e bosszúért lihegő féligrad bujdosók leestek eléje ilyenkor a földre s átölelték a lábat. S a szegény Rákóczi könnyes arccal biztaggatta őket: — bízzatok, jó emberek!... Az elmúlt héten aztán kettős üzenetet meneszett a fejedelem: egyiket a hatalmas francia királynak, aki évek óta verekedett már a bécsi császárral, másikat a svédek verhetetlen uralkodójának, aki ép akkorában készült fél-Európa ellen. Ez az elmúlt hétfő volt a szegény Rákóczi utolsó találkozója a magyar urakkal s utána a balsai erdők felé indult el kicsiny kíséretével. S három-négy napig sátrاك alatt tanyázgatván a Tisza füzesei táján, Patak veszedelmének jókor délelőttjén, napsugaras délelőttön, megindult Patak felé. Jódarabig erdők közt vitt el a szerencsi országút s a fejedelem szótlanul lovagolt a hintó oldalán, amelyben benne ült ifjú felesége, a szépséges hesszeni hercegkisasszony, az ölbeli Lipót herceggel, meg a dajkájával. Sarolta hercegnő éppen magához vette át a gyereket s fölmosolygott az apró fejedelemre, mialatt a szegény Rákóczi gondoktól búsítva lovagolt a könnyű hintó oldalán s olykor-olykor jobbkéznek tekintgetett. Mert kelet felé, pontosan Tokaj irányának, úgy tetszett több izben is, mintha valami titokzatos földi sötétség miatt sötétedni kezdene a napnak arca. De nem égi borulat volt ez a sötétség, nem is a fák takarták el a napot. Olyan sajátszerű sötétség volt ez, mint amikor fogyni kezd a nap, túlvilági árnyék feketére kormozza a szemét s a tehenek remegve bújnak össze a mezőn. A szegény Rákóczit is valami ösztönös balsejtelem szorongatta már, többször is Tokai felé fordította

nyugtalan tekintetét, de az erdei szálfák miatt semmit se láthatott, csak érezte, hogy furcsa árnyak ereszkednek fokonkiní a környék felé. Csaknem elérték már a keresztúri dombtetőt, amikor egy fülig-poros, mezitlábas jobbágy futott szembe a fejedelemmel s térdrebukoít előtte:

— Menekülj, nagyságos uram, menekülj! Patak várát ma éjjel megrohanták a lázadók és minden katonát levágtak! Már jönnek is a tolcsvai országúton, hogy megfogjanak, nagyságos uram!

A szegény Rákóczi visszafogta lovát, a hintó megállt, az élen poroszkáló két kengyelfutó is megállt, a hátul kocogó udvari vadászok is megálltak. A szép hercegasszony ijedten fordult az urához s németül kérdezte:

— Valami baj van?

— Ó, semmi, semmi — nyugtatta meg a szegény Rákóczi. — Bolondokat beszél a parasztember...

S intett, hogy csak tovább. Ö maga azonban annál nyugtalanabb lett s lova mellett fogván a halálraijedt jobbágyott, apróra kihallgatta. Először azt hitte, hogy eszérvésztette a szegény ember, de aztán, ahogy fokról-fokra kezdett borulni az ég, fokról-fokra borult a szegény Rákóczi homloka is. Pedig tenyérnyi felhő nem látszott a mennybolton s mégis egyre fenyedegettőbb lett a délelőtti alkonyat. S a szegény Rákóczi megérezte íziben, hogy nagy lehet a baj. Mert az urak szét fognak futni a négy világtáj felé, a kisnemesek és a parasztok magukra maradnak, Ónod alól és Eger alól pedig az első hirre visszafordulnak a németek s hogy mi lesz azután?... A szegény Rákóczi úgy érezte, hogy minden könyakra fog fakadni. Eközben lassú lépésben fölértek a keresztúri dombra, de itt már egyszerre két füligporos, mezitlábas jobbágy futott szembe a fejedelemmel s térdrebuktak előtte:

— Menekülj, nagyságos urunk, menekülj! Tokaj várát ma éjjel megrohanták a lázadók s minden katonát levágtak. Már jönnek is a tarcali országúton,

hogy megfogjanak és magukkal vigyenek! Menekülj, nagyságos urunk i

A szegény Rákóczi másodszor is visszafogta a lovát s a hercegasszony másodszor is odafordult az urához:

— Valami baj van?

A szegény Rákóczi most már nem felelt szépséges feleségének, ahelyett a domb legtetejéről Tokaj leié fordult és ekkor egyszerre szerfölött összerezzen ... Mert a domb legtetejéről meglátta, hogy Tokaj fölött nagy fekete felhő kanyarodik az égnek, ez a földi iüzektől való füsttenger elárasztja a mennyböltnak felét és rajta a napot s ezért volt az a nyugtalanító sötétség. És a szegény Rákóczi pillanatot se mulasztva fordult oda most már a feleségéhez:

—Hercegnő, kibírja-é az utat Bécsig?

—Ó, uram — mosolygott fel ijedt fájdalommal a hercegasszony —, mindenüvé követem én az én uramat!

Rákóczi most, percet sem mulasztva, visszafordította a kíséretet. A két kengyelfutó került ismét az élre, hátul jött a néhány udvari vadász, középött a könnyű hintó, de a hercegasszony kiszállt a hintóból s maga is lóra ült. A szegény Rákóczi visszanézett mégegyszer Patak felé és láttá ekkor, hogy Tolcsva alól fényes porfelhő repül feléje az országúton. Aztán balra nézett a szegény Rákóczi, Tokaj irányának és láttá ekkor, hogy Tarcal felől ugyancsak fényes porfelhő repül az országúton, de már elébe, Szerencs városának húzódva. S a szegény Rákóczi intett a két kengyelfutónak:

— Meneküljünk!

A lovasok nyargalni kezdtek, a hintó láthatatlan kerekekkel repült a lovasok között s most már egy harmadik porfelhő támadt, de a szerencsi országúton s e harmadik porfelhőben már maga Rákóczi vágtatott. Az első meg a második porfelhő kisérteti gyorsasággal közeledett ezalatt Szerencs városának, de a harmadik porfelhő tul volt már ek-

kor a városon és a gesztelyi országúton repült délnyugatnak, mint a szél! Habot vertek a lovak, tajtéket túrt a zabolájuk, a hintó láthatatlan kerekekkel repült az országúton, a hercegasszony kipirult és ijedt arcocskával tekintett fel néhányszor szegény, kergétt urára, a szegény Rákóczi pedig csak fölsöhajtott egyszer-egyszer s a lelkében keserű könnyeket hullatott a nyájas vidék meg a szerencsétlen nép rettentő pusztulásáért. Mert jól sejtette, hogy a megrémült urak eszük nélkül fognak szétfutni a környékről, az elhagyott népet pedig, amely a maga feje uián indult meg, kardrahangya majd a német és fel fogja égetni a falvakat. De a lelkében hiába gyászolt és könnyezgetett a szegény Rákóczi, neki mégis futnia kellett Bécsnek, hogy ne kelljen futnia Bécs-től. Mert érezte, hogy eljön a nap, amikor egyszer maga is odaállhat még a nyomorult nép elejére.

És mialatt keserű könnyeket hullatott a lelkében, már Abauj déli végein vágtattak keresztül. Habot vertek a lovak, tajtéket túrt a zabolájuk, a hintó láthatatlan kerekekkel förgött a lovasok között s a nap fokonkint hanyatlott Gömör irányának. De a háíuk mögött elhagyott messzi dombok felől utánuk-hajolt és egyre ijesztgette őket az a rettentő füst-felleg, amely még egyre kavargott Tokaj fölött, fölkuszott az égig s onnét integetett négy vármegye fölé gyásszal és enyészettel fenyégetőzve.

A rohanó lovasok estére Szendrő vára előtt álltak már, de a parancsnok jókor délután fölhuzatta a hidakat és hiába kért bebocsáttatást a szegény Rákóczi, hiába hivatkozott a gyöngé hercegaszszonyra, mert az őrgróf-parancsnok szentül hitte, hogy Rákóczi Is a zendülőkkel tart. Erre nyomban Kassa felé fordult a szegény Rákóczi és sietnie kellett, de nagyon, mert most már vörös esik nézett vissza utánuk a keleti láthatárról és úgy tetszett többször is, hogy portyázó lovasok cikázgatnak a távoli és gazdátlan tüzek világánál. Kassa felé fordult tehát a fejedelem, de meg is állt nemsokára, mert olyan híreket hoztak neki, hogy Gönc tájékán

lesben állnak már a Zöld Demeter mezítlábasai, sőt átlépvén az országutat, Torna felé törtek előre a útjukban bujtogatják, esketik és kaszára parancsolják a falvakat és a falvak népe örömrivalgások közt csatlakozik a fölkelőkhöz. A Hegyalja erdei ösvényein át ugyanakkor Buga Jakab rohant Szendrő felé, Gesztesy irányából pedig Nyúzó Mihály sátáni lovasai kezdték szorongatni a fejedelmet. A szegény Rákóczi nyugatnak fordult tehát s a gömöri hegyek felé futott csekély kíséretével. Egész éjszakán csattogtak a lovak, szakadt róluk a hab, tajtéket túrt a zabolájuk, a kis hercegfi szelíden aludt dajkája ölében, a szenvedő hercegasszony pedig összevágta csöpp száját és ha olykor-olykor hozzáhajolt gyöngéden a fejedelem, az egész világért nem panaszkodott volna.

— Ó, én bírom még — s fájdalommal mosolygott fel az urára.

Hátuk mögött a teljes holdvilág tündökölt, előttük csak hosszú árnyékaik nyúltak el és repültek elnyultan nyugat felé, mindig nyugat felé ezek az árnyékok. A szegény Rákóczit hátulról a népszerűsége kergette, előre pedig — a csilligó éjszakába — semmit sem láthatott, mert könnyektől csillogtak a szemei. És amire virradni kezdett volna, Selmec felé nyargaltak már lankadatlanul. És amire megvirradt volna, riadtan vette észre a kis csapat, hogy jobbra és balra tőlük hosszu-hosszu porfelhők kergetik egymást az utakon és a szikkadt mezőkön át. Korai volt az ijedelmük, mert nem az üldözök vágattak ottan, hanem azok csupán, akik az üldözök elől mentegették ijedt életüket: földesurak, papok, labanchitre állt hétszilvafás nemesek, aztán dülledtszemű porciószedők, egzekutorok, adókivetők és kvártélyosztók, császári zsoldon tengődött beamterek s egyéb népnyuzők, de ezeknek volt is okuk rá, hogy fussanak. Végtelen karavánokban bukdácsoltak Bécs irányának, szekérkasba kapaszkodva vagy gyalogszerrel, nyakig porosan, tántorgó lábba¹, vacogó szájjal és jaj, ezerszer jaj lett volna annak, aki egyszer lemaradt volna a lihegve ájuldozó valamelyik kara-

vánról. A rémülettől eltorzulva tekintettek hátrajelé: ott hátul, a messzeség karimáján nappalonlint porfelhők keringőztek, éjszakánkint meg ijesztő tüzek vöröslőitek az erdők és a hegyek mögött. Harmadnapra a félörszág hömpölygött és menekült már így nyugat felé, a Thuróczy Miklós kapitány dühös lovásai pedig akkor már be-becsapdostak Turóc és Árva szélein is... A szegény Rákóczi ezen a harmadik napon lépésre fogta lovát s csöndes elbusulásban a Szent Ambrus himnuszát dúdolgatta maga elé. A távolban Selmec tornyai látszottak. És ahogy elértek volna Selmec kapuját, a fejedelem leszállt a lóról, odament a hintóhoz, megsimogatta a kisfiát, azután odament a heregasszonyhoz, átölelte és levette a lóról. S a csöpp asszony most először engedte át magát a fájdalomnak s szép fejét lehajtván a szegény Rákóczi vállára, keservesen sirni kezdett:

— Kedves uram, milyen szerencsétlenek vagyunk mi!

... Thuróczy Miklós kapitány rég megérkezett ezalatt a Szentiványi-házba. Amig mendegélt az újhelyi országúton, káta mögött a magában diskurál-gaió Orgoványi Andrással, százfélé gondolatok fordultak meg a fejében, de most, hogy a város főuccáján haladtak végig, kiegyenesedett sötét lován, pedig a szíve csak most kezdett dolgozni igazán. minden lépés közelebb vitte az édesanyjához s a város... jaj, a régi város olyannak látszott a villogó napfényben, mint nyirkos virradat előtt valamely féligr elpusztult temető. Ember alig mutatkozott az uccán s akinek már okvetlenül elő kellett merészkednie, ijedt lapulással *sietett* el a falak mentén, mint egy élő árnyék. Csak a fölkelők őrcsapatai meneteltek végig olykor a kövezeten, durva lábaik alatt visszhangot vertek a fehér falu házak és ahogy egy-egy ilyen őrcsapat katonái észrevették a lépést közeledő Thuróczyt, már messziről vivátot kiabáltak neki, süvegjeiket pedig fölhajigálták a levegőbe.

A Szentiványi-kuria kapujában leugrott Thuróczy Miklós s Orgoványinak hajította oda a kantárt. A

házörző hat baltáshajdú keményen tisztelettel előtte. Fölsietett az udvaron és a hátsó kert felé tekintett, de üres volt most a kert s üres csöndjét nem verte fel többé úrikisasszonyok kacagása. Aztán fölsietett a garádicson, végigtekintett a boltíves tornác alatt, de messze járt ma az alispán úr s öblös kupáiból nem ivogattak többet a vármegye békétlen urai s nem költögették immár a Homonnai-Drugeth lázadó emlékét. Ijesztően halott volt ma az alispán úr kúriája, csak egy darázs döngicsélt a vadszölő levelei között s Thuróczy Miklós, aki nem egy régi napot mulatott át a házban, furcsa szorongást érzett. De el is röslte magát azonnal s indulattal dobbantott egy haragosat. A sarkantyuszóra előbotorkált a konyha felől egy öreg cseléd. Először az örömnök valami ha^j árosát!an fénye villant át üveges szemein, de aztán, ohogy eszmélni kezdett, megijedt az ismerős úrfitól. Sovány kezével hangtalanul mutatott a tornácról benyiló ajtónak, maga pedig ijedten sompolyogott el a konyha felé.

Thuróczyí meglepte a vénasszony ijedtsége s végignézett magán. És csak ekkor vette észre, hogy ugyanúgy érkezett meg az alispáni házba, ahogy éppen kikerült a véres pataki csatából. Pernyétől volt kormos a keze meg az arca s megölt katonák vére vöröslött a gyászszínű ruháján. — Ej! — gondolta s izgatott mozdulattal benyitott a tornác felőli ajtón.

Benyitott lábujjhelyen, bent volt a pipák füstjétől elfakult boltozatos szobában, de senki nem jött elője. Ijesztő csend fogta körül. Thuróczy Miklós megállt egyhelyben, neszlegetni próbált, de csak a szíve zakatolását hallotta s azonfelül csengő csöndet a két fűében. És a muzsikálgató csenden át hallotta először a Sza^{nt} György veszett kurjontását, azután rezessorú Majos Ferenc ijesztő vonitását a pataki éjszakában, aztán dühös talpasoknak halálos csákánycsapásait, aztán ezerötszáz részeg és tántorgó kanász szörnyű táncát a vár piacterén... Thuróczy Miklós egyedülálltában lebocsátotta a fejét s derme-

dező szívvel fülelgeígett a fejében keringő harci sikitozásra. De e sikoltozáson tul egyszerre halk szoknyasuhogásra lett figyelmes. És amire fölkapta volna lázban gyötrődő fejét, Horváth Annus kisasszony át is ölelte már liliom két karjával és amire magára ocsúdott volna teljesen, a kisasszony csak lehajtotta szép arcát az urii vállára s akkor sirni kezdett, de nagyon.

Thuróczy magához emelte szelíden a leány arcát:

— Te vagy az, Annus? No lám — és árnyékok-vonultak el a szeme tükrében. — Rosszkor jöttél Annus... — s észrevétlenül lefejtette magáról a leány karjait. — Nem látod: véres vagyok.

Éz Thuróczy Miklós, ahogy magához emelte szelíden a leány arcát, kényelmetlenül kezdte észrevenni, hogy ő maga még rosszabbkor jöít meg, mint a leány. Mert a Horváth Annus arcán úgy peregtetc a könnyek, mint a gyöngyszemek. Egy jajszó nélkül könnyezgeígett a leány, kezével odakapott a szívéhez, mintha ott mindenjárt meg akart volna halni:

— Jaj, mit csináltál? Jaj, miért tetted ezt velünk?

— Nyugodj meg, Annus — s kézenfogta a leányt, odavezette s leültette a kerevetre. — Még holnap hazakísértetlek Nógrádba...

— Nem megyek! Nem megyek! — makacskodott a leány s keszkenjét a szeméhez szorította. — Csak veled együtt megyek!

— Légy okos, Annus és nyugodj meg egy kicsit — könyörgött neki a fiu. — Hallgass rám, hogy megérthessük egymást...

— Csak veled együtt megyek! Csak veled együtt megyek! — hajtoggatta elfúló zokogással a leány. — Ha pedig nem jössz velem, hát én megyek veled!

Thuróczy ideges lett ennyi makacskodásra:

— De javíthatatlan vagy! Már hogy jöhetsz én velem?! Ne rázd a fejed, Annus és ne gyerekeskedj már! De lásd, én fölesküdtem Esze Tamásra, meg nyomorult hazánkra..

No, vissza is kapta a fejét azonnal, mert itt már fölpattant a leány. Fölpattant, nem sirt többet:

— Hallod-e, ne emlegesd előttem azt az embert! Eszeveszett paraszt! Mi közöd neked hozzá vagy hozzájuk? S mi az, hogy: nyomorult hazánk? A hazád ott van, ahol az édesanyád van, meg ahol én vagyok! Azt mondom neked, ne keseríts többet, mart roszsai csinálok magammal!

És mialatt keserves jajszóval makacskodott a leány, Thuróczy Miklós kénytelen volt fölnevetni. Először az utolsó hetek óta. Aztán csak lefogta a Horváth Annus két csepp öklét s visszaültette magához:

— Csöndesedj, Annus, mert még meg találsz verni — s kelletlenül mosolygott. — Nem értesz meg sehogy sem... Hát ilyen magyar lány vagy te? — és itt már szomorú lett Thuróczy Miklós.

Kezében tartotta a leány kezét. Mély szünet támadt. És e szünet közben a leány észrevétlenül viszszahuza kezét a fiúból, aztán époly észrevétlenül az ölébe kúszott fel, két tenyerébe fogta a fiu fejét, levonta magához és megcsókolta. Thuróczy Miklós engedte magát szó nélkül, szomorúan. A kis Horváth-kisasszony pedig úgy kedveskedett neki ezalatt, de úgy:

— Magyar leány vagyok, Miklós, de a menyasszonyod is vagyok — s újra könnyek csillantak meg mosolygó szemében. — Ó, ha láttad volna, hogy tapsoltam neked tegnap délben az ablakból és hogy in-¹ tegettem feléd a keszkenőmmel! Jaj, de szép volt és én sírni szerettem volna, hogy egyszer se néztél rám. Magyar leány vagyok, Miklós, de féltelek. Féltelek, mert szeretlek ...

— Haza foglak vitetni, Annus — mondta elkeseredetten a fiő. — Nem tudom, mi következik reámm...

A leány nem ellenkezett már szóval, csak a fejét rázta akaratosan, hogy ő innét nem fog menni tapodtat, összekuporodott a fiu ölében:

— Hát nem is vagy kíváncsi, hogyan értem idáig?

—De miért jöttél éppen most, Annus?

—Azért — s arcát odaszorította a fiú arcát az —, mert megírta az édesanyád, hogy valamiben töröd a fejedet. Csakhogy persze — és itt nagyott sóhajtott — volt annyi eszem, hogy ezt én nem mondtam el otthon sem az apámnak, sem az anyámnak, mert akkor sohasem ereszttettek volna el. Nagy munkaidő van a háznál, édesapám négy huszárt adott mellém, a kocsin velem jött a dajkám s azzal bocsátottak útnak az örögek, hogy két hét múlva ők is utánam indulnak hozzátok. De csak Ujhelyig érhettem. Szentiványi bátyámék éppen készülődtek, amikor rájufe nyitottam. No, azt az ijedtséget! S még aznap indultak: most már nálunk lehetnek. Velükszaladt a dajkám, a négy huszárunk is. Kértek, rimánkodtak, de én azt mondtam nekik: » Miklós értem jön és meg fog védeni.« Jaj, hallottad volna csak, hogy toporzékolt ellened a bácsi, nem hiába hogy alispán! Még sirtam is miattad. Istenem, mit gondolhat most rólam az édesanyám!

—Majd izentetek neki, Annus, hogy ne aggódjanak miattad...

—No látod — s fölállt és úgy kezdte simogatni a fiút —, hát mégis itt maradhatok. De hiába is küldenél, mert ha megölsz is, nélküled én nem megyek haza többet. Csakhogy itt vagy! Tudtam, hogy nem feledkezel meg rólam ...

Thuróczy Miklós alig hallgatott már a leányra. Ahelyett a leányt nézte s egy-két pillanatra megfeledkezvén rut állapotáról, a régi kedve szerint gyönyörködött benne. Aztán megfogta a leányt, magához huzia, az ölébe vette:

—Meg foglak védeni, kedves ...

—És aztán, ha elmúlik valahogy ez a baj, el fogunk menni innét — mondta hálásan a leány. — Csókolj meg, Miklós, de úgy, mint azelőtt... Megállj, megállj, itt van a mama! — s felszökött és a haját próbálta rendbehozni sebtiben.

Thuróczy arca sötét lett újra, mert a közeli napokra gondolt. Érezte, hogy rettenetes idők követ-

kéznek reá. Csak akkor nézett fel, mikor a leány felszökött az öléből. A szemközti ajtóban előtte állt az édesanya. Egész gyászban, csak a haja volt fehér és az arca olyan, mint egy szobor arca.

Thuróczy föllállt:

— Jónapot, anyám...

A nemzetes asszony küszködni látszott magával. S ahogyan megszólalt síri-idegen volt a hangja:

— Tudod-e, hogy elfogták Esze Tamást?

— Tudom, anyám — s meg se rezzent. — Sőt tegnap délután is tudtam már és mégis megrohamtam Patakot...

— S megöltél egy sereg ártatlan embert.. .

— Egy sereg gonosz embert, anyám! S meg fogok ölni még tizszer annyit! — s kardját odacsapta a padlóhoz.

— De megölted az anyádat is — mondta kese-rűség nélkül a nemzetes asszony s könnye nem volt többé a szemének. — Ma már ezeknek átka száll feléd, Ó, jaj, öregségemre hogy megvert az Isten! Gyere el tőle, Annus fiam!

Horváth Annus kinyújtott karral indult a nemzetes asszony fel:

— De mama! Nem szabad így beszélni! Ne menjen még el!

S mert a nemzetes asszony neszteles-hidegen betette maga után az ajtót, Horváth Annus kisasszony először keserves könnyekre fakadt, aztán letörölte a szemét s utánasietett a nemzetes asszonynak. Az ajtóból még visszaszólt:

— Csak ne keseredj el, Miklós! Majd én rendbehozok minden!

De Thuróczy Miklós nem hallgatott többé a leányra, mert néhány lovas dobogása hallatszott fel az udvarból. Az ablak felé indult, ám abban a pillanatban be is csörrent a folyosó felől egy félig vasba-öltözött és gyűröttarcú vitéz. Szőke haja félig kilobbant a tornyos süvegje alól, tisztelegye csapta össze a sarkantyúját s jókedvre nyúlt el a szélecsontú ábrázatja:

—Tokaji Ferenc kapitány tisztelettel köszönti Thuróczi Miklós kapitány urat! Vivát Esze Tamás!

—Isten hozott, pajtás — és kezet nyújtott neki.
— Mi újságot hoztál?

—Hát Thuróczi Miklós pajtás, először is Tokajt rettentő csatán megvettem s minden nagybendőjű németet a Tiszába hajintattam. Másodszor: Rákóczi ő szent felsége kicsúszott előlünk. Megmondtam én ezt előre! Harmadszor: a rakamazi révnél ma délelőtt öt embert húzattam fel a fiefára, de a Szalontay kanászai közül...

—Hogy merted? — nézett rá elképedve Thuróczi.
— A saját katonáinkat? Eszeveszett ember! Hát most se tudod még, hogy én parancsolok itten, amig meg nem érkezik az öreg?! Különben az öreg... — s fáradtan legyintett. — Tudod-e, hogy a németek kezébe esett?

Tokaji kegyetlenül mosolygott:

— Csak türtőztesd magad, Thuróczi pajtás, mert a Szalontay emberei rászolgáltak. Agyonverték ugyancsak öt katonámat, pedig kemény parancsom értelme szerint nem volt szabad átengedniük senkinek a hidast. Szalontay aztán fújva és fenyegetőzve vonult el Hajdúság felé, de te igazat fogsz szolgáltatni nekem, Thuróczi pajtás. Tudom én, mi az engedelmesség s azért húzattam fel az öt nekemrontott kanászt is. Esze Tamás miatt pedig ne nyugtalankodj, mert teméntelen katonával fog megjönni Bereg felől az öreg. A pataki utón találkoztam a Barkaszóig nyargalt százötven huszároddal. Ezt a levelet hozták neked!

Thuróczi Miklós fölbontotta az Esze Tamás levelet és olvasni kezdett félhangon:

»Esze Tamás ezredes üdvözletét küldi Thuróczi Miklós kapitánynak. Ibi-ubi. Öcsém, kitépetvén az ádáz németnek karmaibul, megparancsolom tenéked, amint következik itten. Az lomposokra menjek rá iziben, az végső bajban ott termek legott magam is. Isten a szenvédésekemet nem nézheti tovább: ütött immár a szabadulásnak órája. Itt az idő, hogy elnyo-

móinkon megálljuk dühös bosszunkat! Hatalmas Úr-isten, adj minékünk szerencsét hozzá!«

És mialatt Thuróczy Miklós kapitány az Esze Tamás rettentő levelét olvasta, az oldalajtón, rossz sejtelemtől gyötörve, visszajött a szépséges Annus kisasszony. Belépett, de ahogy észrevette az idegen és fiatal vitézét, ahogy meglátta szétvert haját és lobogó szemét, neszteleinél megállt az ajtóban s ösztönösen megérezte, hogy csak a véresnevű Tokaji Ferenc lehet az idegen, senki más... Tokaji Ferenc is odanézett a halk szoknyasuhánásra s megpillantván a szép leányt, vérhullám szökött az arcába s a szemét nem tudta levenni többet a leányról. így néztek szembe jónéig: Tokaji fájdalmas gyönyörködéssel, a leány ösztönös félelemmel. Thuróczy pedig egyvégben olvasott tovább:

»Mindenünket elszedte már a német s mégsem elég neki. Te szegény, megyötört Magyarország, csak fizesd hosszadalmas porcióidat! De az ebek táncát most a németek fogják eljárnai! Öcsém, Thuróczy Miklós! Ez hónap jövő hetiben ott leszek teméteken hadaimmal! Ti addig is serény buzgósággal üssétek, lüjjétek, vágjátok az német kutyákat, míg a párat érzitek bennek, ne kíméljetek senkit és az irgalom ne mozgassa most a szíveteket! A németek feleségeit, ringyóit és gyermeküket fojtsátok a Tiszába, most igazán megadjuk a porciót az német kutyáknak! Előre, fiaim, előre, katonák! Hozzá az némethez! *Esze Tamás ezredes m. p.* Cito, cito, cito, citissime, citissime, citissime!«

Az aláírásról nyilvánvaló volt, hogy Esze Tamás kardnak hegycsúcsán szokta alávakarni a nevét. Thuróczy fölnézett: halotti csönd volt a szobában. Tokaji Ferkó meg Horváth Annus még mindig egymást nézte. S Thuróczy fölnévetett:

— Szerelmes ne légy, Ferkó!

És mialatt Tokaji Ferkó még jobban összezavarodott, Thuróczy odalépett a leányhoz s előrevezette a karjánál:

— Annuska, ez itt ama nagyhírű bajtársam, Tokaji Ferenc lovaskapitány.

Tokaji Ferenc meghajtotta magát, pirosan és hebegve s kezet csókolt a leálynak. S ez volt életének az a legelső pillanata, amikor érezte, hogy megszéddül és amikor egy gondolatra megfeledkezett mindenről, még a hazai rongyos szabadságáról is. Csak Horváth Annust nézte, mialatt Horváth Annus tágrányilt szemmel vizsgálgett vissza tetőtől-talpig. Egyetlen pillanat volt ez minden össze s Tokaji néman tisztelegve állt a leány előtt. De a leány akkor már elfordult tőle s a iszemét aggódó félelemmel emelte Thuróczyra:

— Ki is írta ezt a levelet?

— Esze Tamás — mondta egykedvűen Thuróczy.

A leány megrezzenet s visszanézett Tokajira.

Visszanézett rá s összekulcsolta előtte a kezét:

— Jaj, kapitány úr, minek jött hozzánk? Hagyjon békét Thuróczynak s menjen innét! Az Istenért, menjen, mert szerencsétlenséget hoz a házunkra!

Odakint alkonyodni kezdett s ferde napsugár tüzött be az udvari ablakon. Tokaji Ferkó a fényözön legközepén állt s most egyszerre és váratlanul gyilkos mosolyra torzult el az arca. Mert ha azt mondja neki Horváth Annus kisasszony: »Vigyázzon magára, Tokaji kapitány úr, s Thuróczy Miklóst hagyja meg nekünk néhány napra...« bizony mondomb, az ellagyult Tokaji Ferkó miatt akár örökre is otthon-maradhatott volna Thuróczy Miklós kapitány. De Horváth Annus kisasszony csak Thuróczy Miklós kapitányt féllette repeső ijedelemmel s Tokaji Ferkó azonnal nem volt piros többet. Ahelyett sápadt lett, csak a szája körül vonaglott némi káröröm. A két karját megösszefonta a mellén:

— Nehezemre esik, kisasszony, de elmegyek. Elmegyek, de Thuróczy Miklós pajtásommal együtt. Ő parancsol még, nekem is...

És Thuróczy Miklós azonnal csatolni kezdte a kardját. Engesztelhetetlen volt már belülről, szeretett volna, nagyon szeretett volna rúgni egyet Tokaji

Ferkó pajtásán, de nem árulta ei magát. Sőt jókedvet mutatott és ahogy készen lett, odalépett a leány elé:

— Viszontlátásra, kishúgom!

Horváth Annus kisasszony térdrebocsátkozott előtte, szép arcán meg barázdában szaladtak a könnyek:

— Miklós!... Kedves Miklós!...

Thuróczy Miklós lehajolt hozzá, magához ölelte s megcsókolta a szemét. Aztán gyorsan kifelé indulott Tokaji Ferkó pajtásával együtt. Horváth Annus pedig ottmaradt a szoba közepén, térdrebocsátkozva, keserves jajszók között s liliom-két karját zokogva tárta ki az üres ajtó felé:

— Miklóska!... Miklóska!... Menj el, csalt menj, de ha az ujjammal foglak kikaparni, akkor is megmentelek és visszahozzlak!

Kicsit fölneszelt: az udvarból akkor dobogtak kifelé a lovasok. Aztán fölpattant, szép arca fájdalomra és gyűlöletre vonaglott el s aztán megtörölte a szemét. Nyugodt volt már:

— Megállj, Tokaji Ferenc! Megállj!

... Tokaji Ferenc és Thuróczy Miklós Patak felé kocogott már ekkor. Orgoványi András búslakodott a sarkukban s mögötte valami kilenc-tiz lovasta poroszkált Tokaji Ferkónak. Közömbös dolgokról beszélgetett a két fiatal kapitány. Félúton lehettek már, amikor Tokaji, mintegy véletlenül, odaszólt Thuróczynak:

— Jegyesed ez a leányzó, Thuróczy pajtás?

— Nem. Közeli rokonom — fullentette Thuróczy pajtás.

S Tokaji Ferkónak egyszerre hálásan csillant meg a szeme. Már-már a nyelvén volt: »Ha én neked lettem volna, szépen otthon maradtam volna keveset, Thuróczy pajtás...« De nem szólt semmit, mert ő se akarta elárulni magát. Tehát csöndecsken ereszkedtek le Patak felé...

... S tíz nap múlva ugyanúgy ereszkedtek le a Harangod pusztája felé. De addig nagy dolgok estek közbe s akkor már nem tíz lovas, hanem sötét lovasok hadserege feketedett utánuk. És akkor már közeledett

Ónod felől Vaudemont, a vörös herceg meg Deák Pál ezredes, Bereg felől pedig közeledett Esze Tamás. Fekete földifelhő jött-jött sebes lábakkal, de északkelet felől, az ellenkező irányból. Mint amikor igazi felhők rohannak egymás ellen az égen. És ahogy egymásba keveredtek, olyan égszakadás tört ki a harangodi pusztaságon, hogy viz helyett vér csurgott a patakok árkában. Az Esze Tamás csatája volt ez, amelyet két-száz esztendő múlva is jajveszékelve átkoztak meg a tiszaháti anyák. Mert olyan csata még nem volt a világon, mint az Esze Tamás csatája.

ÖTÖDIK ÉNEK

ESZE TAMÁS CSATÁJA.

*Erdők két mélföldig testekkel rakottak,
Mezők két mélföldig vérrel virágosztak.*

Szerencs fölött, a keresztúri domb tetején, kevessel július közepe előtt megállt egy pillanatra Thuróczy Miklós kapitány, meg Tokaji Ferkó kapitány. A nap gyorsan ereszkedett már a tállyai hegyek mögé s eldült sugarai furcsán fekvő árnyékokat vetettek az erdők szélén. Meleg csöndbe süllyedt a tájék, élő lélek nem látszott sehol, csak messzebb, a százelé kanyargó Takta irányában, annak nádasai szélén, mintha egy csapat ember húzódott volna el valamerre. De ez a csapat is eltűnt végkép a nádasban. S még messzebb, Miskolc irányában, egyszerre három-négy ponton is, távoli és gazdátlan tüzek piszkos füstje feküdt az ég legalján. És Thuróczy Miklós a keresztúri domb tetejéről a távoli és gazdátlan tüzek felé mutatott a karjával:

— Ott jön ránk a vörös herceg.

Aztán balkéznek mutatott:

— Onnét siet felénk lóhalálban Esze Tamás. Tálán át is kelt már a záhonyi réven. No, sok szerencsét, Ferkó pajtás! — s Tokajinak nyújtotta a kezét.

— Sok szerencsét, Miklós pajtás! — mondta Tokaji Ferkó s mégegyeszer kezet fogott Thuróczy Miklóssal.

S kétfelé vált a lovascsapat. Tokaji néhány huszárjával nekivágott a Taktaköz nádtengerének, Thuróczy néhány huszárjával halk neszben húzódott tovább Szerencs felé. S ahogy jött az alkonyat, mind a ketten hamarosan elvesztek a nagy csöndességen.

Messze délről pedig egyre közeledtek ezalatt a távoli és gazdátlan füstfelhők, minden több-több ponton kanyargott fel a füst s itt-ott már sötétpiros tüznyeltek is kezdték föl-fölcikkanni a fekete földifelhőkből.

Az utolsó tíz nap alatt ez történt:

Szavojai Eugén, a Zentának indult törökverő hadvezér, hirt vévén az átkozott parasztok gyújtogatásáról, Vaudemont herceget, a dölyfös és lelketlen generálist három lovasezreddel s egy regiment infanteriával Eger alól nyomban Tokaj ellen parancsolta előre. A megdöbbent bécsi haditanács Kiss Balázs huszárezredest több száz lovása élén már harmadnapra a megveszett zendülők ellen küldte. Ugyanakkor a Vág tájékán menetelő brandenburgi ezredeket is gyors menetben a Hegyaljára zuditották. Rabutin generális pedig Déváig tört előre s onnét tartotta szemmel Temesvár gyanús környékét, ahol állítólag Thököli Imre is fölbukkant már a török hadsereg oldalán. De ez nem volt elég! Nigrelli cassai parancsnok csapatai megszállták a szalánci erdők táját, fegyvert fogott Eger és önök egész dán és morva őrsége, ugyancsak fegyverbe rendelték a Hajdúság minden hadinépét. Riccsán ezredes vasasnémetjei s nagyszájú horvátjai ugyanakkor a Harangod déli részein portyázgattak már s velük együtt rohantak a lángbaborult Hegyalja ellen a Deák Pál óbester hires huszárjai. De ez sem volt elég! A megdöbbent haditanács nagy szorultságában magához kerette Bercsényi Miklóst, a Zichyeket, a Pálffyakat s kétségbreesett könyörgések után rávette e százszor lenézett és megalázott urakat, hogy az Isten szerelmére, ültessék föl minden fegyverforgatóemberüket, de azonnal, mert az új Dósa György parasztjai föl fogják perzselni egész Magyarországot. Külön parancs ment azonfelül a vármegyéknek is: »lóra, urak, lóra!« S tiz nap múlva már a világ valamennyi égtája felől dühös németeknek és morváknak, fosztogató horvátoknak, kegyetlen vallonoknak s megszéppent magyaroknak egy oly gyülevész-keveréke indult meg a tiszaháti részek ellen, hogy meghajlott alattuk a föld, amerre átvonultak s gyújtogatás, pernye,

jajszó és átok maradt el utánuk, ahol átvonultak egyszer. Bécsből, Kassáról, Egerből, Önödről pátensek repültek szerteszét, hogy kegyelmet kap minden zendülő, ha megadja magát. De a szegény rebellisek tudták, hogy nem szabad hinni »az piszkos németnek« és hogy a veres Vadmony kiadta a rettenetes parancsot: karóbahuzni minden rebellist!

És mialatt délről és nyugatról olyan tömegekben özönlöttek előre a németek, hogy elsötétült telük a láthatár, amerre megmutatkoztak egyszer, azalatt nem pihent Esze Tamás sam, hanem ijesztően készülődött, hogy leszámoljon a némettel, Az utolsó tiz nap alatt egymást kergetve jöttek rettentő üzenetei, hol a beregi erdők alól, hol Ugocsából, hol a máramarosi havasok közül: »Öcsém, Thuróczy Miklós öcsém, szüntelenül erősítétek Patak és Tokaj falait!...« »Öcsém, kedves egy öcsém, ne higyjetek az beste fajtának, hanem serényen forgolódjatok és készülődjetek az büdös németre, ki ellen, hogy magam is ott leszek az végső szorultságban, meghigyjétek nekem!...« És ö maga is egyre küldözgette ezalatt nemcsupán dühtől lángholó üzeneteit, hanem a csapatokat is. Az első napokon csak kisebb csoportokban kezdték előszíváogni, de Patak és Tokaj nagy veszedelme után már ontani kezdték őket erdők, kősziklák, járatlan utak és nádasok. Jöttek minden hajnalban és minden alkonyatkor e bosszúért lihegő magyarok, akiket nem éltetett már egyéb, csak a Bocskay, a Szuhay Mátyás, a Thököli király busfényü szerencsétlensége, meg a dühödt hitük, hogy most már itt a napja, amikor egy utolsó leszámolásban vért ihatnak a németből, vagy amikor ők maguk fognak meghalni egy tömegben. A német akkor garmadát rak holttesteikből és nem lesz többet Magyarország és nem lesznek többet magyarok a világon... És jöttek, egyre jöttek kelet felől s Thuróczy Miklós, Tokaji Ferkó, Majos Ferenc, meg a többi kapitányok egyre küldözgették őket a Harangod felé, mindenig a Harangod felé. És ezalatt vad sietséggel készültek az új sáncok és töltések Patak vára körül, meg Tokaj vára körül, a rebellisek cikázó lovasai föl-föl-

bukkantak már a Vaudemont herceg hátában is, tüzet és rémületet gerjesztvén mindenfelé, egyéb lovasaik pedig be-becsaptak Árvába, Liptóba, nem-egyszer pedig Morva szélein is gyújtogattak már. És ezalatt szállt az Esze Tamás ezredes szörnyű hírneve. Olyan hire lett ekkor Esze Tamásnak, hogy a Tiszahát egy-egy falujában, a Beszkidek pásztorkaiyibái körül még ma is azzal ijesztgetik a rakoncátlan gyereket: »jó légy, fiám, mert jönni fog Esze Tamás és magával ragad az erdőkbe ...«

Ki volt hát Esze Tamás?

Bizonyosat senki sem tudott felőle. Tizenegy esztendővel előbb Buda ormain forgatta még csákányát s török vértől csurogva került vissza nagynehezen Tarpára. Aztán hire veszett esztendőkre. Aztán, ahogy kéímarokkal kezdett fojtogatni a német, megint csak fölbukkant hol itt, hol amott. Egyszer a szabolcsi tanyákon keserítgette a népet, másszor tiszai sószállítodereglyéken látták állítólag s ilyenkor keresztfelfont karral nézett szemközt az alkonyattal, aztán földhöz - vágta báránysüvegét, fölemelte vasökleit, úgy fenyegetőzött szótlanul nyugat felé. Az utolsó esztendőben pedig állhatatosan bujtogatott már Kassától Moldováig s ha a császár emberei ma megszorították Abara vagy Deregnyő tájékán, másnap már a Szernye moocsarai között látták békés pákásznak átöltözve s csak széles vállairól gyanakodhattak rá, meg arról, hogy este-tájban megemelte hangtalanul csontos ökleit, úgy fenyegetőzött Bécs felé. Mondták róla némelyek, hogy iszonyú-nagy csizmában jár, mert a két lába olyan, mint egy mesebeli óriás lába, meg hogy a bajuszát akár a két fülére csavarthatná, ha jókedve lenne valamikor. De sohasem volt jókedve. Mindig dühös volt, minden káromkodott, keselyüorra fenyegetőzve és harsogva kiabált a két lobogó szeme alatt s szüntelenül háborítgatta a népet. Az újhelyi és pataki polgárok azt mondták ugyan, hogy Esze Tamás tisztességtelen ember, mert az urak elvették tőle a sószállítást és mivel sót nem szállíthat, a parasztokat vadítgatja. Bizonyosat senki sem tudott felőle, de a tótok

tudták, hogy jó szíve van az ezredes urnák s tavaly összel is a Dargóhegy lábánál elszedvén a cassai németek lisztesszekereit s megnyomorítván a kisérő katonákat, maga köré terelte a Jesztreb Andris éhes tótjait:

»Egyetek, fiaim, eleget éheztetek már!...«

S nagy erejét, amellyel hír szerint tölgyfákat tudott kiforgatni, nótákba szedték az Ínséges rusnyákok s édesapjuknak szólolgatták az ezredes urat... Hogy ezredes volt-e? Mit tudom én, ezredes volt-e?! Persze hogy nem volt ezredes! De ő úgy hivatta magát és úgy ismerték őt a Tiszahát magyarjai, tehát ezredes volt mégis. És rettentő hire olyan lett az utolsó tavasz óta, hogy csaknem az egekig ért. Hogy hol járt, mit csinált és merre bujkált a tavasz óta, senki se tudta volna megmondani, mert élő ember nem láta többé Esze Tamást. De beszéltek helyette a bujdosók, akik váratlanul soha nem látott karavánokban kezdtek özönleni kifelé húszesztendős rejtekeikből s a pataki meg a tokaji véres éjszakák után egyszerre csak fölviharzott az egész Felső-Magyarország:

— Vivát Esze Tamás!

És az emberek egy napról a másikra — ki az örömtől tombolva, ki a rémülettől remegve — látták immár, hogy föltartóztatás nélkül közeleg az Esze Tamás napja, amikor őrjöngve ujjong fel az egész ország Esze Tamás szerencséje miatt, vagy fájdalomtól megroskadva jajgat fel Esze Tamás szerencsétlensége miatt. És észvesztő menekülésük közben csakugyan följajgattak a kurucok és a Harangodnak azt a pusztáját, ahonnét ez az észvesztő jajveszékelés először hasította át az éjszakát, még ma is Jajhalomnak hívják. És az emberek, ahányszor kiejtik Jaj halom nevét, még ma is sóhajtanak egy bánatosat, vagy keresztet vetnek magukra olyankor.

Azon az alkonyaton, mikor a keresztúri domb tetején Thuróczy Miklós kapitány utolszor fogott kezet Tokaji Ferkó kapitánnyal s néhány lovasukkal eltűntek az ereszkedő szürkületben — a mezítlábasok egy csapata menetelt a Gesztelynek haladó országúton. Jobb-

ról és balról fölbukkant már előttük a Harangod zugójás és mocsaras rónásága. Kimerülten, nyakig portól belepve bandukolt előre a mezítlábasoknak ez az elmaradt töredéke- Gönc tájékáról igyekeztek Bocs falu tájékának. Hajdemák legények és nyeboscikok voltak a Jesztreb Andris bakbüzü tótjai közül. minden fegyverük egy-szál bunkósbott s vállaikon vitték a bunkót. Maga a vizesszemü Jesztreb Andris bocskor nélkül baktatott a hajdemákok élén, akik egykedvűen és mezítláb poroszkáltak a gesztelyi országúton és ha száraz torkaikat mégjobban eltikkasztotta meleg és por, a nyeboscikok rágyújtottak a régi és hetyeke marsra:

*Mikor míg in leginy vótam
Thekeli-vojnában,
Cifra plahta-zasztvában
Jártam Oravában.*

Most persze nem Orava vármegyében jártak a cifrálengő Thököli-zászlók alatt: most az Esze Tamás nagy csatájába igyekeztek. És a minden egyoldalba elzengő, félmagyar-féltöt ének ütemeire kimerülten, füligporosan masírozta Bocs falu irányába. Esze Tamás népének utóhadai voltaké sokat éhezett hajdemáfiuk s a hátuk mögött ott csavargott Fecske cigány, Daruláb pikulás és még egynéhány dádétársuk s bajra-hívó jel gyanánt tyuktalu volt a hajukba tűzve. A harci zenészek tudvalevően iszonyodnak a harc zenéjétől (a mivészet az más!), s így történt, hogy mikor a tótok Taktaharkányhoz közelítvén, átvágta a falu alatt. Fecske intett a Ikartársaknak s e titkos jelre a négy-öt darab roma eloldaloggván ügyesen a tótok hátából, bebujt egy kazal alá. Ott egyet fújtak s Fecske vakarni kezdte a fülét:

— Nagy mahlojká les itt, urfiák! Vegyük le a tálut!

S mialatt a dádék füleik mellől leszedték a tyúktalut s keservesen kezdtek sóhajtozni a kazal aljában, azalatt egyre távolodtak tőlük a Jesztreb Andris tót-

jai s azalatt Tiszaluc felől is Bocs felé törekedtek a Nyúzó Mihály angyalai. S e rongyos alakok, kik a német nagy ijjedelmére még jókor délután sárral mázolták be az arcaikat, most szomorú karavánban ődöngették utolsó csatájukba. És ez utolsó csatájuk előtt magukbaszállván, üres tarisznyáikból előszedegétek a zsoltárt s a poros mezei utón harsogva kezdték segítésekükre hívogatni az örökk Istent:

*Tebenned bíztunk eleitől fogva,
Uram, Téged tartottunk hajlékunknak ...
Mikor még semmi hegyek nem voltának,
Hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva —*

S riasztó könyörgésüket átvévén valamelyik oldalt menetelő másik csapat, talán a Zöld Demeter mezítlábasai, a visszhang már az erdő mögül jöít rá, ahol ugyanakkor száz meg száz torok zúgta a kálvinisták örökcsondalatú énekét:

*Te voltál és Te vagy erős Isten,
És Te megmaradsz minden időben!*

Igenis, krónikák vannak róla, hogy ezek a szegény rebellisek a XC. zsoltárral mentek bele az Esze Tamás rettentő csatájába. Abba a csatába, amelyben vértől voltak vörösek a fák levelei s két mérföld szélességben haldokló kurucok vérétől voltak harmatosak a füvek szálai... De ahogy jött az este, fokonkint kezdett halványulni a Jeszíreb Andris hadinépének hivalgó nemzeti marsa, aztán el is halt végleg és elhalt a Nyúzó Mihály angyalainak tetemrehívó kórusa is. Tóiók és magyarok beléveztek a sűrű alkonyatba. Hosszú, ijesztően hosszú órák következtek... Fecske és négyöt szál művésztarsa vacogva fülelgetett ezalatt a délről előhömpölyögött sötétségbe. Hosszú és keserves órák mentek már el így, amikor egyszerre csak haragos-vörös fény lobbant fel Bocs falu irányából s utána mély bánattal elnyújtott, alig-alig kivehető kiáltás szürremlett át az éjszakán. Valami végtelenül bágyadt

ts végétlenül szó; noru kiáltás. Mintha egyetlen pilla-naíbai sok-sok száz ember mind azt kiáltotta volna: *U-ram Jé-zu-us!*...

Erre a távoli és megrendült kiáltásra Fecske prírnás fölpattant a kazal alól s mintha darázs csipte volna meg alulról, összebokázoit a mezítelen lábával, hóna alá csapta a pikulát s vacogva rikkantott egy nagyot:

— Urak, viíezsek, válogatott legények! Most mán rúgjuk a fármátringot, mert itt azs Istennyila meg a Heródiás I

S Fecske legelöl, a többi vályogvető a sarkában, kinyújtott lábszárral, hónalj alá kapott pikulákkal és jajveszékelve kezdett nyargalni az ellenkező iránynak, mialatt egymást túlkiabálva és ijesztgetve csap-kodták a fejüket:

— Jaj! Jaj! Kiütött a csátá!

A csata valóban kiütött már ekkor Bocs falu szélső házai táján. Hanem ez aztán csata volt! Esze Tamás ezredesnek a német ellen való legelső és legnagyobb csatája!

Ott fekszik Bocs falu ma is még a Sajó és a Hernád torkolata fölött, egyik fele Zemplénben van, másik fele Borsodban van s áldott kertjei alatt a Bársonyos vize kanyarog.

Ott kanyargott a Bársonyos époly zajtalanul már azon a késő alkonyaton is, mikor a Taktaharkány-nak futó széles pázsítán át a Buga Jakab bojnyikai kezdtek elősettengeni a szélső házak alá s Buga Jakab maga lábujjhelyen lopódzkodott előre. Ám a falu szélső házai alól ugyanakkor fölbukkant egy hor-vatókból álló marcona gyalogzászlóalj és az első tiszt megpillantván a bojnyikok elejét, magasra emelte kardját és nagyot kiáltott:

— Legyetek dühösek, oszt lüjjetek!

A horvátok erre megcsinálták az ijesztésre szánt dühös pofát s utána sortűz lobbant fel a szakállakra fölállított puskákból. Néhány ember jajgatni kezdett a bojnyikok sorában s elvágódott a mezőn, a többi hirtelen belebújt a pázsitszéli füzesekbe, de

csak egy pillantásra. Mert eldörrenvén a sortűz, nagy csönd és még nagyobb sötét következett utána, de mielőtt másodszor is tölthettek volna a horvátok, a hártyuk mögött csak kigyulladt egy ház és az éjszakába vöröslő íüz irányából hirtelen csak szákadni kezdtek visszafelé a Buga Jakab bojnyikjai. Buga Jakab hadnagy úr, ez a kukoricásokban és a bágyadt verőfényben sokat tengődött keserű legény, most is legelői fuit és valahányszor meglóbálta félmazsás csákányát, káromkodva fenyegetőzött:

— Ne lűj német, mert meghalsz!

A hegyesfövegű horvátok pedig másodszor is lőttek volna, ha lőhettek volna. De Buga Jakab akkor már az orrúk előtt toborzékolt s megforgatván csákányát, egyetlen csapásra leütötte a horvátok kaptányát. Egy jajszó nélkül esett össze a kaptány, elnyúlt a földön, kettőt-hármat tátogott még, aztán egyet rúgott s kiszállt belőle a lelke. Másfélöles, bús-képű horvát állt a kaptánya mellett s látván annak nyomorult halálát, marokra kapta puskáját, hogy azval csapja szét a fejét Buga Jakabnak. De Buga Jakab balenyerével torkonragadta a másfélöles horvátot és a horvát is egy jajszó nélkül esett a kaptányá holtteste fölé. És akkor elrikkantotta magát Buga Jakab:

— Csákányra, bojnikok!

De nem kellett biztatni a bojnyikokat, mert akkor már a tűz repkedő világánál úgy táncoltak, mint az ördögök. Ki csákánnyal, ki villogó fokossal, ki a két tenyerében megforgatott bunkósbottal. És aközben hol itt, hol ott bukkantak fel a szélső házak mögül és ahol fölbukkantak egyszer, minden egy ujabb ház, egy félszer, egy boglya kezdett lobogni a sötétségen, mert mesterei voltak a gyujtogatásnak ezek az Istenről elrugászkodott legények. És aközben, minél innét is, onnét is égő csóvák emelkedtek föl a íüzvilágnál s ujabb tetőket borítottak rémséges világosságba — föl-fölikoltott rekeden a sokat-tengődött Buga Jakab:

— Hozzá az némethez, bojnikok!

De nem kellett biztatni a bojnyikokat, mert már a falu uccájába nyomták be a horvátokat és úgy kezdték verekedni akkor, hogy a ma élő nemzedék ott helyben szörnyethalt volna, ha látta volna. Ott lihegett és prüszkölt az ucca legközepén Kavcsák Dániel mészárosmester, marhanyuzókés villogott a markában s ahogy mellbedöfött vele egy nekirontott németet, a hátán jött ki a kés és csak elterült a német, vérét pedig mindenjárt beitta a föld. De Kávésak mögé is odaugrott egy nagyszájú horvát s úgy ütötte nyakszirten, hogy Kavcsák Dániel mészárosmester négyfele trombuckálva vágódott el a hasára. Hej, micsoda csata volt ez! Az egyik ház udvarából meglepetésszerűen csak előrerontott a Legényére való Dudás János, vele volt a Mihályiba való Péntek András, úgyszintén a lasztóci Hornyák Péter, hátulról kaptak meg egynéhány németet, de a lábánál fogva, le is vágtak valami négyet, ám Dudás Jánosnak is késsel hasították keresztül a fejebőrét, ketten is belekapaszkodtak dühösen és akkor egy horvát jobbról, egy horvát balról rántotta le a fejebőrét, úgyhogy csak a két füle tartotta még valahogy azt a kobakra való bőrt s Dudás János lenyűzött koponyával kezdett üvöltözni és henteregni. De nem sokáig hentergett, hanem talpraszökött azonnal, lehántott fejebőrét jobbról is, balról is visszatolta helyére, belenyomta a süvegét, akkor annyit kiáltott: hejj! és kirántván a hasa mellől egy kettősélű dákost, belevetette magát a hátról horvátok legközepébe ...

Hát bizony, hátrálni kezdték a horvátok, de hogy is ne hátráltak volna, Istenem! Embereik fele égnek-fordított arccal feküdt már az uccán, az ucca sáncaiban, a kertek között és aközben tüzet fogtak már a paticskerítések még a zöldben pompázó gyümölcsfák is. És mialatt sisteregve lobogtak a sötétségben, a tűz beleágaskodott az éjszakába, vörösben lángoltak már a felhők is és ijesztő világuk négy vármege földjének küldte a rimánkodó izenetet:

— Segítsetek! Segítsetek!

Hogyne hátráltak volna a szerencsétlen horvátok,

mikor az öldöklés leghevében az északi oldalon csak előretörtek a tűznyelveken át már a Jesztreb Andris fátrai tótjai is. A vizesszemű Jesztreb Andris megelőzvén valamennyi nyeboscsikot, rettentő bunkót zúgatott a félkezében:

— Hlapei, na kijak!

De a hajdemák-fiúknak nem sok biztatás kellett a bunkósbothoz, hisz úgyse volt egyéb fegyverük, csak a bunkó. Hanem ez aztán rettentő fegyver volt és ahogy Jesztreb Andrisék dolgoztak vele, az ellen anyaszült ember képtelen volt védekezni! Horvátoknak, németeknek a koponyáján, a fülén, a lábszárán csattogtak e bunkók. Hátrált már a német, de hogy is ne hátrált volna, Istenem! Mégse adták magukat könnyen. A falunak azon a részén, ahol ma a kálvinisták temploma áll, elesett a széleshátú Benyicsák Mihály, a Szirmay István szökött jobbágya, ugyanott vágódott utolsót Feczera Pál, de olyat, mint egy liszteszsák, mivelhogy lábast adtak neki s úgy csapták el tőből a karját és meghalt azonfölül ugyanott Popelyás Jóska meg Reseiár Jóska, aki árvalegény volt és nem maradi senkije, aki megsirassa. Hej, micsoda csata volt ez! Csattogtak, veszettük csattogtak a Jesztreb Andrisék bunkói. A félfalu repkedett már az iszonyú tűzben, helyenkint már a por is égett az uccán s az iszonyú tűz meg a fejszéditő forróság legközépen ott lihegett Buga Jakab, kordovánarca lucskos volt a verejtéktől s még ijesztőbb volt a beletapadt koromtól. A horvátok rendetlenül kezdtek özonleni visszafelé, amikor... Amikor, mintha csak a négy arkangyal fújta volna meg az Ítelet trombitáit, a falu túlsó végén magyar huszárok fújták meg a trombitákat. És előrerobogtak a Deák Pál óbester huszárjai piros csákóban, a szélben üsső menteujjaikkal s megfent görbe kardjaikkal. Előrobogtak az uccán, mint mikor a nyári vihar dübörög előre, egy szempillantás alatt átgázoltak a horvátok menekülő maradványain és akkor belevágottak a bojnyikok meg a Jesztreb Andris hajdemákjai közé. És Buga Jakab abban a szempillantásban csak elkiáltotta magát:

— Tágulni, gyerekek! Ki a rétre, gyerekek!

És abban a szempillantásban Jesztreb Andris szintén elkiáltotta magát:

— Na luku, hiapci! Na luku!

És egy másik szempillantás alatt a Buga Jakab bojnyikjai meg a bakbüzü tótok átrepültek a kertek között, kint voltak a széles pázsiton s jobbra és balra menekülve, fölmásztak a pázsitszéli fűzfákra vagy beleugráltak a tulószerli nádasokba és aközben olyanokat cuppaniák, mint a békák. És a félhomályban vacogva kezdtek fülelgetni: a tótok a fák tetején, a bojnyikok kákatövön lubickolva. Mert a pázsit felé sűrű rohamtömegben kanyarodtak már fel a Deák Pál óbester magyar huszárjai és ahogy közeledni kezdtek a pázsiton, lovaik alatt szakadatlanul dübörgött a határ. De ugyanakkor a pázsit Takáharkány felé elnyúló messzi széléről is dübörögni kezdett a határ. Onnan északról vágtatva rohantak Bocs falu felé a Bajusz Gáspár meg a Bakos Gergely első tokaji kapitányok keserű lovasai, de Bajusz Gáspárt is, Bakos Gergelyt is megelőzvén, most két fia talabb kapitány vezette a düholt remegő lovasokat: a bánattól elszánt Thuróczy Miklós, meg a lobogószemű Tokaji Ferkó. Délről rengett és dobogott már a pázsit, északról rengett és dobogott már a páziit...

Hej, micsoda csata volt ez! Az Esze Tamás csatája volt ez!

Mint amikor ugyanegy pillanatban két szemközti irányból felhők görögnek egymás ellen az égen és összetalálkozván, egymásba keverednek s mindenki a másikon gázol keresztül: a Deák Pál óbester császári huszárjai, meg a fölzendült lovasok is úgy rohanlak neki egymásnak s összetalálkozván, egymásba roppantak s ló és lovas kezdett keresztlülgázolni egymáson és kezdett össze-vissza hemperegni a földön. A császár huszárjai ezt kiáltották: *rajta/* az Esze Tamás huszárjai azt kiáltották: *Uram Jézus!* és úgy vágtattak egymás ellen, hogy átvágtattak egymáson, de a fele ott maradt a pázsiton, halálrataposva, avagy haldoklás közben jajveszékelve szíveítépőn... És akkor

visszafordultak délről a Thuróczy Miklós megmaradt huszárjai és akkor visszafordultak északról is a Deák Pál megmaradt huszárjai s megfent kardjaikat meszsire kinyújtva a lovaik feje fölött, felhőtrengető *Uram Jézus!-kiaWás&zA.*, meg felhőtrengető ra/tó/-kiálíással dübörögtek fel másodszor is egymás ellen... Hátul ijesztő tüzözönben röpködött már Bocs falu, égett már a por is az uccán, a bocsi nagypázsit pedig másodszor is rengett és dobogott már... A pirosló felhők alatt, a félsötéttől környezett pázsiton ott rohant előre Orgoványi András is, mindenütt a Thuróczy Miklós lovának sarkában s lapos kardját megsuhogtatván a levegőben, úgy csapott szájon egy bánatosbajszu császári huszárt, hogy a huszár vért kezdtett hányni s ott menten lefordult a lova nyakáról... — Mestervágás volt, Andris bácsi! — kiáltott feléje kardok csengésén, csákányok zúgásán, lovak nyerítésén át az úrfi, ám ugyanakkor úgy vágták fejbe buzogánnal az úrfit is, hogy gyászszínű süvegje lerepült a fejéről, ő maga visszahanyatlott a nyergében, de amire hozzárujtatott a megrémült Orgoványi, Thuróczy Miklós újra keményen ült már nyeregen. Nagy szenvedés látszott az arcán, de azért lekapta nyergéből a csákányt s megforgatván maga fölött, repkedő hajával elzúgott a lovával arrafelé, ahol legjobban taposták egymást lovák és lovasok. És átzúgván a pázsiton Thuróczy Miklós, nagy fenszóval kiáltotta:

— Mindig csak utánam, Esze Tamás katonái!

Valami tiz-tizenkét vén huszár nyomült erre a Thuróczy sarkába. És akkor odarontottak a legközépébe, hol egy mérges császári lovaskáplár úgy vágta fejbe a Bunkó János zászlótartó lovát, hogy nagyon nyerített a ló, nyakrabukott s maga alá nyomta szegény Bunkó Jánost is a zászlójával együtt. Ott nyöszörgött már Bunkó János lovának hasa alatt, hályog vonult a két szeme elé, de annyi ereje maradt még szegény Bunkónak, hogy elsütötte pisztolyát és a császári káplár is véres fejjel zuhant le a lováról. Prüszkölő huszárjai élén akkor ért oda

Thuróczy Miklós kapitány s szédült vágtatásában is lehajolt, fölkapta a lovasok zászlaját, magasra tartotta jobbkezével s föltekintvén az ócska selymén bánkódó Szűz Máriára, könny esett ki a szeméből. De most nem volt idő magát elsírni se, mert a dulakodás legközepéből a nevét hallotta:

— Segíts rajtam, Thuróczy pajtás!

Thuróczy nekivágtaíott mégegyszer s elszorult szívvvel láttá ekkor, hogy Tokaji Ferkó pajtását vagdalják a vagdalkozás közepén. Huszonegy cafatban csüngött már a kurtadolmánykája Tokaji Ferkó pajtásnak, őt magát lehúzták a lováról, vér folyt már le az egész arcán, egy pillanatban tiz kard is suhant a. fejére, de Tokaji Ferkó gyalogláb is dulakodva verekedett s minden csapásával tágasságot vert maga körül a mezőn...

—Itt a diák! Csípjük le a diákot! — ordították a császári huszárok (mert pataki diák volt ezelőtt vitéz Tokaji Ferkó kapitány), de ugyanakkor hátba-kapia őket Thuróczy kapitány s csákánya ahogy fölcsillant a levegőben, a császáriak lehasaltak a lovaikra s Bocs felé kezdték vágtatni lóhalálban.

—Köszönöm neked, Thuróczy pajtás! — kiáltott lelkesülten Tokaji Ferkó s a hátán termett egy gázdátlanul nyerítő lónak. De Thuróczy Miklós ezt már félig se hallotta, mert a döglött lovak hanyatt-fordult testein, a véres fűben elterült huszárok halott tetemein átugrálva és keresztett kantárszárral vetette magát a Deák Pál óbester menekülő lovasai után. Lova a szügyébe csapta le fejét, és nagyot nyerített. Hangos nyerítése végigszállt a véres mezőn és Thuróczy Miklós magasra emelvén a csákányát, odakiáltott utánadübörgő lovasainak:

—Hozzá csak, hozzá, Esze Tamás katonái!

És mialatt remegő haraggal dübörögtek át a mezőn harmadszor is az Esze Tamás lovasai, Bocs lobogó házai alatt csak fölbukkant a brandenburgiak egész ezrede, balról meg tömött oszlopban kezdték fölkanyarogni a visszaverődött horvátok. Puskával rohantak előre. Olyan volt ez a megmozdulás, mint-

ha egy egész erdő indult volna meg egyszerre s puskáknak csövei villogtak volna ki az erdő minden fájának hasából. Thuróczy a mező közepén dübörgött még dühös huszárjai élén, egyenesen neki a puskázó gyalogosok erdejének, de késő volt már minden. Mert jobbfelől, a pázsitszáli füzesekből akkor már kitörtek a Jesztreb Andris bakbüzü tótjai s jobbkezükben csúnya üvöltéssel forgatták a furkóst. És balfelől, a mocsarakból, akkor már kitörtek a Buga Jakab bojnyikjai is. S bojnyikok és hajdemákok összszekleveredvén a pázsiton, e" zárták a lovasokat s bunkóforgatással, balávillogtaíásssal, keserűen káromkodva vetették magukat a németekre. És ugyanakkor, ugyancsak balfelől, egyszerre több ponton is, tüzet fogott a nyári nádas, fekete füst ágaskodott a pirosló felhöknek, véres íuznyelv lobbant föl a füst legaljában és akkor a tüzek irányából, a lubickoló ingoványoson át váratlanul csak szakadni kezdtek kifelé a Nyúzó Mihály angyalai. Tetőtől-íalpig csupaszon, sártól bekenve, görbe kard csillogott a kezükben s úgy csattogtak előre a széles pázsiton, mintha az ördög apostolai lettek volna. Nyúzó Mihály maga, hegyes sapkával a fejebubján, de egyébként meztelenül egy honcsikon áldogálván, a rekedésig tüzelte az angyalokat:

-- Vágjátok, angyalok! Szúrjátok, angyalok! Most mu.ássátok meg, kik vagytok! Hejj! — és elordítván magát, két marokra kapta széles fringiáját s három öleket lökvén magán rettentő lábaival, anyaszült-meztelen rontott neki a puskázó brandenburgiaknak.

De hiába puskáztak a brandenburgi legények, mert a csata leghevében váratlanul csak megérkezett a csatába az a hamis, istentelen, tolvaj, ördögi prakíkáju, eretnek, országpusztító, tökéletlen, bitang Majos Ferenc is, rebellis latroknak huszonhét esztendő óta bujdosott szegény rezesorrú kapitánya. Megérkezett a csatába szegény Majos Ferenc, vele jöttek az összes latrok s Majos Ferenc mélységes bánatú keserűségében ahogy kieresztette bölömbika-

hangját, az embereknek a saive állt el a rémület iől:

— Csak most az egyszer még, édes-egy gyermekeim! Ó, be szánlak benneteket, hogy annyit kellett koplalnotok, szegény fiaim! Hozzá az némethez! Hej j!

S megeresztvén lovának kantárszárát, belevágta-tott a csatába. S rezessorú Majos Ferenc a csata felé vágtában másodszor is kieresztette szilaj torkát:

— Csak szorítsátok a német kutyát, Thuróczy Miklós öcsém! Csak dúljátok, Tokaji Ferkó druszám! Ne ijedj meg tőlük, Buga Jakab testvér! Csapjátok, nyomorítsátok őket, Jesztreb Andris lelkem, holnaptól kezdve bobálykát fog früstököini minden tót! Az irgalom ne mozgassa most a szíveiteket! Mindjárt itt lesz Esze Tamás, hogy megsegitsen a végső szorulságban! Vivát Esze Tamás!

És feleletül erre egy olyan ordítás rázta meg Bocs falu széles pázsitja fölött a tűztől haragyó éjszakát, hogy erre az ordításra a véres fűről fölemel-ték fejüket a haldokló kurucok s a csatázó kurucokkal ők is elkiáltották mégegyszer:

— Vivát Esze Tamás!

S rezessorú Majos Ferenc hetven lovasával neki-zutjutván a brandenburgiaknak, kettétörte a közepük-öt és akkor széles kanyarodással visszafordulván, kétélű pallosával úgy kezdte őket aprítani, hogy rá-kásra kezdtek dűlni a brandenburgiak, mint ahogy a napszámos kaszája alatt dűlni kezd a csalamádé. Hátul felhőig vereslett már Bocs falu, oldalt fel-hőig vöröslött már a nyári nádas s a Bőcstől Tak-taharkányig elnyúló óriási réten minden fűszál kü-lön meglátszott a túlvilági fényességtől, Hej, micsoda csata volt ez! Már nem lehetett messze az éjfél, délről csak előtörtek váratlan lihegéssel Eger és Ónod dán és morva gyalogosai, de őket is megelőzve be-robogtak a csatába Riccsán ezredes egyeneskardú va-sasai s olyan harci zaj töltötte meg a levegőt, hogy Tokai várában is hallották a kardok csengését, a szakadatlan jajgatást, meg a lovak vihogását. Thu-

róczy Miklós verejtéktől elborítva, süveg nélkül és összekuszált hajjal hetedízben vitte már lovasait a sáskamónon szaporodó németekre, a Hajdúság felöl megjött már akkor Szalontay György is és szörögubáju kanászai úgy forgatták a baltát, hogy olyan verekedést az Isten sem látott! Hulltak a németek, hulltak a magyarok! Egy óvatlan pillanatban lándzsa szuria át a torkát Jeszíxéb Andrisnak is, hanyatt-eseít Jesztreb Andris, de odakiáltotta még a tótoknak:

— Bosszuljatok meg, gyerekek!

Bústult haragjában csak ott termett Buga Jakab s megforgatván csákányát, két morvát vert széjjel egyetlen csákánysuhintásra. Hetedizben vitte már rohomra lovasait Tokaji Ferkó kapitány is, kurtadolmánykája száz cafatban csüngött és repkedett, vér csorgott le az összetapadt hajából, de hiábavaló volt minden erőlkodés, mert sáskamónon dült, egyre dűli a német.

— Hozzá csak, hozzá, kurucok! — kiáltotta nyolcadszor is a bánattól elszánt Thuróczy Miklós s keßerű lovasaival nyolcadszor robogott már bele a császári hadak oldalába. — Senkinek kegyelmet! — üvöltözött a mező túlsó sarkában Szalontay György s a morva koponyákon úgy csattogtak a balták, hogy a nyelük se látszott. Vér volt már a mező, véresek voltak a fák levelei, égig repkedtek a tüzek ijesztő lángjai. A mező legközepén ott fujt és csatázott a lengőhaju és nyakiglábú Zöld Demeter, mellette a csupasz két öklével fojtogatta a németet a zömök Tyukodi pajtás, cölöpszerű lábaival olyanokat rúgott a holtak hasába, hogy csak úgy puffogott s utoljára is nyakánál kapott meg egy-egy haldokló csehet és megforgatván a levegőben, a haldokló cseh lábáival kezdte vagdosni a brandenburgiakat. Hej, micsoda csata volt ez! És rezessorrú Majos Ferenc megpillantván a dugótermetű Tyukodi ijesztő kínlódását, nagyot rikkantott feléje:

— Te vagy a legény, Tyukodi pajtás!

De hiába legénykedett Tyukodi pajtás, mert Bocs falu felöl sűrű fekete oszlopból vágottak előre

másodszor is a Deák Pál óbester magyar huszárjai. És Tokaji Ferkó megpillantván őket, fölsóhajtott magában:

— Uramisten, mi lesz most mivelünk?

És megpillantván őket Majos Ferenc kapitány is, egyet köpött oldalt:

— Hogy vesznétek meg!

És jobbról mintha hátrálni próbált volna már Buga Jakab a bojnyikokkal, meg a bakkbüzi tótokkal, ám ekkor a kilencedik rohamra megindult Thuróczy Miklós összeszedte torkának minden erejét és úgy kiáltott keresztül a csatahelyen, hogy a mező túlsó feléről csattanó visszhangot vertek rá Bocs falu zsarátnokba omlott romfalai:

— Itt van már Esze Tamás! Vele jönnek teméntelen katonái! Vivát Esze Tamás!

És ettől a kiáltástól egy pillanatra mintha a csata is megállt volna. Falfehér lett tőle a német, fölőrökötő rá a magyar, de mielőtt fölőrökötő volna, a szünetnyi csenden át közelí, egész közelí dübörögés hallatszott. Tokaj felöl jött ez a dübörögés, szakadatlan ütemre dobogott és rengett már az egész határ, mint amikor ezer lónak patája alatt remeg össze a vidék és akkor szörnyű ujjongás rázta meg a bocsi csatát. A csatázó kurucok torkai zendültek meg a széles mezőn:

— Vivát Esze Tamás!

És e szörnyű kiáltásra fölemelték fejüket a véres fűben haldokló kurucok s mégegyszer és utoljára köszöntötték a közeledő ezredest:

— Vi... vát... E... sze Ta...

S visszahajtván fejüket, szótlanul meghaltak a gyepen.

Pontosan éjfél volt ekkor s Esze Tamás valóban közeledett. De hogy közeledett, könöörülő Úristen!

Zúgó tenger hátán ennyi rémséggel közeledik a fekete gálya, ahogy Esze Tamás közeledett egy rengőfaru és csattogó-sörényű muraközi kancán. Jött... És rengőfaru lovának minden dobbanására Szerencsig dobbant meg a határ. És számtalan német marka-

bői föidrehullott a kard, amint a homályos háttérből repülni látta maga felé a rettenetes Esze Tamást. Jobbról az északa sötéte által elborítva, balról a tűz által véresre festve még ijesztőbbnek látszott. És minden pillanattal ijesztőbb lett nagyerejű és kegyetlen alakja. Úgy repült előre, mint a fergec s talán ezer félvad és marcona lovas is dübörgött rendőfar-u lovának nyomába. És az oldalán ott robogott Kabay Márton tiszteletes úr is. Papisüveg volt a fejében, megfent kard a jobbkezében, úgy fenyegetőzött és átkozta a németet. És aközben tisztán lehetett látni már az Esz Tamás óriási, gyászszinü kucsmáját. Lobogó szemeit sötéten forgatta csüngő szemöldökei alatt, varnyuszárnybajusza meszsziire úszott a szélben, balkarján olyan pajzsot rengett, mint egy csónaknak a feneke, a jobbkezében meg olyan csákányt forgatott, hogy négyen sem bírták volna fölemelni. Rengőfaru kancája alatt rengett és dobogott a széles mező. A csatázó kurucock hátában fuit és dübörgött már Esze Tamás és akkor megengedte bánattól keserű hangját, hogy a nyakán olyanra dagadt két ütőre, mint két darab kötél:

— Meggyöttem, édes fiaim! De faj a szívem értetek, hogy ennyi talpasom fekszik már a füvön! De itt vagyok temételesen hadaimmal s gyönnek utánok a beregi hajdúk, meg az ugocsai rusnyákok is! Te hatalmas Isten, adj szerencsét minékünk! Thuróczy Miklós, Tokaji Ferkó, Majos Ferenc, Buga Jakab, Nyúzó Mihály, Szalontay Gyuri, Tyukodi pajtás és ti, kedves fiaim egytől-egyig: ütött immár a szabadulásnak órája, álljuk meg dühös bosszunkat! Vágjátok a német kutyát, míg a párát érzitek bennük! Hujj!

És a számtalan lovas úgy zúgott az ezredes után, mint a szélvész:

— Jól beszélsz, nagyapánk, vágjuk hát a német kutyát! Hujj!

Esze Tamás rendőfarú lova két hátulsó lábára

ágaskodott, aztán négy ölet ugrott előre és akkor Esze Tamás is belekeveredett a csatába! Hanem ez aztán csata volt! Esze Tamás halántékáról úgy szakadt az izzadtság, mint ereszhéjról az eső és ha egyet kanyarított maga körül a csákánnyal, négy-öt német és morva repült szét szívfacsaró jájgatással. Tágassá lett a mező, amerre egyet rúgtatott és amire hármat rúgtatott volna, jobbfelől is, balfelől is széles hullámzással takarodtak már hátrafelé nagyszájú horvátok, kapkodó németek, ijedt brandenburgiak. Takarodót fújtak már a Deák Pál megzavarodott huszárjai is, bojnyikok, kanászok, nyebocsikok s egyéb talpasok pedig egetrázó üvöltéssel vetették magukat a menekülő ellenségre. Hátrált a német, tul volt már a zsarátnokba omlott Bocs falun is, de akkor váratlanul az Esze Tamás torka rengett át az éjszakán:

— Vissza a mezőre, kedves fiaim! Teméntelen lovasok száguldanak reánk Gesztely felől!

Az Esze Tamás kedves fiai gyors iramban viszszaozölöttek ekkor a pázsitra s jobbra és balra oldalolván, eltűntek a füzesek sűrűjében, meg a lobogó nádas hinárosai között. Esze Tamás pedig széles kanyarodással rohant vissza ezalatt a pázsit északi csúcsáig és ott jobbfelől állítván fel a kilenc rohamban résztvett Thuróczy Miklóst és lovasait, balfelől állítván fel a vértől összetapadt hajú Tokaji Ferkót és lovasait, maga a középre állt ki s föl-emelkedvén a nyergében és gyászszinű süvege fölött magasra tartván mázsasulyu csákányát, ordítani kezdett olyan bánattal, hogy a füvön haldokló kurucok is fölzokogtak mégegyszer és utoljára erre a veszett-bánatú ordításra:

— Thuróczy Miklós, Tokaji Ferkó, Bajusz Gás-pár, Majos Ferenc, Bakos Gergely kapitányaim, Buga Jakab, Nyúzó Mihály, Szalontay Gyuri hadnagyaim, kedves papom, Kabay Márton tiszteletes, Tyukodi pajtás és ti, édes fiaim egytől-egyig: ütött immár a a szabadulásnak órája, hogy lerázzuk magunkról a németek láncát! Isten a szenvédéseinket nem nézheti tovább! Álljuk meg dühös bosszunkat, vágjátok a

kutyákat, míg a párát érzitek bennök! Előre fiaim, előre, katonák! Hozzá az némethez!

— Jól beszélsz, öreg, álljuk meg hát dühös bosz-boszunkat! Hujj!

Orditásuk végighömpölyögött az éjszakán s csendes morajlással halt el a hegyaljai dombok között.

S rengőfaru kancáján megeresztette a kantárszarat Esze Tamás, csákánya pedig megesillant a feje fölött. Három-négy ölet ugrott egyszerre az Eszs Tamás lova s prüszkölvé és nyerítve dobogott végig a pázsiton. És jobbfelől ugyanakkor Thuróczy Miklós kapitány, balfelől Tokaji Ferkó kapitány zúgott előre nekieresztett kantárral, nyomukba a többi kapitányok és hadnagyok s számtalan lovas hujjogatva és kardját vagy a szekercéjét villogtatva. S a nappali világosságú éjszakában, a vértől megdagadt mezőn, holtak és haldoklók tetemei fölött repültek előre az Esze Tamás lovasai és velük szemben rettentő *rajta!*-kiáltással s görbe kardjaikat messzire kinyújtva, lovaik fejei fölött repültek már a Kiss Balázs ezredes világhíres császári huszárjai. És akkor egymásba roppantak ...

Hej, micsoda csata volt ez! Az Esze Tamás csa-tája volt ez!

Egymásba roppantak, úgy kaszabolták egymást. De senki olyan öldöklést nem mivelt a császár lovasai között, mint a kegyetlen és nagy erejű Esze Tamás. És aki a csákánya alá került egyszer, forgács lett annak koponyájából. Ágaskodott és nyerített s fogával tépte a német lovát az Esze Tamás rengőfaru kancája. Esze Tamás maga jobbra-balra osztogatta mennyörgő csapásait s búsult haragjában csak olykor-olykor ordított fel keservesen:

— Pompás volt, Thuróczy Miklós! Nyúzd a kutyákat, Majos Feri, nyúzd! Ne hagyd magad, Tyukodi pajtás!

Ide-odaugratott rettentő lovával s ahol nagy volt a szorultság, kettőt-hármat kanyarított a csákánnyal s német ló és lovas haldokolva esett össze mázsásúlyú csákányának ütése alatt. De egyre szaporodott

a német, már végigrobogtak a mezőn a Deák Pál óbester huszárjai is, ezúttal harmadszor. Meglátták és megismerték a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást és valami nyolcvanheten rohanták meg az öreget. Esze Tamás pajzsán úgy csattogtak már a kardok és buzogányok, hogy szikráztak tőlük a pajzs vaspántjai, de Esze Tamás hallatlan erejének tudatában csak nevetett rajtuk és úgy vágta őket, hogy minden csapására halomba dült a német. De az élő németek mindenig szaporodtak, mint a hollók. Ontották őket Bocs falu mögül a bozótosok, a ligetek és az erdők. Körülözött erre bánatosan Esze Tamás, megrázta gubancos fejét s elordította magát keservesen:

—Hol késtek, beregi hajdúim? Hol késtek, ugocsai rusnyákjaim?

—Itt vagyunk már, öreg! — kiáltottak fel magyarul a beregi hajdúk s oroszul az ugocsai rusnyákok.

Es Esze Tamás visszakiáltott reájuk:

— Hozzá az némethez, beregi hajdúim! Hozzá az némethez, ugocsai rusnyákjaim!

S beregi hajdúk és ugocsai rusnyákok gyalogszerrel rohantak rá ekkor a császár lovasaira. Hanem ezek tudtak is verekedni! A bocskoros rusnyákok előkapták a hadarócsépet s szemközt mentek a lovasoknak, a bitanghajduk viszont, ezek az Istenről elru-gaszkodott legények, oldalról rohanták meg a császári lovasokat, miközben vonitottak. Cikázó fokosaikkal villámszerűen csapkozták fültövön a kapkodó huszárokat, egy-két szempillantás alatt lerántották őket a lovaikról, ők maguk pattantak fel a nyeregebe és amire hármat tudtak volna körülözni a Kiss Balázs ezredes meg a Deák Pál ezredes világhíres huszárjai, fele-lovaikon már az Esze Tamás bitanghajdui villogtatták a fokost és az Esze Tamás bocskoros rusnyákjai kalimpáltak a hadarócséppel. Esze Tamás maga könnyekig megindulva dicsérgette őket:

— Nem csalódtam bennetek, beregi hajdúim! Kedvem telik bennetek, ugocsai rusnyákjaim!

Az egész mezőn futott már a német s keletről mintha virradni akart volna. A nyári nádas Tokaj

alatt is lobogott már a tűzben, Esze Tamás magasra emelte csákányát s megint átzúgott a réten veszett-bánatu ordítása:

— Gyilkoljátok a kutyákat!

Menekült már a német, de vissza is fordult még vagy háromszor. Majos Ferenc annyira berekdt már, hogy három hétre elveszítette a hangját, Nyúzó Mihálynak két helyen is befakasztották a fejét, Thuróczy Miklósról az a hir futott szét a csatamezőn, hogy félholtan esett le a lova alá a harmadszor megújult dühöngő kavarodásban. És amire negyedszer is előretörtek volna a horvát meg a brandenburgi gyalogzászlóaljak, a Kiss Balázs meg a Deák Pál ezredesek véres lovasai s Gesztelek irányából elődübörögtek a Riccsán vasasai, Esze Tamás nagy szorultságában fejét kezdte csapkodni ökleivel:

—A félelem ne érintse most a szíveiteket, fiaim! Utolsó mérgüket adják ki e ganéjalakok! Hozzá csa,k, hozzá, Majos Feri kenyerespajtásom, Tokaji Ferkó kapitányom! Ütött immár az óra, hogy megálljuk rettentő bosszunkat! Csak a sűrűjébe, Buga Jakab testvér, Szalontay Gyuri öcsém! Kardra, csákányra, papocskám, Kabay Márton! Hová lettél, szerelmes fiam, Thuróczy Miklós! Előre, talpasok, előre, hajdúim!

—Megyünk, öreg, megyünk! — zúgtak fel a talpasok meg a hajdúk s Esze Tamás úgy érezte, hogy a megindultság miatt ott, a csata legközepén el fogja magát sirni keservesen.

De visszatartotta könnyeit a nagy erejű és kegyetlen Esze Tamás, ahelyett vértől csurogva száguldott bele ebbe a legutolsó rohamba. Úgy szakadt már róla a vér, mintha vérrel telt dézsákkal öntözték" volna a fejét meg a lábát. De nem a saját vére volt az: ellenség vére volt az! És hajnal előtt félórával Esze Tamás mégegyszer és utoljára végiggázolt az ellenségen. S mégis, amire jelentkezni próbált volna a virradat, az ellenség gázolt végig Esze Tamáson.

Mert abban a pillanatban, amikor csak menekülő németekkel, meg üldöző kurucokkal volt tele az egész Harangod, csak előtörtek Ónod felől a vörös herceg

segítőcsapatai. minden hadereje tört ott előre a dölyfös és szívtelen Vaudemont generálisnak. És hiába ordítózott immár Esze Tamás, hiába csapkopta a fejét, mert a dühöngő németek halmokat kaszáltak le ije-dezve hátról embereiből s garmadákba dobálták össze a kurucok halott tetemeit. Még nem volt itt a virradat s a szegény kurucok ezrei váratlanul oly szívszagató jajgatáshoz kezdtek, hogy ez a jajgatásuk végighangzott az egész harangodi pusztán. E rémült jajgatás emléke most is él még Taktharkány és Bocs határában. És azt a tanyát, melynek környékén az Esze Tamás nagy csatája után oly keservesen jajgattak fel a kurucok, ma is Jajhalomnak hívják.

És e keserves jajgatás közben Esze Tamás megkövülten állt a csatater közepén. Bus tekintetét meghordozta az elhullt kurucokon olyan keserűséggel, hogy csaknem elszírta magát hangosan. Aztán föl-emelte ijesztő arcát és láttá ekkor, hogy a világ minden tája felé rémüldözve menekülnek szerte az életbenmaradt kurucok. Esze Tamásnak a hajáról, csákanya kampójáról, a csizmája hegyéről szakadt már a vér. És akkor tüzes gránát dobbant le az Esze Tamás lova elé s dühös sistergéssel durrant *egy* nagyot. Vaudemont herceg küldte hajnali üdvözletét Esze Tamásnak.

És Esze Tamás megfordult akkor arrafelé, honnét a vörös herceget sejtette s másodszor is föl-emelvén ijesztő arcát, megrázta hatalmas ökleit:

— Urak! Urak! Leszámolok még veletek! Aztán visszafordult rengőfarkú lovával s szilaj torkát kieresztette utoljára, hogy erre az ordításra megálltak és visszanéztek mégegyszer a szanaszét-züllő kurucok:

— Kapitányom, Tokaji Ferkó kedves kapitányom! Fussál most eszed nélkül Tokajba és tartsad a várat, amig meg nem segítelek a végső szorultságban! Hadnagyom, Szalontay Gyuri kedves hadnagyom! Fussál most eszed nélkül Patakra és ki ne add a kezedből, amig ott nem termek teméntelen hadaimmal! És ti, kurucok, fussatok mostan, esztek nélkül fussatok a

szalánci erdőkbe! Halomba rakjuk még a németek testeit! A hatalmas Isten adjon minékünk szerencsét hozzá! De fusatok mostan, fiaim, merre a két szemetek lát!

És akkor rengőfaru lovának hasába vágta a két sarkantyúja taraját Esze Tamás, mert a vörös herceg dragonyosai a hátában csörtettek már. A ló fölnyerített, három ölet ugrott egyetlen szökéssel és akkor menekülni kezdett Esze Tamás is. Olyan menekülést nem látott még a világ! Húsz szökéssel a szerencsi országúton, negyven szökéssel a keresztúri országúton csattogott az Esze Tamás lova. És amire virradni kezdett volna, Ujhely piacterén zúgott már keresztül Esze Tamás s rengőfaru kancája alatt szikráztak a kövek. Olyan volt ez a vágtatás, hogy szelet vert maga körül Esze Tamás és bókolni kezdtek tőle az utmenti fák. Még nem jött fel a nap s Esze Tamás lova a mátyásházi országúton csattogott, a csattogást élesen verték vissza a legényei dombok s északról már fölriadt rá a szalánci erdő. Hej, hogy menekült Esze Tamás! Kísérő nélkül, egymágában. Csizmája orráról még mindig ömlött a vér, ez a vér végigfolyt az országúton, kucsmáját elvesztette valahol, varnyuszárnybusza úszott utána, sörényes üstöke röpködve lobogott a szélben, lováról meg szakadt a tajték s patáinak csattogásától erdők, dombok és hegyek csattogtak vissza ijesztő-kísértetien.

De Esze Tamás maga volt a legijesztőbb kísértet.

HATODIK ÉNEK

KIÁLTNAK TOKAJBAN! JAJGATNAK PATAKBAN!

Egy júliusutói délután a pusztafalusi országul szélén heverészett Fecske cigány s a patak vizébe mártogatta a lábait. Ott hasalt mellette Daruláb pikulás s félszemével belepislogott koronkint a napba, mint a liba szokott. Keserves napok óta kódorgott már így a két művész, mert a hangászikar többi tagját világig fújta a jajhalmi menekülés, mint szél a polyvát. Fecske tehát a sebes lábat áztatgatta, Daruláb a pázsiton hasalgatott s azalatt szótlan sóhajtozgatások közt sütögették magukat a verőfényben. Köröskörül zöldelő rétek, ujjongó erdők, távolbamerengő hegyek mosolyogtak s egész közelről, a nyugati hegytetőről, félén szinte kihajolva, föléjük-rémiettek a füzéri vár sötéten komorodó bástyái. Délről viszont dombok, erdők és hegyhátak fölé ágaskodva, idáig-integettek kúpszerű ormaikkal a Sátorhegyek.

Fecske egyszerre sóhajtott egy keserveset:

— Jó kifásolt a csatába ázs öreg. Mi?

Daruláb legyintett rá:

— Ese Tamás? Ajaj!

Megint elszomorodott darabkát a két roma. Aztán Daruláb vette fel a fonalat:

— Te, Fecske. Faroljunk át á német urákhöz. Itt úgyis éhendeglünk.

Fecske a hajában kotorászott:

— Nem lehet, bibás. A nimetek karót dugnák belénk, mert Patákon erősen pikulázstunk á hájduk talpá álá ...

S e kétségbeejtő helyzeten újra elkeseregtetek da-

rabkát, átkozván a hadiállapotot, mint kerékkötőjét minden komolyabb művészettel. Csak arra emelték fel orrúkat, hogy a völgykatlan déli zárója felöl váratlanul két lovas bukkant fel az országúton. Csendes poroszkálással közeledtek a csülökig-érő porban. És ahogy közeledtek, a két naplopó felkapta a pikulát, hogy széthajítván ösztövér lábszárait, nekilóduljon az erdőnek és megbújjon ott a bokrok között, de szerecséjükre észrevették, hogy az első lovacskán minden össze egy szép kisasszony közeledik az utón, mögötte pedig egy bánkódó szolga baktat, biztosan azért, hogy oltalmára legyen a szép kisasszonynak. Már ott kocogtak el a két pikulás előtt, akik felpattantak s összecsapván csupasz bokájukat, görnyedt hajlongások között kívántak teméteken jószerenesét a méltóságos kisasszonynak, meg a tekintetes vitéz urnák. A méltóságos kisasszony, meg a tekintetes vitéz úr pedig szótlan szomorkodással igyekezett tovább észak felé, Pusztafalu irányának.

A két roma hosszan elnézett a két magános lovas után. Ahogy eltűntek a völgykatlan északi kapuján, Fecske a társa felé rántotta szemöldökét:

— No, csigány, tudod-e, ki volt ezs á kisasszonyká?

Daruláb vállat rántott, hogy nem tudja.

— Mert párást vágy — legyintett Fecske. — Látsik rajtad, hogy keveset forogtál urak közst. Hát a Thurócsy úrfi seretője s ázsirt somorkodik, mert ázs úrfi meghált á csatába. De megint muzsikálni kezsd á hásám, hát gyerünk, bibás és keressük meg valahol á mágyár vitézseket...

Thuróczy Miklós azonban nem maradt halva a harangodi csatában. A legutolsó lovasrohamnál, amikor saját vérétől elborítva esett le a lova alá és amikor Esze Tamás oly szívszagható jajgatással költögette halott kurucait, — e legutolsó pillanatban ott-termett a lovával Orgoványi András és bár a szívbeli keserűsége miatt minden két bajusza hegyéről csordogált a könnye, leugrott a vértől vereslő pázsitra, felnyalabolta a nyöszörgő úrfit, nyeregbe erőlködött vele

s ölébe-helyezvén, menekülni kezdett vele a tolcsvai dombok felé, hogy legalább a holttestét adhassa vizsza az édesanyjának. Virradatra a hotykai völgyben vágtagtott már Orgoványi András, délután Filkeházán nyargalt keresztül s késő estére bevánszorgott valahogy Pusztafaluba, a Radóczky-kuria udvarába. Ott leemelte halottnak hitt gázdáját, bevitte a hátulsó házba, lefektette s rongyokba takarta a fejét, melynek halántéka fölül még egyre szívárgott a vér. És akkor körülnézvén a puszta udvarházban Orgoványi András, hangosan elsírta magát:

— Szüz-Máriám, de magamra vagyok itten!

Mert üres volt nem-csupán a porta, hanem a falu is. Asszonyok, gyermekek és aggastyánok az erdőkbe bújtak meg, miután a férfiak már napokkal előbb Szerencs irányának vonultak el hetyke énekszóval, hogy meghaljanak az Esze Tamás parancsára. Maga Radóczky Dániel tekintetes úr idejében szekerekre rakatta sírdogáló feleségét, három felnőtt leányát, egy sereg cselédét és kilenc társzékéren megindította őket a lengyel végekre, ő maga pedig szablyát kötött az oldalára, lóra ült és tegnap estefelé eltűnt negyedmagával, hogy vén. karjaival segítsen lendíteni valamit az Esze Tamás nyomasztó ügyén. Ám alig poroszkált még valahol Keresztúr táján, amikor szemberohantak vele a menekülő kurucok. Erre már Dániel tekintetes úr is megfordította lova fejét, oldalába vágta sarkantyúit és úgy elszaladt legelsőnek, mintha ott se lett volna. Késő éjjelre járt, amikor tajtékos lován beszáguldott az udvarába s megpillantván ott a kesergő Orgoványi Andrást, odakiáltott neki:

— Hej, micsoda csatából gyövök, a teremtésit!

Thuróczy Miklós pedig véresen-sebesen feküdt ezalatt a hátulsó házban. Először azt hitték, menthetetlenül vége, de Dániel tekintetes úr megállapította úgy éjféltájban, hogy van benne még lehelletnyi élet. És mialatt Orgoványi András súlyos könnyeket hullatott az úrfi után, Dániel tekintetes úr pókhálót markolt le a szoba alacsony mennyezetéről, rátapasztotta az úrfi szívárgó fejsebérére. aztán kinézett az istállóba,

lóganéjt hozott be, odanyomta azt a pókhálóra, majd agyagot kerített, rányálazta az egészet és akkor kendőbe bugyolálván a halottarcu Thuróczyt, odafordult Orgoványihoz:

— No, szögám, ha ettül el nem patkol szegény, biztosan jobban lesz holnapra.

S kettesben virrasztották át az éjszakát. Reggelre nyöszörögni kezdeti Thuróczy s vizet kért. Dániel tekintetes úr szaladt ki a kútra, Orgoványi András pedig felsóhajtott s potyogni kezdtek a könnyei:

— Szűz-Máriám, de magunkra vagyunk itten!

— El kell hozni az édesanyját, — mondta a visszatérő Dániel úr s óvatos aggodalommal inni adoít a nyöszörgő Thuróczynak. De alig érte egy-két csöpp a száját, oldalt-hanyatlott a feje s úgy látszott ismét, mintha meghalt volna.

Orgoványi a szemét törülgette:

— Nem lehet, tekintes uram, mert a szegény nemzetes asszony itt halna meg helybe, ha így látná viszont az úrfit. De majd hozok én ide másvalakit, tekintes uram.

S lóra-ült. Ebédidő-tájban ott ólalkodott már a Sátorhegyek alatt, ám Ujhelybe bejutni istenkísértés lett volna. Az erdők felé özönlő kurucokkal találkozott szemközt. A kurucok mind a szalánci rengeteg irányába loholtak véresen, porosan, lihegő szájjal s e szerte-züllött emberek elfutóban mind azt kiabálták Orgoványi felé, hogy forduljon vissza, de lóhalálában, mert Ujhely városába benyargaltak már a német huszárok s nyomukban ott vannak mindenütt a kegyetlenül öldöklő brandenburgi zászlóaljak.

Orgoványi körülölkodoít azért a város szélső putrijai táján, meglapulva a Zsólyomka sziklahasadékai közé, de hiába ólalkodott. Estére Pusztafaluban volt újra, a falut akkor már elárasztották a farkasérvágyu zendülők s amit egyszer meglátott a szemük, a kezük ott nem hagyta. Thuróczy Miklós pedig egyre nyöszörgött még, néha elpíphant néhány szünetre, de aztán láz rohanta meg és olyankor magánkívül kezdett kia-bálni: »Ne félj, Tokaji Ferkó pajtás!... Vágjátok,

nyúzzátok a kutyákat!... Itt van már Esze... Tamás!...: Vivát... Esze ... «

Erőtlenül billent oldalra a feje s Orgoványi András keserves sóhajok közt megint útrakelt másnap hajnalban, de késő estére megint csak egymagában került vissza. A kurucok pedig egyre özönlöttek ezalatt a kajáti utón s szerte hullt karavánokban kezdtek szállingózni a szalánci járhatatlan erdők felé, mert ott kellett lennie valahol Esze Tamásnak. Harmadnapon és negyednapon megint csak utrakelt Orgoványi András. Mikor aztán az ötödik hajnal előtt is lóra-ült, magával vitte a Dániai tekintetes úr apró hátaslovát is, hogy most már lesz, ami lesz, de vagy otthagyja a fogát, vagy magával hozza a kisasszonyt.

Délidőben sikerült elvergődnie a rudabányácskai útig s a két lovat itt megkötette a sűrűben. És a Sátorhegyek lejtői közt most már gyalogszerrel próbált elbukdácsolni a zsolyomkai részig. Sikerült neki. Itt az egyik sziklaüregben ledobta magáról a csizmát, rátette fekete süvegét s innét-kezdve már a szöllök között igyekezett belopakodni a Szentiványi-kuria kertjébe. Közben-közben, egy-egy magasabb részről, dühösen nyargaló huszárokat pillantott meg a város északi és keleti határában, itt-ott a gyalogosok egy-egy őrszemét a szélső házakon t J. s Orgoványi András ilyenkor négykézláb kúszott tovább a sűrű felé. A délponton állhatott a nap, amikor izzadtágtól vizesen becsúszott az alispán gyümölcsökertébe. Ott megbujt a bokrok között, hogy körülpillantson először. De ahogy sikerült körülpillantania, veritek verte ki a homlokát, mert Deák Pál-féle huszárok táboroztak a kúria tágas udvarán. Piros köcsögesákójukról gondolta Orgoványi András, hogy csak a Deák óbester ezredébe valók lehetnek. — No, megkurgattuk őköt alaposan, — gondolta magában némi elégtéssel.

Ott hasalgalattott tovább is a bokrok között s lihegve várt. Úgy számított, hogy a házbeliek közül estig csak ki fog nézni valaki-ismerős a kertbe, ha pedig nem, hát akkor este majd ő maga fog besurranni a konyhába.

S jól számított. Mert valamivel ebéd után benyított a kerti kapun az az öreg cselédasszony, aki a pataki ribillió után annyira megijedt Thuróczy Miklóstól, amikor sárosan-véresen megjelent a Szentiványi-ház tornácában. Orgoványi András csatákban megfordult lázadó négykézláb csak kimászott erre a bokrok széléig s onnét próbált integetni susogva az öregnek:

— Terka néni... Terka anyám...

Terka néni felkapta boglyas fejét, odanézett a bokrok felé, de ahogy meglátta a kutyamódjára mászkáló Orgoványit, szinte kövé vált. Ám keresztet vettén magára, erőt vett háborgásán és mert sejtette rögtön, hogy Orgoványi András nem bujkál ok nélkül a kertben, óvatosan odasettenkedett a bokrok mögé:

— Mária-Szűzanyám, hát te minek fekszel itt, Andris?

Az öreg susogva hadart:

— Itthon van-e még a nemzetes asszonyunk, már mint az úrfi édesanya? Nem? Hogy tegnap elindult Nógrádba? Biztosan a Horváth nemzetes urékhöz, úgy-e? Annál jobb. De a kisasszonyt csak nem vitte magával? Persze, gondolhattam volna mindenjárt, ha több eszem lenne, hogy a kisasszony nem hagyja el nagy bajában a szegény úrfit. De a nagyságos alispán úr itt van már s jókedvibe lehet istenuccse, mert hallottam az imént, hogy felette kiabált kifelé a szobából. A kisasszonyt dorgálta? Mindjárt gondolhattam volna, Terka néni, csakhogy persze a kisasszony se hagyja magát, mert akaratos teremtés a kedves, hogy az Isten tartsa meg a jó szokását! Hát menjen most vissza, Terka anyám, de vigyázzon, mert ha engemet megszorítanak itt ezek a labanchiten levő tetvesek, hát szalonnát fognak pirítani a púpomon. Menjen csak vissza, Terka anyám, de módjával és súgja meg a tekintetes kisasszonykának, hogy itt bujkál a kert végibe Orgoványi András, az a kutya Orgoványi, aki annyi bánatot hozott a kisasszony fejére, de nem a saját rosszakarata folytán, hanem az úrfi rendeletéből, mivelhogy az úrfi parancsol. Ororoványi

pedig engedelmeskedik. Hát csak menjen be most a kisasszonyhoz, Terka néni és súgja meg neki, hogy készítse ki magát sebtiben, mert nagyon szerencsétlenül járt az úrfi, talán meg is halt ma estére és hogy a kisasszonyt a bokrok megett lesi az a kutya Orgoványi, aki úgy verekedett a jajhalmi csatába, hogy még Esze Tamás is elsírta magát tőle. Az Isten úgy adjon nekem étvágyat, meg ennivalót hozzá, ahogy igazat szólok! Ezek a bélpoklos huszárok, akük most itt flangéroznak az udvarba, úgy szaladtak előlem, vagyishogy előlünk, hogy majd megbolondultak. Fuj! Köpnivaló pofák! Csak nyugodjon meg, Terka néni, mert legközelebb rendet fogunk már csinálni ebbe a hazába, a kisasszonynak pedig csak annyit mondjon, hogy siessen, de azonnal, mert magammal viszem valahová. De lakat legyen a száján, Terka néni!

Terka néni egyik ámulatból a másikba esett. Sóhajtozva nyögött egy nagyot s a szemét törülgette, hallván a tekintetes úrfi hatnapos haldoklásáról s hideg borzongatta meg, mikor az Orgoványi András haditényeiről nyert közvetlen tudomást. És elsván magát, megnyugtatta a hetvenkedő szolgavitézt:

—Mindjárt szólok a galambomnak, Andris fiam. De hogy mit nem kell megérni vénségére az embernek! Hát te is csatába jártál, Andris? Lám, ki hitte volna, mikor oly szelid, jó arcod van, mint egy kis bornyunak. Embert is öltél talán? — faggatta kíváncsian.

—Vagy százat ütöttem le, Terka néni. Több is lehetett ugyan, ki győzte volna számolni őköt! Vagyishogy rosszul mondtam, ám ne ijedjen meg azért, mert először a szekercémmel dolgoztam, de annyi kitartással, hogy szikrát szórtak alatt a német kobakok, a fofjogatásnak pedig csak akkor láttam neki, amikor már olyan csorba volt a baltám, mint egy fűrész. Ne tátogjon, Terka néni, már mink ilyenek vagyunk, katonák, ha megharagszunk egyszer. Most pedig siessen, mert ha iítfognak ezek a verescákósok, hát menten négyfele rapesztenek s hitvány

testrészeimet a kapura fogják kiszegezni, hogy száradják egy kicsit a napon ...

— Sietek, Andris fiam, hogyné sietnék! — szipogott a vénasszony. — Hogy miket nem ér meg vénségére az ember! Andris te, Andris, hogy lakoznatis annyi kegyetlen gerjedelem tebenned! Istenem, az a szegény úrfi! A szemét fogja kisírni miatta a kisasszony, mintha nem is epeszette volna magát eleget! De megyek már, Andris fiam, csak húzódjál be a bokor tövibe ...

S Terka néni eltötyogott a ház felé, Orgoványi András pedig meglapult óvatosan, de most már nem ijedezett annyira. Ahelyett valami soha nem tapasztalt jóérzés áradt szét benne, hasonló valami a néma káröröm s a kegyetlen indulat vegyülekéhez, hogy ő is foghatott egyszer valakit, aki előtt ha nem is tombolhatta ki magát kedvére, de legalább eldicsekedhett valamicskét. Nem a szíve szerint ugyan, de annak is megjön egyszer a napja, ha Isten segítségével sikerül kilábolni valahogy ebből a sorvasztó állapotból.

Orgoványi András lehasalt tehát a bokrok közé és leskelődni kezdett. Telt-múlt az idő, lehetett már két óra is ebéd után, de Orgoványi ezt alig vette észre, mert ismét saját-magával kezdett foglalkozni. Csak arra kapta föl a fejét, hogy a kerti ösvény felől halk szoknyasuhogás csapja meg.

Horváth Annus kisasszony közeledett ott az udvar felől s Orgoványi András önkénytelenül összeremegett, ahogy megpillantotta a szép leányt.

Térdenalul-érő piros cipőben jött, gyöngyös-szoknyája bokáig takarta el a piros cipő szárát, atlaszmentéjét a balkarjára vetette, mintha csak azért nézett volna ki a kertbe, hogy a napra akassza ki a meniécskét s meggyszínű bársonysüveg szorította le hajának szőke koszorúját. Jött az ösvényen át, látszólag közömbösen, csak a nyílt arca volt riadt egy kicsit s csak fekete szemei csillogtak, mintha éjszakákon át könnyezgetett volna csöndeskén. Végigment a kerten, már a hátsó kiskapunál állt meg tanács-

talanul, mikor a bokrok mögül előbújt Orgoványi András. Előbújt, ránézett a bánatos kisasszonyra s úgy összeszorult valamitől a szíve, hogy szó nem jött ki a torkán. A bánatos kisasszony pedig hátrapillantott mégegyszer a kert végéből, hogy nem jönnek-e utána és akkor Orgoványinak adta át a mentécskéjét:

— Siessünk, Andris bácsi... Az Istenért, siesünk ...

S kilépvén a kiskapun, nekivágta a hegyoldalnak. Orgoványi elől, a kisasszony mindenütt a nyomában. Gyorsan haladtak át a szőlők között, már a Zsólyomka szikláit közt bukdácsoltak, a kisasszony kipirult és lihegett, itt-ott tüske akadt meg a gyöngyös-szoknyájában, a bokrokon tul meg úgy belegázolt egy vadrózsasövénybe, hogy képtelen volt kievickélni. Orgoványi András átfogta tehát két hatalmas tenyerével és úgy emelte ki a kisasszonyt, mint a kislányokat szokás s elállt a lélegzete és szédülni kezdett, mialatt a tekintetes kisasszonykát volt kénytelen átölelni.

— Siessünk, Andris bácsi... Az Istenért, siesünk ...

Elérték már a sziklaüreget is. Orgoványi András itt mély tisztelettel engedelmet kérvén, kapcába gyűrte a lábat s felkapta az itthagyott csizmáját (hogyha a németek kezébe esik, legalább a csizmája ne veszsen oda!) s fejébe nyomván süvegét, kezét adta a leánynak:

— Kisasszonykám-lelkem, most partos résznek kell menni egy darabkát, hát adja ide azt a jóságos kezét!

S szinte az ölébe vitte a kisasszonyt. Másfélórai küszködés után kint voltak a rudabányácskai útnál s a sűrűben megtalálták a két lovát. Itt megpihentek kevéssé s Orgoványi András ekkor az alacsony hátslóra emelvén fel a kisasszonyt, lassú poroszkálással rátértek a Pusztafalunak haladó keskeny útra. Ujjongó erdők és magas hegyormok szegtek

be kétfelől az utat s Orgoványi András most először fújt szabadon egy nagyot:

— Kisasszonykám-lelkem, biztos helyen vagyunk már.

Eddig alig szóltak egymáshoz egy szót, de itt már hátrafordult a leány. Olyan sirással-küszködő volt a hangja, hogy Orgoványi András ott helyben csaknem felajgatott szívettépő gondjai miatt.

— Most pedig beszélje el, Andris bácsi, mi történt magukkal *azóta?* De semmit el ne hallgasson előttem!

— Ó, kissasszonykám, meggyónok én minden, mert sok bűn terheli rút lelkemet...

És beszélni kezdett Orgoványi András, a saját tetteiről se feledkezvén meg alkalmas helyeken. Tájképek válogatták egymást számtalan fordulatban. Itt-ott szánalmas külsejű bujdosókat értek utói az utón, kik a jajhalmi veszedelemből vonszolták magukat a szalánci erdők felé. Éles verőfényben fürdött a nap s itt-ott sárgulni kezdtek már a cserfák. Északról kékes-szinben merengtek idáig a füzéri vár bástyatornya s Kajáia falu alatt kocoghattak, mikor a végére ért mondókájának és itt egyszerre lassú lépésre fogta lovacska ját a leány. Orgoványi András hátul döögött ugyan, de jól láta azért, hogy a kisasszonynak meg-megremeg a válla, sejtette ennél fogva, hogy alighanem csendeskén zokog magában ..,

Rézsut álltak már a napsugarak, amire belovagollak Pusztafaluba. A Radóczky-kuria udvarán lepattant Orgoványi András s leemelte óvatosan a kisasszonyt. Dániel tekintetes úr akkor bujt ki a tornác felől:

— Jó estét, kishúgom, hozott az Isten! Radóczky Dánielnek hivnak becsületes nevem szerint.

Horváth Annus meghajolt kecsesen:

— Köszönöm, kedves bátyám. Thuróczy Miklós-nak vagyok a menyasszonya. Vagy talán — és itt küszködni kezdett a szájával —, talán csak voltam...

— No, nem kell mindenki úgy megijedni — simogatta meg kedélyesen Dániel úr —, jobban lesz az

úrfi. Én mondom, tehát jobban lesz, te pedig a felesége leszel, csak ne pityeregy már, kishúgom, mert fölötté kemény a szívem egyébként. No, menj csak be hozzá!

Horváth Annus bent is volt már akkor c vadszőlőtől elborított tornában. Aztán lábujjhelyen be nyitott a hátulsó házba s pillanatra megállt a küszöbön.

Ott feküdt Thuróczy Miklós a szegletágyban, hanyatt, haja szétterült a vánkoson s széles kötés lát szott a homlokán. Az alkonyodó sugarak átvágta itt-ott a vadszőlőn s fénykarikák táncoltak a feje fölött. Nesztelenül feküdt Thuróczy Miklós, csak a szoknyalibbenésre mozdult meg, de a szemhéját nem birta fölemelni:

— Ki az?

A felelet az volt rá, hogy Horváth Annus el sírta magát csöndeskén, odaszaladt az ágyhoz, lebörult az úrfi felé, átölelte a két karjával, mialatt könyneivel sűrűn megöntözte a vánkost:

— Miklós ... Kedves Miklós ...

Thuróczy Miklós fölnézett nehezen s szájához emelte a leány kezét:

— Köszönöm, Annus... Nagyon köszönöm ne ked...

S visszahanylott a vánkosra.

A hegyek felől jön az este. És amire megérkezett volna a sötét is, Horváth Annus ott serénykedett a beteg úrfi körül. Tiszta kötést tette forró fejére, apró kezeivel megigaziígatta a párnáját s könnyek peregtek le a kedves arcán:

— Jobban leszel, Miklós, csak nyugodj meg. Nem foglak elhagyni, amig magammal nem vihetlek innét. Feküdj csak szépen és hallgass rám.

Éjjel volt már, amikor belépett Dániel úr is:

— No, kishúgom, én most már itthagylak benne teket, mert a kötelesség szólít. Rádbizom a házamat, ellehettek itt nyugodtan, az Andris szolga itt marad mellettes, holnap estére pedig katonákat küld majd a faluba Esze Tamás, hogy ne kelljen ijedezne-

tek. Mert Esze Tamáshoz készülök, aki új riadót fúvat Regeteruszka tájékán valahol. Isten veled, kis-húgom!

— Isten vele, bátyám! — felelt elfogódva a leány.

Dániel úr eltűnt tehát az éjszakában, Orgoványi András pedig kikészítével baltáját, lefeküdt a küszöb elé. Korváh Annus ott virrasztóit ezalatt az ágy fejénél s nem volt messze már a virradat, amikor álomra hajtotta le fáradt fejét ő is és rövid félórára ledült a heverőre, a szemközti sarokban. A mécses halvány fényvel pislogott s kint ijesztő csendben leskelelődött a sötétség. Olykor-olykor széízüllött kurucok karavánjai vonszolták el magukat a kapu előtt s neszteletnél húzódtak tovább, a szalánci erdők irányának. S itt-ott, nagy közökben, ha nyugtalankodva mozdult egyet a beteg, Horváth Annus lábujjhelyen sietett az ágyához, új kötést tett a fejére s kis kezével megsimogatta forró homlokát.

Déltájt annyira magához jött Thuróczy, hogy kedve lett volna kicsit elbeszélgetni:

— Hát az édesanyám hol maradt?

— Mama nem bírt eljönni — csillapítgatta a leány. — Ellenség veszi körül a hegyeket, Miklóska. Majd jóra fordul minden, csak hallgass énreám és bizzál meg bennem ...

— Bizom benned, Annus — suttogta megindultan a fiu. — Jobb vagy te egymagad, mint az összes angyalok együttvéve s a jóságodat sohasem felejtem el. Add ide a kezedet, mindjárt megkönnyebülök. Csókolj meg, Annus ...

Orgoványi András ott forgolódott hiven beteg gazdája körül. Azalatt este lett másodszor is és most már nem jött a faluba senki. Hirtelen csak elmaradtak a meneküű kurucok is és a leány nyugtalankodni kezdett. És nem jött semmi hir az egész világból. Thuróczy Miklós hol elaludt, hol felébredt. De valahányszor magához tért, erőtlen mosolygással nézett fel a leányra, mert Annust mindig ott találta az ágya szélén:

—Ketten vagyunk csak, Annus. Ki vigyáz reád, amig jobban leszek?

—Majd vigyáz reám Andris bácsi — mondta félénk mosollyal a leány. — Csak nyugodj meg, Miklós!

De harmadnap volt már, aki vigyázzon reájuk. Mert harmadnapra teméntelen katona lepte el a falut az Esze Tamás beregi hajdúinak sorából. Esze Gábor, a rettenetes Esze Tamás unokaöccse vezette őket s tisztelegvén a kisasszonynál, megnyugtatta, hogy maradjon az úrfi körül, mert evégett küldte őket a nagybátyja, aki különben holnap vagy holnap-után személyesen is itt lesz, hogy kezet foghasson Thuróczy Miklós öccsével. Mert bizony holthalálát hitték valamennyien.

— Köszönöm a hozzánkvaló szívüket — felelt a tornában Horváth Annus. Magában pedig ezt gondolta: — Most már fogoly lettem magam is.

De legalább megnyugodott. S vidám arccal tért vissza a hátróló házba:

— Jobban vagy, Miklós? Kurucok jöttek a faluba. Esze Tamás küldte őket, hogy bajunk ne lehessen — és furcsán mosolygott hozzá. — Holnapra itt lesz az öreg is.

Másnap délutánra valóban megjött Esze Tamás. Valami negyven toronysüvegű alakkal nyargalt be az udvarba s vele jött Dániel úr is. Lovaik dübörgésétől megrendült a Radóczky-kuria. De csak akkor rendült meg igazán, amikor Esze Tamás leugrott a lováról s nehéz csizmáival végigdöngött a tornácon. Aztán belökte maga előtt az ajtót s mire a gyönge Horváth Annus ijedt arcát hátrafordította volna az ágy széléről, a szoba közepén ott állt már előtte a nagyhírű Esze Tamás.

Oít állt előtte a kegyetlen öreg, gyászszínű kucsmája tetejéig ért a boltíves mennyezetnek s rut gondok gyötörhették, mert úgy csüngött a szemöldöke, mint az ereszhéj. Odaállt az ágy fejéhez, keresztfonván nagyerejű karjait...

— Hát jobban vagy, fiam? — kezdte aztán. —

Jólesett hallanom, mert azt hittem már, hogy téged is megettek azok a madarak. Hej, fiám, fiám, rettene-tes napok jönnek reánk, de ott leszünk idejében és megálljuk könyörtelen bosszúnkat! Tokajt öt nap óta, Patakot három nap óta töreti a német olyan ágyukkal, mint a bivaly háta. Ám Tokaji Ferkó kedvemre tartja magát s Szalontay Gyuri két éjszaka tört ki már a büdösökre. Ma éjjel magam is segítségükre megyek teméntelen lovásaimmal! No, csakhogy jobban vagy. Ez a hir megvidított némileg, mert nem csalódtam benned, fiám. Láttam, hogy verekedtél! Csak feküdj most magadnak, szükségünk lesz még egymásra. Rettentő igazságot kell tennem Tokaj és Szalontay között, amiért egymást ölték a rakamazi révnél...

Itt megfordult Esze Tamás, meglátta a leányt, de mielőtt nagyot nézhetett volna, már mosoly rán-dult át a lompos bajusza hegyén:

— No lám, nem is vagy olyan magadra! Hát te kifia vagy, szépséges húgom? Hogy nem a Radóczky lánya vagy, azt gondolom, de hogy kerülsz te ide, honnét a madár is elrepül? Ejnye, ejnye!

Meg volt lepve Esze Tamás, szívesnek is akart látszani, tehát megsimogatta kedveskedve a leányt. Horváth Annus megszeppent, ahogy maga előtt láttá a kegyetlen hirü embert és bár mosolyogni szere-tett volna, összehúzta magát, mint egy didergő madár.

— Horváth Annusnak hivnak... — kezdte aka-dozva.

Thuróczy közbevágott:

—Rokonom, Tamás bácsi. Nógrádból szaladt hoz-zám. Úgy-e, derék leány?

—Derék leány vagy, húgom — bólintott komo-lyan az öreg. — De mégsem értem...

S furcsát nézett itt Esze Tamás, mert mintha gyanút fogott volna. Thuróczy Miklós és Horváth Annus fölváltva kezdett beszélni tehát az öregnek, aki érdeklődve figyelt oda minden szavukra. Semmit sem hallgattak el az öreg előtt, csak éppen any-

nyit, hogy tavasz óta az «gyik a vőlegény, a másik a menyasszony.

Esze Tamás eltöprengett maga elé, később hoszszan tekintett ki az ablakon:

— A kisasszonynak tehát rokona Szentiványi alispán úr... A kisasszonyt ennél fogva azonnal vissza fogom kisértetni az alispán úrhoz. Ne ijedjen meg, olyan hibátlanul fog visszakerülni, mint a himestojás. No, mi az?

Horváth Annus ugyanis odaállt Esze Tamás elé s nyugodt-csöndesen annyit mondott a rettenetes öregnek:

— Én pedig nem azért jöttem ki, hogy visszamenjek, tehát nem is fogok visszamenni. A katonáinak parancsolhat, de nekem nem! S hogy hagyhatnám most egyedül Thuróczy Miklóst, kedves bátyám — és itt már mosolyogni kezdett az öregre —, mikor a jegyese vagyok Thuróczy Miklósnak...

Erre nyilt csak a szeme Esze Tamásnak. Ránézett a leányra, ránézett a fiúra, káromkodni akart egy igen nagyot, de észrevette, hogy Thuróczy Miklós nem bir szólni egy szót, ahelyett könny csillan meg a szeme sarkában... Esze Tamás meglátta azt a könnyceppet, tehát ahelyett hogy iszonyú káromkodásban tört volna ki, erőt próbált venni magán s összeharapta a száját. De úgy harapta össze, hogy hallatszott a fogai csikorgatása. így telt el néhány súlyos pillanat. Ám ezalatt mégis sikerült legyőznie magát Esze Tamásnak. És ahogy újra megszólalt, csöndes, jó ember volt már, csak mintha szemrehányás remegett volna a hangjában:

— S te ezt sohase mondadtad nékem, fiam.

Thuróczy helyett azonban a leány vágott vissza az öregnek:

— S kérdezte ezt tőle valaha, kedves bátyám?

— No, ez igaz! — bólintott Esze Tamás. — Ez igaz...

De amire egyet birt volna fordulni, a kis Horváth Annus ott csüngött már az öregen, átölte a

nyakát, a fejét pedig odatemette a széles mellére s elszírt magát csöndeskén:

—Köszönöm magának, bátyám ...

—Ugyan mit köszöngetsz annyira? — ütődött meg az öreg.

—Hogy ilyen jó szíve van — simult hozzá a leány. — Hogy nem fog elküldeni innét...

—Nono, azt még nem mondtam — mentegetőzött zavartan, de akkor már megsimogatta a leány fejét. — Azért nem bánom, maradj itt. De ha lábra-állt az úrfi, neked azonnal vissza kell mennen, húgom! Az unokaöccsémet hagyom itt, ő vigyázni fog rátok s ő fog majd átadni az alispán urnák is egyszer. A vőlegényre pedig várni kell még egy kicsit, mert most nekem van szükségem az összes vőlegényekre. No, ne piszmogj már, nem állhatom a rücskölést, mert még azt hinnék, hogy szívem van, pedig azt nem szabad megtudnia senkinek. Úgy bizony. Most pedig — és itt magához emelte a leány könyektől gyöngyös arcát — csókolj meg, húgom. Nyolc esztendő óta úgyse csókolta meg senki ezt a mocskos pofát. Igenis. Nyolc esztendővel ezelőtt nekem is volt egy ilyen szép kisjányom, de németek törtek akkor Tarpára, embertelen dolgot miveltek vele is, az anyjával is és amire én hazatértem, holtan úszott már lefelé a Tiszán mind a kettő. Úgy bizony: megölték magukat. Ilyen lehetett akkor, mint te vagy mostan — sóhajtott egy igen nagyot. — Nekem is van szívem azért, húgom, de azt magamnak sem árulom el. No, maradj csak itt. Majd visszavittelek egyszer.

Elengedte a leányt, ki a könnyein át mosolygott reá s taszított egyet gyászszinü süvegén! A régi, a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás volt megint. Kikiáltott az udvarba:

— Nyergeljetek!

Visszalépett Thuróczyhoz, talán hogy kezet adjon neki a viszontlátásig. Odakint alkonyodni kezdett, idebent mélységes szünet támadt. De csak két pillanatig tartó. Mert Thuróczy Miklós a csüngedt

kezét szerette volna fölemelni éppen, hogy búcsúzóul odategye az Esze Tamás markába, amikor váratlanul lovasok dübögése hallatszott a falu felől. De amire fölocsúdtak volna ők hárman, az ismeretlen lovasok bevágtattak már az udvarba és akkor ordítani kezdett valaki odakint annyi keserűséggel, hogy átzengett a portán és megremegtek tőle az ablakok; hogy Thuróczy Miklós felnyöszörgött a fájdalomtól, mert erről a kétségebesett ordításról ráismert azonnal szegény Tokaji Ferkó pajtására. Hej, micsoda kétségebesés volt a szegény Tokaji Ferkó ordítása! — Hol vagy, vezér, az Istenért, hol vagy? Hárrom nap és hárrom éjszaka kereslek kinlódó fejemmel. Héj, Esze Tamás! Esze Tamás! Tokaj helyén csak füstölgő hamu van már, Kabay tiszteletes urat most töri kerékbe a német, Bajusz Gáspár kapitány Temesvárnak menekült néhány emberével, Bakos Gergely kapitány a gömöri hegyekben bujkál valahol, mert vége, mindennek vége! Hol vagy, vezér, az Istenért, hol vagy? Lángokban áll az egész Hegyalja, Tarczal városa elpusztult a föld szinéről s Vadmony herceg a Tiszába fogni minden öreget, asszonyt és csecsszopókat. S jajgatás és siralom hangzik Patakon, mert az a hitetlen Szalontay megszökött a bitangjaival, a vörös herceg karóba huzattá rabjainkat s garmadába rakatta fiaink, leányaink holttestéit, akik a templomban imádkoztak és akkor fölguyuttatta a templomot is. Az égre kiáltanak fel Tokajban és jajveszékelve sirnak Patakban! Szánandó fejmemmel ötvenkét huszárom élén bujkáltam a Bodrogközön, de a mocsarak közt csak megrohant tegnap este az a bitang Szalontay s hajnalig verekedtem vele, amig ki birtam vergődni e dühös paraszt karmaiból. Nem az ellenség vére szakad rólam, testvérmagyarok vére szakad rólam! Hol vagy, vezér, az Istenért, hol vagy? Mert árulás van itten! Munkács felé szökött meg előlem az a hitehagyott s ellenünk uszítja most a menekülő népet! Árulók vannak közünk, vezér! Jaj, hogy számolják le velük nyomorult állapotunkban!

S elordítván magát a lóhalálban menekülő és test-vér-magyar vértől átitatott Tokaji Ferkó kapitány, Esze Tamás szinte megingott a szobában. Csüngő szemöldöke alatt egyszerre csak ijesztő fényben lobban fel a két szeme, arcának színe elváltozott, alsó ajka pedig remegni kezdett. Vihar tombolt benne, de nem árulta el magát. Megindult az ajtónak s döngő csizmáival kint volt már a tornában. Hanem ott aztán kiengedte a torkát:

— Nyergeljetek, kurucok! Gábor öcsém, vágtass most mindenjárt Majos Ferenchez, ott lesz a regéci erdőkben, hogy minden katonájával rohanjon rohavást Regeieruszka alá! Tyukodi pajtás, nyargalj most azonnal a toronyi hegyekbe, ott lesz Zöld Demeter, meg Buga Jakab, hogy induljanak meg lóhalálban a szalánci erdők felé! Orgoványi szolgám, loholj most íziben a Nagyerdő irányába, hogy holnap estére az Izra-tó mellé várom Nyúzó Mihályt összes legényeivel! A Jesztreb Andris bakközü tótjai közül futva induljon meg valaki Bakos Gergely után s téritse vissza a gömöri kősziklákból! Rettentő harag emészti bensőmet s jaj lesz a németnek, jaj lesz az uraknak, jaj lesz mindenkinnek, ha mégegyszer megindulok ellenük! A hatalmas Isten adjon minékünk szerencsét hozzá! Nyergeljetek, kurucok, nyergeljetek!

S indu¹ attól lobogó szemeit meghordozván a ziláthaju és véres Tokaji Ferkó kapitányon, intett neki, hogy kövesse. És Esze Tamást követvén, csak befordult a hátulsó házba Tokaji Ferkó kapitány.

Befordult a hátulsó házba, de ahogy meglátta Horváth Annust, meghökkent a küszöbön s karikára nyilt a szeme. Ott ült a leány a Thuróczy ágya végében összekuporodva, két könyökre támasztva a csöpp állát s ijedten nézett fel a züllött külsejű Tokajira. Tokaji Ferkó elámult először, aztán vérhullám ömlött el a csontos képén s még-aztán zavartan lépett oda a leányhoz:

— Kisasszony... Hát maga hogy került ide?

A leányt lenyűgözte valami ösztönös félelem s szótlan mozdulattal mutatott rá az ágyra. Tokaji

Ferkó csak most látta meg Thuróczyt. Odaszaladt hozzá, megöllelte:

— Thuróczy pajtás, csakhogy láthatlak mégegy-
szer! Megköszönöm neked most, hogy kihúztál a
németek kardja alól, amikor megrohantak Bőcsnél a
kutyák. Hej, pajtás, de megsirattalak, mikor holthalá-
lod hirét hozták meg utánam Tokajba! Az Isten ad-
jon nekünk egyetértést és tartson meg bennünket ez-
után is! És tartsa meg esendő hazánkat. A kisasszony-
nak pedig — fordult a leányhoz — szeretném meg-
csókolni, a kis kezét, hogy nem feledkezett meg nagy
bajában az ö fölötté vitéz bátyjáról...

Horváth Annus szótlanul adta oda kezét s Tokaji Ferkó lehajolt a leány keze fölé. De akkor már közbemordult Esze Tamás is:

— Nincs most ideje a fecsegésnek — s félkö-
nyökre dült az asztalon. — Állj elém, Tokaji, mert
a rakarnazi villongás miatt iszonyú igazságot teszek
köztetek, mihelyt markomba kaphatom Szalontayt is,
azt a nagyszájú parasztot! S akit hibában érek, az
öt ujjammal fogom megfojtani!

Tokaji hebegni próbált, de Esze Tamás rá-
ordított:

— Fogd be a szádat, mert olyan pofot adok, hogy
kirepülsz!

Tokaji falfehéren állt meg az öreg előtt.

— Mért hagytad el Tokajt, amikor rettentő pa-
rancsot adtam neked?

— Vezér! — kezdté a fiatal kapitány. — Egy
nap és két éjszaka tartottam magamat, de úgy sza-
kadtak ránk a tüzes bombák, hogy világos napnál
világosabb lett az éjfél, Vadmony herceg katonái pe-
dig olyan fekete tömegekben rohanták meg a ka-
pukat és a falakat, hogy fekete lett tőlük a világos
éjszaka. Úgy verekedtünk, mint a sátánok, de nyolc-
száztiz emberemből csak ötvenketővel birtam ki-
szökni a Tiszán keresztül! Az utolsó lábig verekedve
halt meg a többi, csupán Kabay Márton tiszteletest
hurcolták élő állapotban a vörös Vadmony elé, de
azért az ő fejéből is ömlött a vér. A herceg akkor

előhozatta a kínzókereket, hogy azon törety össze a csontjait, de a tiszteletes úr csak mosolygott rá s mosolyogva mondta a szívtelen generálisnak: *dulce est pro patria mori...*

Itt már elakadt Tokaji Ferkó és könnyek csillogtak a szemében. És Esze Tamás nem nézett fel többet:

—Hát Patakkal mi történt?

—Vezér — folytatta könnyezve a fiatal kaptány —, két napot és két éjszakát bujkáltam már a Bodrogköz mocsaraiban, hogy hírt adhassak neked Patak nagy szorultságáról, de nem bírtam átszökní a hegyek felé, mert az utak, a gázlók mindenütt tele voltak már németekkel. S azalatt folyt Patak várának vivása és olyan ágyukkal lődözte a vörös Vadmony, hogy a recsegő bombáktól jobbra-balra dültek el a falak. Mi pedig ott szorongtunk az ingoványok között, mint féreg a fában s nem mehetünk a Szalontay segítségére s neked se bírtunk üzenni, vezér! De odabent keményen tartották magukat. Hogy verekedtek, Szent Isten! Két délután két-szer törtek ki a síkságra, csúnya mészárlást tettek a Vadmony embereiben, ám a herceg mindig visszanyomta őket. Olyan kiáltozással volt telve a levegő, hogy meghallottuk a mocsarakban és sirni szerettünk volna a tehetetlenség miatt. Halott kurucok feküdtek a vár előtti mezőn, a megmaradt élők pedig mind a kétszer eszüket vesztve futottak vissza a kapukon. Harmadnap alkonyatkor aztán kiszökött Szalontay a váról, csak valami háromszáz embert vitt magával, a többöt visszahagyta a szorultságban s e szerencsétleneket az utolsó lábig halombaöldöste a vörös herceg. Szomotorig hallatszott el fületalépő jajgatásuk. A mocsarakban még akkor este ránkbukkan Szalontay s ellenünk uszította a baltásokat. — Itt vannak — kiabálta mindig —, itt vannak az árulók, akik öt pajtásunkat húzták fel Rakamaznál, számoljunk le velük, testvérek! — És megrohantak bennünket. Ők háromszázan voltak, mink ötvenhármán összesen. És úgy fojtogattuk egymást a térdigérő sárban, hogy

jajgatni szerettem volna szörnyű szégyenemben, de ahányszor meghallottam annak a gyalázkodó parasztnak uszítását, a düh megkétszerzte kétségebesésünket. Éjfélre aztán szétvertük a nyomorultakat, ők pedig szétvertek bennünket. Mi a szalánci hegyeknek szöktünk el, hogy kisírjam magamat neked, vezér, az a mocskosszáju pedig Munkács felé kezdett futni valami kétszáz káromkodó kanásszal, de még akkor is fenyegetőzött utánam: »Megállj, te kutya, kitekerem még a nyakadat!«

Itt megállt Tokaji Ferkó kapitány, egyet fuit könnyei pedig sebesen kezdték huldogálni. Esze Tamás szélesen eldőlve nézett maga elé s arcának színe olyanra változott ekkor, mintha hamuval hintették volna meg. Tokaji Ferkó söhajtott, úgy folytatta:

— De nagyobb bajok is következnek reánk, vezér! Kisasszony — fordult egyszerre Horváth Annushoz —, menjen ki most az elsőházból, mert ilyen dolgokat nem jó végighallgatni egy ifjú leányzónak.

Horváth Annus szó nélkül föllállt és kiment. Tokaji Ferkó másodszor is söhajtott:

— Ma reggel óta tűzben állnak az összes falvak s ha kinéznél az udvarról, vezér, a hegyek háta mögül nagy füstoszlopot fogsz látni Gálszécstől Szerecsig s Mikóházától Ungvárig. A dühöngő németek rávetették magukat az otthonsorult védtelen népre, az öregeket csalánban forgatják meg csupaszon, tűzbe hánýják a csecsszopókat s az asszonyokról meg leányzókról letépdesik a ruhát. És röhögve biztatják őket: »Kell még nektek Esze Tamás?« — Ébredj, vezér, ébredj! Egyetlen jajkiáltás ma egész Felső-Magyarország s két nap óta rettentő siralmak között Esze Tamást átkozza már mindenki. Megállj, vezér, nem jutottam még a végire! Tegnap este tájban parancs érkezett a szavojai hercegtől, hogy a zentai tábor felé siessen Vadmony herceg minden katonája, de azonnal, mert nagy csatára készülnek odalent a hatalmas török ellen. S a török tábor előtt iszonyú hadak élén rohan a németek elibe maga Thököli király. A bécsi császár erre erős parancsot küldött a

vármegyékre, hogy Esze Tamás kiirtására üljön lóra a hét tiszaháti vármegye. Hallgass meg, vezér, az Istenért, hallgass meg! Ma reggel óta fegyverkezni kezdenek ránk a hét vármegye urai összes szolghadaikkal együtt és ha nem sietünk, egy hét műlva a nyakunkon lesznek. Nyergelnek immár a Lónyayak, a Forgáchok, a Sennyeylek, a Szirmayak, a Klobusitzkyak, a Dókusok, a Szentiványiak, a Bernáthok, hadba szólítják minden emberüket, bűnbocsánatot hirdetnek a fölkelők számára s ötezer tallért tűztek a fejedre, vezér! Ketté akarnak szakítani bennünket, hogy külön-külön szörnyű bosszút álljanak rajtunk. Ébredj, vezér, ébredj! Mert ha ránkjönnek egyszer, legyilkolnak minden kurtanemest és minden parasztot. Az urak és a parasztok csatája lesz az s olyan csatát nem látott még a világ! Düh égeti a grófokat s közük a legdühösebb, a méregtől jajgató Bercsényi Miklós vezeti ellenünk a vármegyéket. Csapjunk le rájuk idejébe és öljük meg őket, vezér! Ne legyen irgalom a németek cinkosainak!

Itt megállt Tokaji Ferkó s lihegve lélegzett. Esze Tamás pedig szélesen eldű'lve, moccanás nélkül nézett maga elé s arcának színe egészen fekete volt már. Odakint ereszkedni kezdett az est szürkülete, idebent halálos csönd feküdt a szobára. Esze Tamás még egyre mozdulatlanul nézett maga elé.

Tokaji Ferkó törte meg elsőnek a csöndet:

— Nem tudni, mi következik reánk, a kisasszonyt tehát vissza kell vinnünk innét.

— A kisasszony — szólalt meg most Esze Tamás, de olyan elváltozott hangon, mintha álmában dörögött volna —, a kisasszony itt marad, amig lábra nem áll Thuróczy Miklós. Itt fog maradni, megírtem neki, mert az árulók sokasága között ez a leány maradt meg utolsónak, akinek hűséges szíve van. Itt lesznek ők ketten, de nem Gábor öcsémet hagyom vissza, hanem te magad fogsz vigyázni reájuk, Tokaji Ferkó. S ha lóra bír majd ülni Thuróczy Miklós öcsém, a te gondod lesz, hogy a leányt sértenen juttasd vissza Szentiványékhöz, Thuróoczv Mik-

lóst pedig te magad fogod elkísérni hozzá. Regeteruszka táján fogtok megtalálni.

— Értem, vezér — mondta rá halkan Tokaji Ferkó. Thuróczy Miklós azonban nem felelt rá semmit. Lélegzett és moccanás nélkül nyúlt el az ágyban.

Nagy csönd állt be.

De a csöndön át hirtelen lónyerítés hallatszott az udvar felől. És erre a nyerítésre kábult álmából egyszerre magához tért Esze Tamás is. Fölugrott az asztal mellől, rácsapott háromtenyérnyi kardjára, döngő csizmáival végigment a szobán, bevágta maga után az ajtót, hogy csörömpölni kezdett tőle a ház s gyászszínű süvegében megállván a tornácon, kieresztte szilaj torkát és ordítani kezdett olyan veszett bánattal, hogy odabent egyszerre sírásra csuklott le a feje a két fiatal kapitánynak. Hej, micsoda ordítás volt az Esze Tamás ordítása!

— Nyergeljetek, kurucok, nyergeljetek! Az urak jönnek reánk piszkos szolganépeikkal, de igaz hittemre fogadom tinétek, hogy a csizmám sarkával fogom széttaposni hitvány fejeiket! Fuj, hogy utállom a németet, hiszen tudjátok, fiaim! De köpni szeretnék, mikor a nevük kerül számra e saját hazájukat eladó uri lancknechteknek! Nyergeljetek, kurucok, nyergeljetek! Jövendő héten teméntelen hadaim élén ki fogok törni a hegyekből és úgy szétszórom őket, mint a pelyvát, akit pedig utóiérnek közülük hatalmas kezeim, a tulajdon markaimmal fojtom beléjük a lelket! Utolsó csatájára készül immár vén nagyapátok! A hatalmas Isten adjon szerencsét minékünk! Lóra, kurucok, lóra!

Iszonyú torka átdörgött a völgyön, megcsapta az erdőket és a hegyek oldalait s visszaverődvén, tízszeres visszhanggal hömpölygött visszafelé a mezőn s megzörgette a falvak ablakait. A hegyeken tul pedig, kelet felé, ijesztő füsttenger látszott az égen. Fekete volt ez a füsttenger, de véres színbe borult az áldozó nap sugaraiban.

És a Radóczky-kúria udvarán rávetette magát

ekkor rengőfarú kancájának széles hátára Esze Tamás. És akkor elvágtattak észak felé, Szalánc irányában, olyan dübögéssel, mint amikor felhők szakadnak le az égből. Félóra mülva elhalt lovaiknak csatogása s szelid béke pihent le a pusztafalusi völgybe.

Este volt már, mikor a homályos szobába vissza mert lopódzni Horváth Annus. Lábjaihegyen odament az ágyhoz, letérdelt az ágynál s hideg arcát odaszorítván a Thuróczy Miklós égő arcához, susogva biztatgatta:

— Én vagyok itt, Miklós és soha nem foglak elhagyni többet. Csak ne ijedj meg, kihallgattam minden és ha elvisz is magával Tokaji Ferkó, ne félj, meg foglak menteni, ha a két kezemmel kell is ki-kaparnom téged. Elmegyek magához Bercsényihez és térdre fogok esni előtte. De ne mukkanj egy szót, mert az udvaron járkál az a féleszű Tokaji és ne felejtsd el, hogy nálánál nagyobb ellenséged nincs a világban. Csak bizzál meg bennem s engedelmeskedj neki. Én is engedelmeskedni fogok minden szavának. Istenem — és itt már pityeregni kezdett s égő könnyei megáztatták a fiu arcát —, Istenem, de rossz vége lesz ennek a szegény Esze Tamásnak!

Thuróczy Miklós egyetlen szóval sem felelt Horváth Annusnak, mert maga is az Esze Tamás sanyarú állapotján jártatta gyötrő gondolatait. Pedig kár volt már előre sajnálkozni a nagyhírű öreg sorsa fölött. Mert Esze Tamás oly riasztó sietséggel készülődött azalatt, mintha magát az eget akarta volna megkísérteni.

És ha ezekben a napokban a legényei dombok vagy a lasztóci dombok tetejéről ráért volna valaki, hogy szemmel tartsa a szalánci erdőket meg a Dargó-hegy tetejét, észrevette volna, hogy napok óta szüntelenül borzonganak a szalánci erdők meg a Dargó-hegy fái. Mint amikor váratlan vihar szánt végig a reneteg hátán s olyankor hajlongani kezdenek a háromszázesztendős bükkfák koronái, a színük pedig szakadatlanul váltogatja egymást. így hajlongtak és kergették most is a színeket az erdők, de nem a nyár-

végi vihar játéka volt ez. Az erdőkben és bozótokban vágató kurucok ezreitől remegtek meg a bükkfák és kezdtek hajladozni a sűrű cserjék. Mert az Esze Tamás utolsó üzenetére úgy özönlöttek mindenfelől, mint a felhők földi árnyékai, mindig észak felé, mindig a szalánci erdők legközepének. S ott, Regereruszka és Szalánc között várta őket a kegyetlen és nagy erejű Esze Tamás, hogy egy ködös virradatkor kitörjön a hegyek közül s megindulván az urak ellen, megvívia velük legnagyobb csatáját.

HETEDIK ÉNEK

ESZE TAMÁS

FÉKTELEN HARAGRA GERJED.

Azalatt pedig sárgulni kezdett a szalánci erdő.

Ezalatt pedig gyűltek-gyülekeztek hét vármegye nagyurai teméntelen szolgahadaikkal. Elálltak az aba- uji kijárókat, fegyveres népeik ott táboroztak már a középzempléni hervadó síkságon, az ungi kastélyok is egyre ontották a fényses daliákat. Kassa felől viszont a vén Nigrelli generális csapatai tartották szemmel a Dargó nyugati hátát.

De Esze Tamás cseppet se ijedt meg tőlük. Sőt most, amikor tapasztalnia kellett a németek rut ármányát, amikor magyarokat ültettek lóra magyarok ellen, mély keserűség szálta meg szívét a varjuszárnybajszu ezredesnek. De nem kesergett sokáig, ahelyett egy nagyot csapott hétpántos kardjára:

— Nem baj, katonák! Az urak a bécsi császárt szolgálják piszkos szolganépeikkel, hogy kiirtsanak bennünket a föld színéről. mindenki meg fog halni ezért, aki a császárral szövetkezett, mert ne felejtsétek el, katonák, hogy e nagy világon csak mi maradtunk meg már az egyetlen magyaroknak. Haljanak meg hát az urak is! Haljanak meg összes zsoldosaik! Velem jösztök-é, katonák?

— Veled megyünk, öreg! — kiáltották egytől-egyig a vezérek.

És Esze Tamás e naptól fogva nagy sietséggel kezdett készülni utolsó csatájához, mert a vármegyék lovasai is úgy szaporodtak köröskörül, mintha a föld alól bújtak volna elő. De jöttek, egyre jöttek az Esze Tamás keserű legényei is a világ minden irányából.

Jöttek lyukas gubáikban a Verhovina rusnyákjai, cseréjéken és bozótokon át lopództak el idáig a fátrai tótok, szaporodtak, minden szaporodtak a nagyerdei kanászok, tele volt már a szalánci rengeteg a Szernye-mocsarak meg a bodrogközi lápok szegénylegényeivel s megjelentek újra Esze Tamás leghivebb testőrei, a beregi talpasok. S jól tudta a kegyetlen és nagy erejű öreg, hogy közeledik immár az utolsó óra, amely vagy jószerencsét, vagy irtóztató pusztulást fog jeleníteni a szalánci hegyekbe szorult lázadó magyarokra. Kiadta tehát kemény parancsait, hogy kapjon lóra minden kuruc és szüntelenül háborgassa az ellenséget, amig ő maga személyesen fog rájukrontani az erdőkből. És Esze Tamás parancsai nyomán kiújultak másodszor is a csaták, amelyekből annyi gyász és keserűség szakadt az egész Felső-Magyarországra, hogy az ínségbe taszított nép még félszáz esztendő múlva is átkok közt emlegette az Esze Tamás nevét, ahelyett hogy áldást mondott volna siratlan emlékére. Kiújultak másodszor is a csaták, amelyekben nem volt kegyelem egyik félnek se, hiszen magyar harcolt itt a magyar ellen. Hanem ezek csaták voltak! Micsoda szerencsétlenségnak kellett tehát elkövetkeznie, ha egyszer majd Esze Tamás is fölveti magát szélesfaru kancájára s bus haragjában személyesen indul meg, hogy lova alá teperjen mindenkit, aki szembe mert fordulni rettenetes haragjával! Csaták voltak ezek, micsoda csaták! Buga Jakab egyik hétfői hajnalban valami kéiszáztiz bojnyik élén csak Gönc irányának lopódzott ki az erdőkből s Gönc városka házaiban halálra-csapott tizenkét nemes urat. Zöld Demeter és csüngőhaju mezítlábasai alkonyattájban csak kitörtek az Ondava-lapályra s fölgýújtván az összes kastélyokat meg udvarházakat, csúfot üztek az urak otthonhagyott feleségeivel és leányaival s végigfosztogatván az Ondava sikját, teméntelen zsákmánnyal vágtattak vissza a hegyek közé. Nyúzó Mihály és angyalai Ujhely tájékát tartották ezalatt szakadatlan rémületben, az a lator, tököletlen, országpusztító és eretnek Majos Ferenc, huszonhét esztendőt bujdosott szegény rezes-

orrú gyalogsági kapitány pedig csak kiszáguldott a Hernád felső tájékára és mialatt Nigrelli katonái hanyatthomlok menekültek előle Kassa várába, Majos Ferenc megrohanta a várat is. És mikor az őrség közéjük ágyúzott, Majos Ferenc csak lecsúszott lova hátról, beugrott a vár egyik külső sáncába és mialatt ágyúgolyók csapkoztak körülötte, Majos Ferenc buty-kost kapott a jobbkezébe, először fenéig itta a németek vesztére és akkor messzire hajítván el a csutorát, elröhögte magát csúfolódva és Kassa várának sánckában, a körülcsapkozó ágyú tekék zenéjére, röhögő gúnnyal kezdte eldobogni a vad hajdutáncot, hogy az egész őrségnek elállt a lélegzete ennyi vakmerőség előtt.

És köröskörül, az erdőkön és hegyeken tul fölcsattogtak újra a Thököli király rongyos Máriás-zászlói s Esze Tamás nevének rémületével volt tele ismét a Tiszahát és a Verhovina tájéka. És mialatt a hegyekből itt is, ott is ki-kitört a féktelen magyar düh, a lóra-ült nemesség visszafojtott ingerültséggel nyergelt, mindig nyergelt a megveszett lázadók ellen. Esze Tamás pedig, valahányszor hirt kapott az urak kegyetlen fenyegetéseiről, egy nagyot nevetett:

— Jól van, katonák! Egészen a kedvem szerint van minden!

S a vezérek olyat nevettek ilyenkor, hogy jókedvű nevetésüktől széles visszhangot vert a szalánci erdő.

Pedig Esze Tamás itt már elszámította magát s ezért következett el siralmas veszte. Mert az erdőkön kívül szorult nép, mely az újhelyi vásár napjai-ban az ő nevével indult még meghalni, most már egyetlen nagy jajgatásban siratta gyászos állapotát Kassától Munkácsig. Üszök és pernye alatt hevert a legtöbb falu, az öldöklő németek a paraszt feje alól húzták ki az utolsó gyékényt s boldog lehetett, ki a mezítelen életével menekülhetett meg valahogy. Hajukat tépték a szerencsétlen hajadonok s feleségek és anyák két hónap óta tébolyult szemmel futkostak fel és alá a Bodrog meg a Tisza partjain s keserves zoko-

gással bolyongtak apró gyermekük után, akiket Vadmony herceg dán, német és vallon katonái százával hajigáltak a vizek közepébe. S ó jaj, amiatt a lelketlen Esze Tamás miatt következett el ez az utolsó ítélet! Dánok, németek és vallonok hiszen eltakarodtak aztán, de a jajgatás csak nem szünt meg Kassától Munkácsig. Mert most az urak kezdték fegyverkezni s Kassától Munkácsig éjszakánkint újból égni kezdték falvak és majorságok, de a németek helyett most már Esze Tamás gyűjtogatott s a parasztokkal együtt most már hajukat tépve kezdték jajgatni uri-anyák és kisasszonyok is. A szomorú és elkeseredett urak, kiknek legeién a magábói-kikeit Bercsényi Miklós toporzékolt a lovával, könyörülő szívvel hajoltak le a néphez:

— Lássátok, ezt is Esze Tamásnak fogjátok megköszönni!

S a sanyargatott és könnyen hajló nép másodszor is följajgatott:

— Az Isten verje meg Esze Tamást!

Esze Tamás az erdők sűrűjében készülődött ezzalatt, ám fülébe jutott azért az ő népének átka s először megrendült egész belsejében. De aztán oda-csapott gubancos fejéhez, vörölt dagadt ki az arca, a nyakerei meg csaknem szétpattantak az indulattól:

— Hát a szegénységet is ellenem uszítják, amelyért tizenegy nyomorult esztendőmet pazaroltam el! Lóra, kurucok, lóra, mert iszonyú harag emészti belső-részeimet! Urak, urak, megálljatok! Fuj, hogy reszketek minden tagomban, ha csak a nevét is kell számra venni e bélpoklosoknak! A jövő héten rajtuk-ütök teméteken hadaimmal s holttesteiket a dögmadarak fogják megenni a mezőkön! Nyergeljetek, kurucok, nyergeljetek!

És erre az ijesztő ordításra nyergelni kezdték az Esze Tamás kurucai. De nyergelni kezdték az urak is.

Azalatt pedig bágyadtan csillogott az őszutói nap s hullatni kezdték levelüket a szalánci erdő fái...

Ó, ezek között a fák között néhány esztendővel ezelőtt, elszállt ifjonti-koromban, ott andalogság nem

egyszer magam is! A magános kupon álmodozó szalánci vár romfalainak árnyékában, a Dargóhegy sötét bükkfai alatt és az Izra nevű tengerszem partjain bus merengéssel kerestem olyankor az Esze Tamás lábanyomát! Mert nagyon megfeledkezett mindenki az öreg ezredesről. Most aztán, hogy elveszett számunkra a szalánci erdő, hogy nem hallhatjuk többé a Dargó fáinak titokzatos zúgását és hogy három esztendő óta csak álminkban kereshetnek fel immár az Izra-tó szélbensuhogó páfrányai — most keserű búval emlékezem imé Esze Tamásról. Mert ma már nincs senki a hazában, talán csak a költő, aki hosszú éjszakákon át próbálja költögetni a halottsáju talpasok emlékét. És kétségen van a költő, nem végez-e fölösleges munkát, amikor szerény bánattal ébresztgeti e mindenkitől megvetett, éhenkórász bujdosókat? Akad-e még valaki, aki fölriad a szegény Íródeák szavára? Keserű lehetne rá a felelet. Hiszen megromlott végleg a Kis-Magyarország egyik fele, elaludt végleg a Kis-Magyarország másik fele és maholnap nem lesz már magyar, aki fülébe venné az éjszakai sikoltozást:

— Emberek, halljátok meg és essetek kétségbe, hogy harmadszor hullatja már leveleit reménytelenül a kassai meg a szalánci erdő!

Így hulldogáltak akkor is a levelek. Októberi délután volt, tompa verőfényben fürdött a tájék s a gázdaatlán mezők fölött messzire csillogott az ökörnyál. És a szalánci erdő egyik szegletéből ezt a verőfényben úszó tájékot meg a csillogó pókhálókat szemlélgette már jóideje Thuróczy Miklós kapitány meg Tokaji Ferkó kapitány.

Lóháton ültek mind a ketten s hosszú idő óta nem szóltak egymáshoz egy szót. Mindegyik a gyötrő gondolataival volt elfoglalva. Thuróczy Miklósnak piros esik vonult át a félhomlokán, kisértő emléke a gyászos bocsi csatának, az arca sápadt volt még s csak lehajtotta a fejét. A zilálthaju Tokaji Ferkó pedig nyugtalanul szimatolt ezalatt s vad indulat lobogott a szemében. Éi káröröm vonaglott el a szájaszén, ahogy megszólalt:

—Látod, pajtás, hogy mégis csak ránkjöttek urak és papok! Hogy veszne mind a pokol fenekére!

—Mink is hibásak vagyunk benne — felelt csöndesen Thuróczy.

Tokaji Ferkó hátravetette szélecsontú arcát:

— Félrebeszélsz! De hát mindig mondtam én, hogy e nyomorult emberek a császár cinkosai! Pajtás, pajtás, ha rájukmegyünk egyszer! Hejj! — és dühre torzult el az arca.

Thuróczy Miklós megfordította lova fejét s elindult az erdőszélen, hogy megtekintse a vigyázó strázsákat. Tokaji Ferkó az oldalán ügetett. Már csöndesebb volt:

—És te mit fogsz csinálni, pajtás?

—Én, pajtás? — s akaratlan sóhaj szakadt ki belőle. — Én a mai éjszakán meg akarom látogatni az édesanyámat. Orgoványi András szolgám tegnap előtt kiszökött a falunkba és ma reggel azzal jött vissza hozzám, hogy haláloságyán van szegény. Még ma este megkérem az öreget, hogy eresszen el. Csak egy éjszakára eresszen el!

Halk szomorúsággal mondta mindez, mintha magához beszélt volna. De Tokaji Ferkónak egyszerre tágranyilt a szeme attól, amit most hallott. Mégis uralkodott magán s tettetett közönnnyel mondta rá:

—Nem jó hír, pajtás. Hát az édesanyád oda-haza van már?

—Odahaza van — mondta egykedvűen Thuróczy s maga elé nézett.

Így kocogtak darabkát. Tokaji Ferkó ijesztően kezdett mosolyogni s később annyit kérdezett:

— Az az Annus nevű rokonod Ujhelyben van még?

S édes emlékek szálltak a szegény Tokaji Ferkó szívére, amikor ezt kérdezte ...

— Már hazavitték Nógrádba — mondta Thuróczy Miklós. — Nem tudom biztosan. Nekem így beszélte a szolgám...

Tokaji Ferkó ismét félremosolygott. De volt még némi kérdeznivalója:

—És ha el találssz menni ma este, hajnalra gondolod, hogy visszakerülsz, pajtás?

—Hallod-é, Tokaji Ferkó! — kiáltott fel egyszerre Thuróczy s itt már visszafogta a kantárt és úgy nézett szembe Tokaji Ferkóval. — Hallod-é, Tokaji Ferkó, azt mondomb én teneked, és ezt jól jegyezd meg magadnak, hogy hitvány ember az, aki esküjét meg nem tartja! Azt hiszed, nem vettem észre, hogy szünetlenül a sarkamban vagy?! Szegyeid magad, pajtás és jól jegyezd meg másodszor is, hogyha reggelre nem kerülnék vissza, akkor én már halott vagyok!

Tokaji Ferkó zavartan nézett Thuróczy szeme közé. Aztán odanyújtotta neki a kezét:

— Bocsáss meg, pajtás, soha nem kételkedtem tebenned. De lásd, annyira kell ma vigyáznunk egymásra. Értsd meg: egymásra! Énnekem terád, tenekek Majos Ferencre, Majos Ferencnek énram! Egy másba se bizhatunk már maholnap. Lásd, itt is, ott is eltűnnek az emberek: árulók kezei dolgoznak közöttünk. De jaj lesz nekik! Jaj lesz annak a hitetlen Szalontaynak is!

Thuróczy Miklós nem haragudott már Tokaji Ferkó pajtására. Mert tudta, hogy Tokaji Ferkó igaz katonája az elhagyott ügynek. Ahelyett kíváncsi lett:

— Hát Szalontay egyre késik még?

Tokaji fölnevetett keserűen:

— Késik? Nem is akar visszajönni! Először azt izentgette és azzal áltatgatott, hogy beszorult a toronyi erdőkbe s nem tudja magát keresztlüvágni az ellenségen. De ha rámegyünk egyszer az urakra, Esze Tamás csak rohanja meg őket elülről, ő majd hátulról fog közéjük vágni, úgy segítse őt az Isten! A gézen-gúz! Olvasd, itt az áruló levél, amelyet tegnapelőtt küldött át az Ujhelyben szállásoló Bercesényi Miklós-nak. Jaj, az a piszkos paraszt, a két öklömmel fojtom meg, ahol találom!

Thuróczy átvette a levelet s mély bánattal csóvál-gatta hozzá a fejét, mert Szalontay György, az izgága végardói bíró, aki két hónap óta a toronyi erdőkben

bujkált valami háromszáz emberével, de két hónap óta nem mert a szeme elé kerülni Esze Tamásnak — valóban levelet küldött a lóra-ült urak generálisának, a mindig bosszús Bercsényi Miklósnak. — »Mink ugyanis szavahihető emberektől vettük tudomásul — írta e levelében Szalontay —, hogy Lipót császárnak az egész keresztyén világ, de különösképpen Magyarország úgy örvend, mint a nap ragyogó sugarainak. Mink nem a német katonák miatt rebelláltunk, sőt megvalljuk kész akarattal, hogy a császár vitézei csupán megszabott porciójukat kérték a magyaroktól és még ázat sem kapták meg. Henyélő szívvel kártévő gondolatokat mink sohase fungáltunk az ő Felsége szentséges személye ellenében...«

Thuróczy Miklós visszaadta a levelet:

—Borzasztó... Mit csinálunk most e szerencsétlennek?

—Mit csinálunk? — nevetett fel Tokaji. — Holnap karóbahuzzuk a bitangot. A mai éjszakán százharminc lovassal átbújok az ellenségen, a toronyi erdők közt kikutatom azt a hitványát, odakötözöm a lovam farkához s úgy hozom majd az öreg elő. Halál az árulókra, Thuróczy pajtás! — kiáltott fel könnyes keserűségeben.

—Halál az árulóra, Tokaji pajtás... — mondta rá csöndesen Thuróczy Miklós.

Esteledett már. A Vihorlát felől őszi ködök kezdtek aláereszkedni, mire befordultak a Dargó-hegynek hajló Kapoveny-szakadékba. Lovaik lába tompán dobogott a hervadt leveleken s ők ketten szótlan dobogással igyekeztek az Esze Tamás erdei tanyája felé.

Ekkor csak szürkülni kezdett még. De vaksötétség borult már erdőkre és hegyekre, amikor Tokaji Ferkó kapitány teljes fegyverzetben benyitott az Esze Tamás szállására. Ott ült az ezredes a Kapoveny-szakadék egy félignyiött barlangjában, egész egyedül. Lámpás füstölgött az összetáolt lócán, e lóca végében könyökölt az öreg s rít gondokban kinlódó fejét leeresztette a félkarjára.

Tokaji Ferkó merevre húzódott ki az ezredes előtt.

Csönd, félelmetes csönd feküdt a Kapoveny-szakadék fölött, csak az őszi csillagok tündököltek hideg fényben. De e félelmes csöndességen tul, napijáro földre, dühösen lappangó lázadókkal voliák tele cserjék, bozótok és sziklaüregek, akik csak az utolsó intést várták, hogy szó nélkül meghaljanak az Esze Tamás parancsára.

Tokaji Ferkó megmozdult:

— Készen vagyok, vezér ...

A váratlan hangra Esze Tamás is megemelte bozontos fejét. De milyen volt ezen az éjszakán Esze Tamás, könyörülő Isten! Szemeinek két ablaka tétován csillant meg szemeinek két bolthajtása alatt, mintha földöntüli álomból próbált volna fölrévülni az öreg, mély bánattól csüngött alá varjuszárnyhoz hasonlatos bajusza s toronysüvege lecsúszott a homlokába. Olyan volt ezen az éjszakán Esze Tamás, mint egy félíg-szunyókáló medve. S eszébe-vevén Tokaji Ferkó kapitányt, fáradt-rekedten így szólította meg:

— Jól van, Ferkó öcsém, tebenned kedvemet találom még. Indulj mindenjárt, virradatra idehozd nékem azt a szemtelen Szalontayt. Rettentő bosszum várja a nyomorultat. Rut gondolatok gyötörnek, Ferkó öcsém, mert árulások hire jön hozzá mindenfelől. Leszámolok mindenivel, de nagyon kell sietni, mert ellenünk fordult az egész világ. Ma délután vettem hirt, hogy Zenta alatt még az elfolyt hónapban szétverték a törököt, Thököli király is alig birt kivergődni a német ebek karmaibul s e német ebek most ellenünk igyekeznek a Duna felől. Köröskörül pedig az urak leskelődnek ránk. Sietni kell, Ferkó öcsém, nagyon kell most sietni. Indulj meg hát s virradatra itt légy nekem azzal a kártékony bitanggal. Rettentő igazságot fogok szolgáltatni holnap reggelre.

Ilyen nagy szomorúsággal beszélt ezen az éjszakán Esze Tamás, mert érezni kezdte, hogy közeledik immár az ö sajnálnivaló vége is. Tokaji Ferkó kapitány pedig végighallgatván a kegyetlen és nagyerejű Esze Tamást, így szólt hozzá:

— Hát Thuróczy pajtásom hová tünt el, vezér?

— Hazaeresztettem — dörmögte kelletlenül az öreg s vén fejét visszaengedte csontos tenyerébe. — Hazaengedtem, mert halálos ágyán van az édesanyja... Kedves fiam ő énnekem, sose csalódtam benne.

De itt már fölkiáltott Tokaji Ferkó.

— Ne hagyj neki, ezredes, az Istenért, ne hagyj! Thuróczy Miklós kapitánynak két egész hónap óta Nógrád megyében van az édesanyja! Becsaptak vezér, becsaptak! Olyan árulás történt itt, amilyen még nem történt sose! Ébredj, vezér, az Istenért, ébredj!

Szegény Tokaji Ferkó keserves jajgatására felzörrent a lócaról Esze Tamás is. Felzörrent és kari-kára nyiltak ijesztően forgó szemei:

—Miket fecsegsz itt össze? Hogy Thuróczy Miklós is elárult volna engemet? Hiszen a kezét adta, hogy virradatra itt lesz ...

—Vezér! Vezér! — jajgatott fel Tokaji Ferkó. — Napok óta vigyáztattam már Thuróczy Miklós pajtást és megtudtam, hogy szüntelen üzeneteket küldözget neki az a Pusztafaluban járt leányrokona...

Esze Tamás nagyon nézett:

— A jegyese, öcsém! A jegyese!

De erre már szegény Tokaji Ferkó nézett még nagyobbat, aztán följajgatott harmadszor is, de a fájdalomtól most már úgy szakadtak a könnyei, hogy még legnagyobb ellensége is megsajnálta volna szegény Tokaji Ferkót, Esze Tamás ügyének holtig-hüséges katonáját:

— A jegyese!? Akkor meg éppen nem látjuk többet Thuróczy Miklós pajtást! Jaj, az a kis szoknya, hogy túljárt az eszemen! Ellotta tőlünk, vezér, ellotta! De nyomban indulok s reggelre itt leszek azzal a piszkos paraszttal és ha reggelre nem jönne vissza magától Thuróczy pajtás, őt is magammal hozom, de a lovam farkához kötve! Megmondtam neki, vezér, hogyha egyszer el tudná hajítani magától az Esze Tamás kardját, ezzel a kardommal fogom őt megölni! Meg fogom ölni, vezér, meg fogom ölni! —

s keserves zokogásba fült el a hangja szegény Tokaji Ferkónak.

Nagy szünet támadt erre a Kapoveny-szakadék barlangjában, csak a Tokaji Ferkó könnyei hulldogáltak szüntelenül. Esze Tamás sokáig nézett maga elé, de egyszer mégis megszólalt. A régi, a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás volt már újra:

— Rosszul beszéltél, Ferkó öcsém, mert Thuróczy Miklós sohasem fog elhagyni engemet. De most már indulj, mert jön az éjfél. Mégis jól teszed talán, ha őt is szemmel tartod ezen az éjszakán, a faluja úgyis közbeesik a toronyi erdöknek. Nem hiszem el, sohase hiszem el — s kedvetlenül rázogatta hozzá őszülő haját. — Indulj azonnal! Az Isten adjon minékünk sok szerencsét!

S kedvetlenül rázogatta tovább is a fejét, Tokaji Ferkó pedig eltűnt az éjszakában. És az éjszakában nemsokára távoli dobogás hallatszott, mintha legalább százharminc sötét lovas vágtatott volna neki valahol a sötétségnek. A könnyesarcu Tokaji Ferkó dobogott ottan százharminc huszárja élén, hogy kézrekaparinta virradatig a piszkos Szalontay Györgyöt és hogy a Horváth Annus karjai közül kiszabaditsa mégegyeszer és utoljára szegény Thuróczy Miklós pajtását. Aztán elhalt a lovak dobogása, nagy hallgatásba burkolózott a sötétség, csak a csillagok sziporkáztak hideg fényben.

S nem volt még éjfél se és Tokaji Ferkó kapitány sötét csapatával ott húzódott már el az újhelyi országút mentében. Balról idáig-rémlett a toronyi erdő, az újhelyi országúton pedig magános hintó görgött-görgött sebtiben, valami tizenhat Bercsényi-huszár kocogott a hintó mögött s bent a hintóban ott szótlan-kodott ezalatt Thuróczy Miklós kapitány. S messzemessze a hintó hátában egyre gyakrabban kezdett sóhajtozni szegény Tokaji Ferkó:

— Miklós, pajtás, *ezt* még én sem hittem volna terölled...

...Mert Thuróczy Miklós csakugyan elvergődött valahogy a falujáig s mögötte kitartóan bukdácsolt

Orgoványi András. De csak akkor nézett először furcsát, mikor a vaksötétnél befordult a portájukra. Mert üres volt a régi ház, sötét volt a nagyudvar meg az istálló, de amire körülözött volna, váratlanul egy sereg lovas fogta körül őket. És Thuróczy Miklós a kardjához kapott azonnal, de akkor halkan odaszólta a lovasok vezetőjére:

— Csendesedjen, úrfi, mert békés szándékkal vagyunk itten.

A nagy Bercsényi Miklós huszárjaiból való volt ez a tizenhat lovas. A meglepett Thuróczyt meg a nagyokat sóhajtozó Orgoványi Andrást mély csendben az istálló mögé vezették el. Ott az istálló mögött fedelés hintó várta őket. És Thuróczy Miklós amire fölösudott volna, már bent ült a hintóban és a sötétnél egyszerre csak érezte, hogy két leánykar fonódik a nyaka köré, az arcára meg szabadjára hulldogálnak a Horváth Annus könnyei:

— Miklóska ... Miklóska...

S ujjjongó örömében elfúlva sírdogált Horváth Annus. Messze jártak már az országúton, a hintó repülve görgött, Orgoványi András fönt szótlanul kocogott a bakon s a Bercsényi tizenhat legénye gyors igyekezettel kocogott a hintó két oldalán. Thuróczy Miklós kínálódó gyötrelmeket állt ki ezalatt.

— Hát az édesanyám nem odahaza fekszik? — kérdezte egyszer a leánytól. — Hiszen nékem azt ízented...

A leány megnyugtatta:

— Ujhelyben van, Miklós. Már nem tudtuk haza hozni. Csak uralkodj magadon, nem lesz semmi bajod. Háromszor is voltam Bercsényi előtt... Istenem, hogy könyörögtem neki, amig beleegyezett. Most éppen nálunk van ...

— Kicsoda? — riadt föl Thuróczy. — Bercsényi Miklós?! De hisz akkor én rab lettem!

— Dehogy is lettél rab! — kacagott föl halkan a leány s hosszan elhallgatott utána. Aztán hozzávette: — Ha pedig rab lettél, hát én vagyok a rabbartató gazdád.

— De hisz nekem virradatra Esze Tamásnál kell jelentkeznem! — kiáltott föl ingerülten Thuróczy.

Horváth Annus erre már nem felelt. A hintó különben is átzörgött a Ronyva hidján. Itt már léptenyomon fegyveres strázsák, cirkáló lovasok álltak az utjokba. A kísérő-huszárok vezetője ilyenkor csak oda-szólt valamit félhangon, amire továbbgördült a hintó. Már a fehérbarátok háza mellett húzódtak el, már bent zörögtek a városban. Egyszer csak megálltak: ott csillogott előttük a Szentiványi alispán kúriája, fényözönben.

Horváth Annus szállt ki elsőnek a hintóból, zavart és kipirult arccal s kézenfogta és úgy vezette maga után Thuróczy Miklóst, aki olyan volt, mint az alvajáró. Már ott állt a leánnyal a világos tornácon, amikor úgy rémlett neki, mintha Orgoványi András ezt súgta volna a fülébe:

— Megfogtak bennünket, úrfi... Ha baj lesz, csak kiáltson utánam, a ködmön alatt hozom a szekercét ...

S Thuróczy bizonytalan léptekkel ment tovább a nagy ebédlő felé. A leány most már remegve vitte maga után, de a kezét egy pillanatra sem engedte el...

A nagy ebédlő pedig telisteli volt vendégesnéppel. De nem a németek vesztére, hanem a lázadó és gyűlölt parasztok, meg az Esze Tamás vesztére itták most az áldomást. A dühtöl-veres Bercesényi mindjárt vacsora után kiadta utolsó parancsait, hogy negyednapra meg kell rohanni a szalánci erdőket és ha a parasztok nem törnek ki rájuk, köröskörül föl kell gyújtani az erdők szélét. És este óta nagyokat ittak az urak. A velencei zöldselyem-kárpitokkal tele-aggatott ebédlőpalotában, a karos gyertyatartók és a fényszóró csillárok alatt ott kesergett már este óta a kettőstokára elhízott Szirmay István, mert a veszett parasztok minden éléskamráját fölverték s minden jóságát elhurcolták az öregnek. Ott fenyegetőzött Vay Ádám, akinek ezüstveretű görbe kard csillogott az oldalán, hogy ezzel a tulajdon ősi kard-

jávai fogja kettévágni a koponyáját annak a zsivány parasztvészérnek. Nemes, nemzetes és vitézlő Radics András ellenben megelégedett annyival, hogy tizen-hatodszor emelte már kupáját az Esze Tamás boldogtalanságára, aki ellen hogy lovasnépével meg-indul negyednapi virradatra, az Isten őtet úgy éltesse! S a két boltíves ablak nehéz függönyei közt ott állt összefont karral a minden-dühös Bercsényi Miklós s haragra-vont szemöldökkel felelt valamit a rengőhasú Klobusitzky főispánnak, meg a csendesszavú Szentiványi alispánnak. És a pipák füstje alatt, a csatára készülő haragos urak között ijedt mosolyával itt is, ott is feltűnt egy pillanatra a szíves alispánné. Kedves volt mindenkihez, de egy-egy óvatlan pillanatban, amikor nem figyelt rá senki, növekvő aggodalommal kezdett figyelgetni kifelé, mintha nagyon várt volna valakit. Már éjfélen tul járt az idő, hangos vitatkozás, rekedt énekszó és sűrű vivát volt a kúria, amikor váratlanul fölpattant az ajtó s rémült csend állt be erre az ajtópattanásra ...

Mert a váratlan csenden át a zavart és kipirult arcú Horváth Annus lépett be harmattól-csillogó atlászmentécskéjében s akit maga után vont be a fényes palotába, nem volt senki más, mint Thuróczy Miklós nemes úrfi, az Esze Tamás lázadóinak legelső alvezére ...

Belépett a leány remegve és reménykedőn s belekarolt a fiatal lázadóba, aki az első pillanatban lehunyta a szemét. És ahogy beléptek ők ketten, a gyöngyvirágarcú leány, meg a tépettsüvegű úrfi, a csend még ijesztőbb lett... Mert hogy Thuróczy Miklóst ezen az éjszakán magával fogja hozni Horváth Annus: csak a dühös Bercsényi tudta s azonfelül Szentiványi alispán, meg ijedtmosolyu felesége. Éjfél óta minden külső neszre figyelgették már az alispánné s ezért hallgatódzott kifelé és rezzenz össze minden pillanatban.

Mindenki fölugrálta, ők ketten pedig kart-karba téve álltak meg az ajtóban. S a fülcsendítő csendben, ahogy ott álltak ketten, még a haragtól bibircsókos

Bercsényinek is mosolyra rándult el a bajusza szeglete. És a fülcsendítő csöndet Thuróczy Miklós törte meg először. Thuróczy Miklós ugyanis, ahogy körülözött az urak seregén és megismerte mindenjáukat, zavartan kérdezte:

— Hol az édesanyám?

Újabb csend lett a felelet. De ezt a második csendet már Horváth Annus törte meg először. A kis Horváth Annus ugyanis ott, mindenjáuk szem előtt, átölelte Thuróczy Miklóst és úgy mondta neki félíg-ijedten, félíg-mosolyogva:

— Édesanyád Nógrádban van... Ó, én Istenem! Ne haragudj rám, de megfogadtam neked, hogyha a két kezem ujjaival kaparlak ki, akkor is megmentek és hazahozlak ...

— És kelepcébe csalsz! — kapott a homlokához Thuróczy Miklós.

A leány könyörögve kulcsolta össze a kezét, ám akkor előlépett a dühös Bercsényi Miklós is. De most nem volt dühös többet. Most még e fenekedő nagyúrnak is barátságos lett az arca:

— Ne sokat lamentálj, öcsém! Sőt, ha eszed volna, meg kellene csókolnod a kishúgom cipőjét, hogy kihozott a nyomorult pusztulásból. Reggelre elküldelek innét, menjetek, merre a szemetek lát! Én húzlak ki a bajból, én, gróf Bercsényi Miklós, aki szeretnélek felrúgni, öcsém, mert utolsó komiszember lettél, de parolámat adtam reá a húgomnak. Fuj, hogy esz a méreg!

De erre már Thuróczy Miklós is fölvágta a fejét. Fölvágta a fejét, sötét haja pedig hátralendült a válláról:

— Gróf úr! Köszönöm a parolát, de nincs szükségem reá! Reggelre én már valóban messze leszek innét, de nem fogok megszökni gyáván, hanem viszszamegyek a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamáshoz...

Hej, micsoda düh és káröröm tört ki erre a palotában:

— Méggy a fenébe!... Vasba kell veretni a lá-

Thuróczy Miklós állt az ajtóban, visszavetett fejjel, keményen, Horváth Annus pedig belekapaszkodott a gyönge két karjával és most már nem eresztte el magától. Szentiványi alispánné Bercsényi elé ugrott s úgy könyörgött neki, hogy könnyekbe fült a hangja. Thuróczy Miklós pedig, ahogy végignézett mégegyszer a fényes urak során, hirtelen csak megtátorodott, mert az asztal végében egyszerre meglátta Szalontay Györgyöt, a szökött végardói bírót is. Meglátta és följajgatott keservesen:

— Héj, Gyuri bátyám, hát magát is itt kell találnom! Hát mégis igaz lett, hogy elhagyta az Esze Tamás szánandó ügyét! Hát így tartottad meg az esküdet, Szalontay Gyuri! Fuj, de szégyellem magamat, hogy mégis csak büdös paraszt vagy! Menekülj előlem, menekülj, mert a két öklömmel fogom szétverni undok fejedet!

És magáról megfeledkezve jajgatott most már szegény Thuróczy Miklós pajtás, hogy fájdalmas jajgatása fölverte a palotát. Nem állt már körülötte senki, csak a megreibben Horváth Annus, aki széttárt karjaival könyörgött feléje. mindenki más elhúzódott a közeléből, ahogy oly szívrehatóan kezdett jajgatni mélységes fájdalmában. Am akkor fölállt dülönge Szalontay György is, keresztbefeküdt már a szeme, úgy próbált mentegetőzni:

— Miklós úrfi... Az Istenre kérem, Miklós úrfi...

De Thuróczy Miklós magánkívül volt féktelen haragjával. És amikor fölemelkedett a tántorgó Szalontay, hogy eldadogjon valamit a mentségére, a jajgató Thuróczy Miklós nagy fájdalmában odakapott a kardjához, kirántotta hüvelyéből s féktelen keserűségében úgy vágta Szalontay felé, hogy a mezteken kard átzúgott a palotán, levágódott az asztalrás cserepekben repültek szét a csészék, korsók és palackok:

— Ebadta parasztja!

De erre már vérbeborult a feje Szalontay Györgynek is és csak megrohanta Thuróczy Miklóst. És fe-

léje rontott a vércseképű Radics András, meg a dühöngő Szirmay István is. Bercsényi Miklós felnultan kiabált közbe valamit, de nem hallgatott rá senki többet, az alispánná odalobbant Thuróczy Miklós elé, de még az alispánnét is megelőzte a kis Horváth Annus, aki előjefutott egyedülhagyott vőlegényének s kitárta előtte a liliom-két karját, mint gyöngé szárnyait a megriadt madár:

— Ne bántsák!... Ne bántsák!...

De e kavarodás közben egy másik kavarodás tört ki odakint az éjszakában. Ám ezt a második kavarodást csak akkor vették észre valamennyien, mikor váratlanul belökték az ajtót és az ajtóban csak fölbukkant a kuszálthaju és lobogószemű szegény Tokaji Ferkó pajtás. A hátában ott tolakodott magasraemelt baltájával Orgoványi András, Thuróczy Miklós úrfinak hűséges szolgaembere és még valami húsz keserű lovas a szegénylegények rendjéből. Váratlanul fölbukkant a betaszított ajtóban Tokaji Ferkó, kirántott kardját fogta a két markában és megpillantván a szoba közepén a fegyvertelen Thuróczy Miklóst, a fényes urakat, meg a remegő Horváth Annust, nagy dühtől eltorzulva kiáltott föl:

— Hát így kell most viszontlátnunk egymást, Thuróczy Miklós pajtás! Hát mégis csak elhagytál bennünket! Ö, a jóságos Isten legyen most irgalmas tenéked!

És ahogy ezt kiáltotta, fölkapta rettentő kardját, hogy megölje vele Thuróczy Miklós pajtását. És abban a szempillantásban meghalt volna Thuróczy Miklós pajtás, ha ugyanakkor Tokaji Ferkó elé nem szalad a leány. Elibeszaladt Horváth Annus s gyöngé két karjával lefogta a Tokaji Ferkó sujtásralendült két karját:

— Mit akar, szerencsétlen? Meneküljön innét, az Istenért, menekülj ön!

Tokaji Ferkó, ahogy ijedtében átölelte a leány, fájdalma és szégyene miatt simi kezdett, hogy ilyen tehetetlen maradt ebben a régotá lesett legutolsó pillanatban. Úgy sírt, hogy zápor módjára hulldogáltak

a könnyei, hogy még a nagyurak közül is nem egy zokogni kezdett a nagy részvét folytán, mert megérezték valamennyien, hogy elkövetkezett immár rettentő veszte vítez Tokaji Ferkó kapitánynak. Csak a haragos Bercsényi Miklósban nem volt semmi részvét. A haragos Bercsényi végző veszedelmében föltépte a vaskarimás ablakot s harsány torokkal kiáltott ki az éjszakába:

— Fegyverbe! Fegyverbe!

Erre az ijesztő kiáltásra magárarémült szegény Tokaji Ferkó is. És kitépvén magát a leány ölelő karjaiból, másodszor is két marokra kapta rettentő kardját, de most már nem sirt többet. Mert az asztal végében meglátta a félíg-elázott és csúfondáros Szalontay Györgyöt. És mielőtt egyet birt volna félreugrani Szalontay György, a kardrakapott urak tömegén át csak keresztülgázolt a veszettmérge Tokaji Ferkó kapitány s rettentő kardjával olyat vágott a Szalontay fejére, hogy véresen bukott le az asztal alá. És azalatt bus szégyenében oly keservesen ordított a szegény Tokaji Ferkó, hogy kétsége esett hangja áttört a palotán:

— Ó, te bestia! Ó, te koszos paraszt! Ez a csapás az embereim kinhaláláért! Ez a csapás az Esze Tamás elárulásáért! Ez a csapás...

De nem csaphatott le harmadszor is, mert akkor már Thuróczy Miklós rántotta le őt magát hátulról. És mialatt a fölzendült urak a földre teperték, az udvarra betörtek a Bercsényi Miklós gyalogos és lovas legényei és az ajtókban, a tornácon, meg a pitvar körül példátlan kegyetlenséggel kezdték gyilkolni Tokaji Ferkó bennszorult huszárjait. Alig menekültek meg ötvenen ebből a véres éjszakából, de az az ötven szörnyű haraggal vágta magát keresztül a városon és akkor szörnyű átkok között rohant-rohant a mikóházi hegyek felé...

A szegény Tokaji Ferkó azonban ott maradt a palotán, megkötözve és mély sebektől elborítva. Szalontay Györgyöt is fölszedték valahogy, de szájából-orrából neki is csordogált a vére. Olyan fölzúdu-

lás támadt a palotában, meg az egész városban, hogy nem lehet azt elmondani. És Thuróczy Miklós kapitány hiába bocsátkozott térdre a méregtől-fuvó Bercessényi előtt, mert a nagyúri hadak fővezére magánkívül rikácsolt:

— Kotródj, mert négyfele vágatlak! Hol tanнак a Szalontay lovasai? Azok majd elbánnak ezzel a jómadárral — s kirohant a tornára és úgy rúgott egyet a véres és nyöszörgő Tokaji Ferkón. — Hé, ti Szalontay katonái, lökjétek lóhátra ezt a taknyost és vágatva vigyétek Andrassy Istvánhoz Szendrő várába. Parolámat adtam neki, hogy megajándékozom ezzel a csiszlikkel, ha megkeríthetem egyszer. Fuj, te gyalázatos! — s másodszor is rúgott egyet a szegény Tokaji Ferkón, miközben fogait csikorgatta.

És amire utánarohant volna a tornára a szegény Thuróczy Miklós, meg a kezét tördelő Horváth Annus, Tokaji Ferkót éppen a"kkor lökték fel egy gazdátlan lóra a Szalontay durva legényei. Fályáknak füstös lángjai imboldogtak a szerteszét elhullt katonák tetemei fölött...

—Pajtásom, kedves pajtásom! — kiáltott föl Thuróczy Miklós. — Miért tetted ezt velem? Miért nem bíztál meg bennem?

—Tokaji Feri, kedves Tokaji Feri! — kulcsolta össze kezeit Horváth Annus s édes arcán úgy gör-dültek lefelé a könnyei, mint a gyöngyszemek. — Jaj, mi lesz most magával, szegény Tokaji Feri?

Szegény Tokaji Ferkó nyöszörgött ugyan iszonyú kínjaitól, de azért föl tudta vágni mégegyszer a fejét:

— Hej, Thuróczy pajtás, de csúnyán viselked-tél!... Jaj, kisasszony, de elárult engemet!... Ha egyszer igen boldogtalan lesz, gondoljon nyomorult sorsomra!

De nem jajgathatott tovább Tokaji Ferkó, mert a Szalontay durva legényei akkor már odakötözték a lóhoz s kirobogtak vele az éjszaka sűrűjébe, hogy nyargalva vigyék el Szendrő várába és átadják őket ottan a reá-fenekedő Andrassy István bárónak. A

pulykatorkú Bercsényi Miklós pedig kiadta ujabb parancsait:

— Fegyverbe katonák, fegyverbe! Nem a mától számított negyedik napon, hanem már holnap lóra ülünk, hogy leszámoljunk az utonállókkal! Fegyverbe! Fegyverbe!

És kigyúltak erre Ujhely házainak ablakai és kézsülődni kezdték Bercsényi Miklós katonái. Fegyverek csörgése, hajdúk és huszárok futkosása, lovak nyerítése verte föl az éjszaka szomorú csendjét. Mert soha még egy olyan éjszaka nem borult rá Ujhely városára, mint amilyen volt ez az éjszaka!

Thuróczy Miklós ott állt ezalatt az ebédlőpalotéban, a vakító csillár alatt és miközben odakint csatába készülődtek az urak s teméntelen szolgánepeik, hogy kiirtsák a világ színéről Esze Tamást, Thuróczy Miklós összekulcsolta a kezét, zavaros fejét pedig leengedte a mellére. A palota sarkában akkor kezdték kötözgetni Szaloníay Györgyöt, de Thuróczy Miklós ezt alig hallotta már. Ott állt előtte a remegő Szentiványi alispánné, úgy simogatta a haját: » Miklós fiam, Miklós fiam...« És a karjába kapaszkodva ott reszketett a kis Horváth Annus: »Holnap hazamegyünk...«

De Thuróczy Miklós semmit nem hallott többet.

Hanem egyszer mégis meghallott valamit az éjszakában. Messzi-messzi, de egyre közeledő csörtetést. És erre az egyre közeledő csörtetésre fölemelt falfehér, gyűrött arcát, összerendült tőle és megvacsorgott. A szemei meg karikára nyíltak, ahogy suttogva mondta maga elé:

— Most jönnek értem...

Csakugyan érte jöttek. Jött pedig érte senki más, mint az a lator, eretnek, országpusztító, bitang, rezessorrú Majos Ferenc gyalogsági kapitány, csakhogy ezúttal valami négysszáz legény vágatott utána az éjszakában. Mert szegény Tokaji Ferkónak valami ötven megmenekült huszára nagy kínok között csak elszáguldott még a Mikóháza felé sötétedő Hallgató-hegy alá, de ott aztán össze is esett a lova mind

az ilyennek. A Hallgatóhegy fái közt állt azonban szigorú strázsát Majos Ferenc s megbizonyosodván Szalontay György rút árulásáról, de különöskép szegeény Tokaji Ferkónak sanyarú állapot járói, semmit se késve, lóra vetette magát s valami négyszáz dühttől éj szégyentől vonagló lovasa legeién úgy kezdett nyargalni Ujliely felé, mint a szél. És bevágatván Ujhelybe, keresztlülgázolt mindenkin s halárcsapott mindenkit, aki szembe mert volna fordulni vele. És az erre kitört kavarodásban berontott a Szentiványi-kuria udvarába s ott lecsúszván a lováról, rettentő talpával berúgta az ajtót s öles alakja ahogy bedobbant a 'félíg üres ebédlőpalotába, keservesen eljajgatta magát:

— Itt vagy hát, Szalontay Gyuri, hogy vert volna meg az Isten! — s odalépvén a vérző Szalontay -hoz, félkarjával olyat lódított rajta, hogy a szélesszállu Szalontay csak úgy repült kifelé. — Fogjátok meg, szerelmes fiaim s kötözzelek lóra!

És másodszor is körülnézvén a szobában Majos Ferenc, rebellis latroknak huszonhét esztendőt bujdosott rezesorrú gyalogsági kapitánya, megint csak eljajgatta magát keservesen:

— Hová lettél, édes druszám, Tokaji Ferkó? Az Istenért, mond meg, melyik táján keresselek a nagy világnak?...

És körülnézvén, nem találta többé á palotában Tokaji Ferkó druszáját, de meglátta Horváth Annust. Horváth Annus könnyektől fuldokló szemekkel lépett a torzonborz óriás elő:

— Elvitték, bátyám... Elvitték ...

Hej, erre tántorodott meg Majos Ferenc! De olyat, hogy félíg megfordult maga körül. És megfordulván maga körül, észrevette Thuróczy Miklóst, aki még mindig úgy állt a csillár alatt összefont karral, melle tére bocsátott fejjel, mintha meghalt volna és meghalván, állva maradt volna. Hej, erre tört ki csak Majos Ferenc!

— Hát így kell találkoznunk, szerelmes-egyöcsém! Hát így kellett megcsalatkoznom tebenned!

Hát így csúfoltad meg Esze Tamást! Ó, de szánlak, kedves öcsém, mert tudom, hogy holnapra a varjúk fogják megenni ifjú testedet! Huszárok, kötözétek lóra!

S Majos Ferenc dühtől fuldokló legényei már hurcolták is magukkal a szánandó Thuróczy Miklóst. Rémült csönd borult a meglepett palotára, csak a kis Horváth Annus sikoltott föl váratlanul, mikor vinni kezdték Thuróczy Miklóst. Majos Ferencnek maradt még annyi ideje, hogy mély szánakozással oda-tekintsen az összeesett leányra:

— Sirjál csak, húgom, sirjái, most legalább okod van rá... De sokan fognak sirni még itten, Szűz Mária Anyám!

És sóhajtván egy nehezet, eltűnt az ajtón s pilanattal rá valami négyszáz lovas dobogása hallatszott már az éjszakából, de egyre távolodva. Ilyen éjszakát se ért meg soha Ujhely városa! És alig hogy kirobogtak a vakmerő lázadók, egyszerre magáriadi az ájult város. És toporzékoló lován a fehérbarátok rendháza felől csak elővágtatott a dühtőltajtékzó Bercsényi Miklón is és fejét csapkodva adta ki utolsó parancsait:

— Csatára, katonák, csatára! Nem a holnaputáni napon, de most mindenki rajta-megyünk a szemetenszedett gyujtogatókon! Nyargalólovasok, lóhalálban vigyétek meg mindenki e legutolsó parancsomat! Csatára! Csatára!

És riadót kezdtek verni mindenfelé és felülre kezdtek riogni a trombiták köröskörül. És a kivilágított város utcáin csatarendben kezdtek fölvonulni a fényes daliák, mialatt nyargalólovasok lóhalálban vágattak már Helmecnek, Pataknak, Terebesnek, egyéb lovasok pedig a Dargóhegy irányába kezdtek előnyomulni, hogy jókor-virradatra lángragyujtsák mindenfelől az erdők szélét. Hanem az a virradat messze járt még!

És messze járt még a virradat a Kapoveny-szakadékban is, mikor a nyugtalánul hánykódó Esze Tamás elé rezesszű Majos Ferenc odaállította a gúzsba-

vert Szalontay Györgyöt meg a halothalvány Thuróczy Miklóst. S a nagyerejű és kegyetlen öreg értesülvén Tokaji Ferkó siralmás vesztéről, nyakán olyanra dagadtak ki az erek, mint egy kötél s rettentő talpával ott mindjárt olyat rúgott a megátalkodott Szalontayn, hogy puffant a hasa, ő maga pedig nyöszörögve vágódott el a barlangban.

— Vigyétek! — hördült fel az öreg. — Holnap négyfelé repesztetem az egész sereget előtt!

Aztán Majos Ferencet fordult:

— Ferenc komám, végy magadhoz ezer lovasembert, de hamarjába, verd magadat keresztül a hegycenk, erdőkön, utakon, mezőkön át és Szendrő városából holnap ebédidőre itt légy nekem a sebeiben hörgő vízét Tokaji Ferkóval! Az Isten adjon tenéked szerencsét hozzá!

— Igenis, ezredes — dörmögött vissza keményen Majos Ferenc s eltűnt a sűrűségben.

Esze Tamás egyedül maradt Thuróczy Miklós kedves-egy-fiával. Thuróczy Miklós csak állt a barlang falánál zúgó fejjel, megkötözött csuklókkal, haloványan. A kegyetlen és nagyhírű öreg egészen közel lépett hozzá s nagy fájdalom remegett a hangjában:

— Hát el tudtál hagyni engemet is, kedves fiam...

— Tamás bátyám — rezzenet föl a fiatal kaptány. — Nem hagytam el soha, de az Istenért, hallgasson meg...

A nagyhírű és kegyetlen öregnek vérbeborult a feje:

— Kuss, te takony! — s arcuköpte féktelen indulatában. — Terőlad majd külön gondoskodok. Száz esztendő múlva is írtózva fognak beszélni undok végdről... Gábor! — kiált ki a sötétbe.

Két pillanattal rá kemény tartásban jelentkezett Esze Gábor.

— Hajnalig te felelész érte! — kiáltott rá a rettentes öreg. Mert ekkor már testének valamennyi tagja reszketett iszonyatos haragjától.

Kint az erdőkben nagy sötétség neszelgetett ez-

alatt. Esze Tamás pihenővackára ereszkedett vissza megint, nyughatatlanul forgott maga körül, csak a mécsvilág sercegett a barlang túlfelőli falánál. S nyugtalán és zavaros félálmában egyszerre úgy rémlett a kegyetlen és na gyere jü ezredesnek, mintha gyenge szoknyasuhogás ütötte volna meg a fülét. Megemelte a sarokból rut gondoktól megszántott homlokát s döbbenettel láta ekkor, hogy a kis Horváth Annus áll a barlang ajtajában. Ott állt Horváth Annus harhattól ellepett meggyszínű süvegecskében, megtépett atlaszmentécskében, víztöl-átjárt, csatáktól-behányt piros cipöcskében. És az elnyilt szeme! Sötétebb volt az éjszaka sötétjénél s ijedt csepp arca fehérebb volt a gyöngyvirágán!... De még a kis Horváth Annusnál is jobban megijedt a kegyetlen Esze Tamás. A nagyhírű és kegyetlen öreg csak fölugrott erre az édes látomásra...

— A vőlegényemért jöttem — mondta csöndesen a leány.

Esze Tamás hirtelen krákogni kezdett s odakapdosott az ádámcsutkájához. A leány mögött a félhomályban észrevette Orgoványi Andrást, meg a bánnatos szemöldökét. S Esze Tamás körülbelül minden értett már.

— A vőlegényemért jöttem — mondta másodszor is a kis Horváth Annus csöndesen, de határozottan. — Thuróczy Miklós kapitányért jöttem...

A leány édes-szomoru hangjára mély szívbeli fájdalom kezdte hasogatni belülről az öreget, de összeszédvén erejét, sikerült legyőznie magát. Tehát megköszörlte a torkát s így felelt a leánynak:

— Rossz helyen keresed, húgom. Mert Thuróczy Miklós elhagyott engemet, Thuróczy Miklós tehát meg fog halni.

De Horváth Annusnak csak rebbenes se látszott az éjszakánál sötétebb szempilláin. Csöndes volt, szomorú volt, mégis nyugodt maradt:

— Thuróczy Miklós mindig becsületes ember volt. Én csaltam ki magam után, én akartam magammal vinni, de még engemet is ott akart hagyni, hogy

visszajöhessen. Még Bercsényi Miklósnak is szemébe vágta, hogy haláláig igaz katonája fog maradni Esze Tamásnak...

És itt egyszerre könyörögve tárta szét gyönge karjait a rettenetes öreg felé:

— Én akartam elvinni, mert az övé akartam lenni. Tamás bátyám, engedje szabadon Thuróczy Miklóst! Az övé akartam lenni!

De az öreg most lett csak igazán rettenetes:

— Késő már, húgom. Ha pedig az övé akartál lenni mindenáron, hát ma éjszakára az övé lehetsz. mindenfelől elárulnak leghívebb embereim. Elég volt!

— s olyat dobbant hozzá, hogy megremegett tőle a Kapoveny szakadékja.

Horváth Annus erre az utolsó Ítéletre lehajtotta halovány fejéi, s csöndesen suttogta maga elé:

— Köszönöm, így is jól van. Ma éjszakára te-hát az övé leszek...

S lehajtott fejjel megindult kifelé. Orgoványi Andrásnak akkor már a bajusza hegyéről potyogtak lefelé a könnyei. A kegyetlen és nagyerejű öreg intett a kesergő szolgának:

— A kisasszonyt kisérд el az urfihoz, Esze Gábor öcsém pedig jöjjön hozzám izibe! Te magad is gyere utána!

Esze Gábor jelentkezett. Az öreg végignézte:

— Véremből való édesöcsém! Most minden járt lóra fogsz ülni s gondod legyen rá, hogy jókordélelőtt csatára készülődjének összes seregeim. Ez rettentő parancsom tenéked!

— És Thuróczyra ki vigyáz? — vetette közbe a fiatal Esze.

Hej, erre hördült Esze Tamás! Ökölbe roppant a két marka, úgy ordított:

— Mars!

Esze Gábor esze nélkül tántorgott erre kifelé, Orgoványi András pedig nagy bajában ott lábatlan-kodott újra a barlang szájában. A lehelletét vissza-fogva figyelt a dühöngő ezredes minden mozdula-tára, akiben tombolt a lelke, ő maga pedig tom-

bolva döngött fel és alá a barlangban. Hosszú, igen hosszú idő telt el, amire lecsendesült valahogy az öreg s összefont két karjával megállt Orgoványi előtt. S szegény Orgoványi András reszketni érezte a lábat, ahogy csüngő szemöldökeit feléje fordította Esze Tamás. Pedig az ezredes nem haragudott már senkire, sőt most már szomorúnak látszott:

— Hallod-e, Andris szolgám, igazat besz ált-e énnekem a te kisasszonyod? Való-e, hogy Thuróczy Miklós nem feledkezett volna meg énrolam? Esküdj meg nekem erre, Andris szolgám, az édesanyád siri nyugalmára!

Orgoványi András ijedten tartotta föl a két ujját.

— Tekintetes ezredes úr! Az Isten úgy adjon nekem étvagyat, ahogy igazat szólok. minden szava szinvalóság a tekintetes kisasszonynak!

Esze Tamás ráeresztette ekkor széles tenyerét Orgoványi András vállára s a szeme közé nézett erősen:

— Hát akkor figyelj most reám, Andris szolgám! A mai éjszakán, ha kimozdul innét valaki, úgy szét-tépik az embereim, mint a farkasok. Csak egy utón lehet még kibújni: a Kapoveny-szakadék déli végén. De sietni kell, mert virradatra azt is elállják. Onnét szabad még az ut Pelejte falujának. Megértettél?

Szegény Orgoványi András nagyon is megértette, mert hirtelen lehajolt és megcsókolta az Esze Tamás balkezét. A nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás kezét adott neki:

— Jó katonám voltál és becsületes ember voltál minden. De siess, nagyon siess, mert közeledik a virradat. Aztán, ha jó dolgotok lesz valamikor, emlékezzetek meg rólam ...

Ezen az éjszakán harmadszor is visszaereszkedett pihenővackára Esze Tamás. A mécsest is elfújtja már, de csak forgott maga körül nyugtalankodva, mert aludni nem birt. Egyszer aztán úgy rémlett neki, hogy óvatos neszt és halk suttogást hall kívülről. Zúgó fejével fölemelkedett s kihajolt a barlang nyílásán. Sötét volt még, a csillagok hidegzöld színben tündö-

költek a szakadék fölött, de itt-ott mintha derengeni próbáltak volna a cserfák csupasz koronái. És e fél-derengesben úgy rémlett ekkor a kegyetlen Esze Tamásnak, hogy a Kapó vény-szakadék déli kijáró ja felé két ködszerű árnyék távolodik, mindig távolodik tőle, imbolyogva. Egy magasabb ködszerű árnyék és egy kisebb, karcsú árnyék. Távolodtak, mindig távolodtak tőle s olykor-olykor mintha összesimultak volna. És egy harmadik árnyék is bandukolt a nyomukba s ez a harmadik árnyék felette hasonló volt az Orgoványi András botorkáló alakjához. Nézte-nézte őket a kegyetlen Esze Tamás, míg a három árnyék el nem tűnt a ködben. Ott állt Esze Tamás a barlang s*ájára könyökölve s amikor végleg elvesztek a ködben, egy nagyot sóhajtott utánuk.

Ekkor már jelentkezett Ungvár felől a virradat. De magasan állott a nap, amikor pihenővackáról ijedten szökött talpra Esze Tamás. Ijedten szökött talpra, mert iszonyú ordítással rontott rá a vértől csurgó s három helyen is beszakított süvegű Majos Ferenc, rebellis latroknak huszonhét esztendőt bujdosott szegény rezesorrú gyalogsági kapitánya. Berontott Majos Ferenc s felüvöltött keservesen:

— Ébredj, Tamás, ébredj! Szendrő alatt piszkos szolganépeikkel megleptek az urak és úgy vertek széjjel, mint szél a töreket! Hogy verekedtünk pedig, Krisztus-Máriám! Kétszáztiz lovasom maradt el halva vagy esett rabságba s magam is alig birtam megmenekülni az uri dögök karmaibul! Vértől vagyok lucskos, Tamás, de az ellenség vére csorog rólam...!

Esze Tamás villámló szemekkel hallgatta végig Majos Ferenc ijesztő jelentését és ahogy végighallgatta, csüngő szemöldöke még lejebb csúszott a szeme fölé. De uralkodott magán:

— Tokaji Ferkó tehát odaveszett. Híjd csak el a kapitányokat!

És jöttek az összes kapitányok. Félkörbe álltak meg a vezér körül, lebocsátott homlokkal.

— Híveim! — kezdte szárazon az öreg. — Ütött immár végső szabadulásunk órája. Délig állítsátok

csatához a kurucokat, mert ebédidő után ki fogunk törni az erdőkből. Ez rettentő parancsom tinétek! Majos Ferenc hü komám fog megindulni balrul tőlem, Esze Gábor vérszerint való édes-öcsém fog kirontani jobbrul tőlem, magam pedig a szalánci dombokról fogok megereszkedni az urakra!

— Halál az urakra! Vivát Esze Tamás! — kiáltottak föl a vezérek és kapitányok.

Ekkor aztán Esze Tamás is fölvetette magát renögöfalu kancájára, hogy körülvágtasson az erdőkben és hogy kileskelődjön itt-ott az erdők szélénből. És vágatni kezdett ekkor Esze Tamás az erdőben s csak Majos Ferenc kapitány meg Esze Gábor nyargalt lóhalálban a mélyen elbústult ezredes után. De Esze Tamás nagy vágatása közben hirtelenül visszarántotta szélesfalu kancáját és megállt. Megállt és összerendült. Mert a Bogota-hegy irányából oly szívszaggató vonítás remegett át az ezeresztendős rengetegen, hogy még Esze Tamás is megütődve kapta föl rút gondoktól meggyötört fejét. Az öccsére nézett:

—Mi ez?

—Most tépik széjjel a Bogotá tisztásán Szalontay Gyurit — mondta Esze Gábor. — Két fának a tetejét hajtották le először a katonák, úgy kötözték oda kezét-lábát a két fatetőhöz és most engedték csak szét a két lenyomott fatetőt. Kemény parancsa volt ez Esze Tamásnak.

—Helyes, fölötte helyes — bólintott rá Esze Tamás s továbbnyargaltak az erdőkben.

Azalatt pedig másodszor is átzengett a rengetegen az üvöltés, de még szívetmarkolóbban. És hörögésbe fulladt a vége. Aztán csönd támadt, iszonyatos nagy csönd. Ó, jaj, ilyen halála lett a Bogotá-rengetegben Szalontay Györgynek, amiért el akarta hagyni Esze Tamásnak szánandó ügyét!

Esze Tamás maga ott állt már ekkor a Krizsán-hegy legtetején, egy vadkörtefa alatt. És szélesfalu kancája hátáról, hegyes toronykucsmájában, amint szétnézett a vén ezredes, messziről olyannak rémlelt fel, mint egy szálfa. És amint szétnézett utoljára

az öreg, látta a határmenti havasokat, a Magura és a Beszkidek hótól-elborított vállait s havas vállaik fölött hamuszínű felhök rengetegéi... Aztán dél felé bámult el és tul a Sátörhegyeken, tul a tokaji kupon, látta a Bodrogköz nádibuzogányait, látta az Alföld karimáját, ahol még csillogva bujdosott az őszi nap-sugár. És Esze Tamás fölsöhajtott magában:

— Ó, te szépséges Magyarország!

De aztán elkomorodott s arcának színe olyanra vált, mintha hamuval hintették volna be. Mert a Krizsánhegy tetejéről észrevette ugyanakkor, hogy szemközt, tul a hegy lábánál, az ellenség katonái vonulnak fel az erdők ellen az izsépi ut felől, Terebes és Kázmér irányából, a Helmec-patakön és a Ronyva vizén keresztül. Nézte-nézte őket Esze Tamás és másodszor is fölsöhajtott magában:

— Ó, te szomorú Magyarország!

És ahogy másodszor is elsöhajtotta volna magát a kegyetlen és nagyhírű ezredes, váratlanul olyan indulat rázta meg, hogy azt hitte, menten darabokra fogja szétvágni testének minden tagját. Mert a kegyetlen öregnek ekkor, amidőn a saját két vén szemével kellett meglátnia az ellene megindult urakat és szolganépeiket, eszébe jutott minden nyomorult kínálódása, melyet az urakért, szolgáikért, a nemeseikért, az elesett népért szenvedett át tizenegy szörnyű esztendő óta s látván most az urak, szolganépeik, a nemeseik és az elesett nép rut hálatlanságát, olyan keserűség szállta meg, hogy csaknem elsírta magát a Krizsánhegy legtetején. Nézte-nézte a közeledő ellenséget a kegyetlen és nagyhírű Esze Tamás és eszébe jutott legjobb embereinek iszonyatos veszte: hogy a németek ármányának esett áldozatul Kabay Márton tiszteletes, hogy a gömöri hegyek közt nyolc golyóval a testében esett össze Bakos Gergely lovaskapitánya, hogy darabokra szaggatva szárad már a fákon a nyomorult Szalontay, hogy szégyenletesen menekül most valahol Thuróczy Miklós, hogy temetetlenül széthullt kurucaival vannak tele az erdők bokrai meg a mezei árkok... És ahogy mindezt meg-

jártatta eszében a nagyhírű öreg, fokról-fokra remegni kezdett a szája, mert tudta, hogy az uraknak ármánya minden és hogy az urak segítségére napok óta gyors lábakkal sietnek immár a császár teméntelen dán, német és vallon katonái. És Esze Tamás végiggon-dolván magában rut állapotját, reszketni kezdett, mintha a hideg rázta volna s módfölötti haragjában ordítozni kezdett a Krizsánhegy legtetején, hogy még rezessorú Majos Ferenc, meg a kemény Esze Gábor is megrendült erre az ordítozásra. Hej, hogy kezdett ordítani Esze Tamás! Úgy kezdett ordítani, hogy a szemei forogtak s megeresztvén szilaj torkát, hangja átzengett az ősrengetegen s zúgó visszhangot vert tőle a Dargóhegy, a Kapoveny-szakadék teteje, a Hajaskő, meg a Bogotá. A szalánci dombok felé ordított Esze Tamás, mert ott álltak immár csatára készen kurucai:

— Híveim! Utolsó híveim! A világ minden oldalából megindultak reánk, hogy kiirtsanak bennünket! De a hatalmas Isten az ő vesztükre fordítja meg fegyvereiket! Jaj lesz nékik, ha kivonom rettenetes kardomat! Készen vagytok-é, kurucok?

És a szalánci dombok felől harsogva kiáltottak fel a Krizsán tetejéig a kurucok:

— Készen vagyunk, nagyapánk!

Esze Tamás megeresztette ekkor rengőfaru lovának kantárszárát s úgy dübörgött át az erdőkön, mintha legalább százhatvan ördög csörtetett volna a rengetegen át. Majos Ferenc és Esze Gábor döbbenet-től fakó arccal száguldoztak a végigdübörgő ezredes után, mert megsejtették, hogy elkövetkezett immár az Esze Tamás nagy csatájának legutolsó pillanata. Esze Tamás pedig, csatárakész kurucai felé dübörögvén át a szalánci rengetegen, vad száguldása alatt másodszor is kiengedte harsányerejű torkát:

— Csatára, fiaim, csatára! Ütött immár az utolsó óra, amikor vagy megszabadulunk a németek jármábul, vagy meghalunk egy rakásban és Magyarországon nem lesznek azontúl magyarok! Vonjátok ki megfent kardjaitokat, markoljátok meg buzogányaitokat, kap-

játok meg csákányaitokat, Majos Ferenc kenyerespajtásom, Buga Jakab, Nyúzó Mihály, Zöld Demeter hadnagyaim, édes öcsém, Esze Gábor! Botra, fokosra, dákosra, fátrai tótjaim, szatmári hajdúim, ugocsai rusnyák)aim és ti, szívemhez nőtt leghívebb fiaim, beregi talpasok! A könyörület ne mozgassa most a szíveiteket, álljuk meg iszonyatos bosszunkat minden ellenségeinken! Hej, hogy esz a méreg! Vágjátok az urakat, míg a párat érzitek bennök! Csatára! Csatára!

És a szalánci dombok tetején megemelték erre csákánnyaikat, furkósaikat, dákosaikat, buzogánnyaikat és úgy ordítottak vissza az erdőkön át dübörgő ezredesük elé fátrai tótok, szatmári hajdúk, ugocsai rusnyákok s beregi talpasok:

— Csatára! Csatára!

NYOLCADIK ÉNEK

ESZE TAMÁS KITÖR A HEGYEKBŐL.

*Menjünk, menjünk Munkács felé,
Már eleget sirtam ...*

Ady.

És mikor a szalánci erdők legközepén, ama kopár fensik tetejéről egytől-egyig azt kiáltották a vérszomjas kurucok, hogy: csatára! csatára! — ugyanakkor a messzi sikság pereméről s a lankák oldalairól, az izsépi ut felől, Terebes és Kázmér irányából, a Helmec-patak meg a Ronyva vize tájáról nagy fenszóval zendültek fel az urak és csapataik is:

— Csatára! Csatára!

És erre a fölzendült kiáltásra megindultak a fényes daliák és hűséges népeik, hogy megöljék Esze Tamást és szerencsétlen katonáit.

Hanem ez sereg volt aztán! Terebes irányából nyomultak előre a Forgách grófok, Varannó fékellen urai, mellettük a Gersei-Pethők, akik csupán Sztropkó körül ötvenegy falunak parancsoltak, aztán a gálszécsi Szemerék, kifeszített ijjesszővel a sisakjuk elején, kékezüst-vörösarany zászlók alatt, úgy szintén a dölyfös Barkóczyak, Abauj, Árva, Szabolcs, Ung és Zemplén kiskirályai, akiknek angyalfő és oroszlán látszott a címerpajzsukon s ők maguk kettős sisakot húztak a fejükre minden csata előtt. A szélesnyaku Klobusitzky Boly és Zétény falu minden jobbágyait hozta maga után s ott csattogtak a hártyuk mögött Kazinczy Andrásnak, hires Zemplén vármegye későbbi hadbiztosának, azonfölül a Füzesséryeknek és az Isépyeknek sok csatákon meghordott családi lobogói. De ki győzné előszámlálni e nagy-

úri daliákat egytől-egyig! Kázmér falu irányából ezalatt egy másik sereg kezdett előretörni nagy elszántsággal. A gőgös és nagyhatalmú Lónyayak vágattak e sereg legeién, tépett hadizászlók alatt, sisakjaik pereme fölött pedig magasra kiszökkelt hirneves címerük: az egyenes kardot fölnyújtó páncélos kar. Ott jártatta fényes pejlovát a szöke Sennyey István s balkarját negedesen helyezte a csípőjére, úgy szintén a Zichyek, akiknek pajzsáról messzire csillogott a többszázados jelmondat: *Remélve tenni/ Nem hiányoztak a deli tartású Viczmándy-fiuk sem, akiknek vadgalamb röpködött a sisakjuk fölött s a Szeníiványiak jöttek utánuk tömött hadirendben. De kigözné fölsorolni e fényes vitézeket mind! S mialatt Terebes felől a féktelen Forgách grófok nyargaltak már előre és mialatt Kázmér felől a gőgös Lónyay grófok kezdtek előretörni szaporán, azalatt a hatalmas földi urak seregeinek legközepén, a derékhadban is mozgolódás támadt. Lasztó és Izséptáján állt fel ez a derékhad még hamar-délelőtt. Most aztán, hogy elkövetkezett az utolsó pillanat, maga a fővezér, a méregtől fúvó és súlyos vasakba öltözött Bercsényi Miklós ugrott ki a derékhad legeiére. Kiugrott a mezőre, repkedőfarkúcsődörén fel- és alárohant a ragyogó sereg előtt, csatára szeretett volna tüzelni a méregtől fúvó Bercsényi Miklós, de oly düh emésztette a lázadók ellen, hogy a hang belefulladt pulykabőrös torkába. Elbúult haragjában csak kirántotta hát és magasra emelte feje fölé buzogányát, aztán nekieresztette csődörét a szalánci hegyek irányának s erre a jeladásra egy szempillantás alatt csak zúgni és dübörögni kezdett a széles derékhad. Sárga lován ott dübörgött legelői csabacsüdi Dókus Mihály, aki leksi jelességei folytán a nagy Rákóczi Ferencnek lett később az udvarbirája. Messziről meg lehetett ismerni csabacsüdi Dókus Mihályt, mert kardot suhintó vitéz ágaskodott sisakjának rostélyá fölött s vörösarany-kékezüst színű lobogója ott csattogott mögötte egyik hajdúja markában. Ott zúgtak előre nyúlánk paripáikon a ber-*

náthfalvi és sztrippai Bernáthok, tizenhárom falunak birtokosai s pallos ágaskodott ki vaspántos pajzaiból. Rengő hasával ott fuit és káromkodott a kettőstokáju Szirmay István, akinek minden jószágát fölprédálták a parasztok s ezért káromkodott annyira a nagyeszű Szirmay. Kék és vörös zászlóján hátrafelé mászó rák virágos koszorút tartott a két ollója között ... Ott vágtattak e hatalmas nagyurak és hűséges szolganépeik halálbazúgó soraiban a Bessenyeiek, a Garanya való jobbaházi Dőryek, a Körtvélyesek, zászlójukon a búsuló féllábú fekete daruval a legényei Pintérek, a márki Stépánok, a múlt lapjain oly rágogó és dölyfös nevek egytől-egyig!

És mialatt e nagyúri seregek, egyszerre három irányból, repülve rohantak a szalánci erdők ellen, azalatt repülve rohant feléjük a szalánci rengeteg is. Azalatt pedig felhők kezdték ereszkedni a Magura és Beszkidek havas vallairól. Mert messze-messze, a határmenti hegyormokon napok óta havazott már s úgy látszott, hogy még ma délután vagy holnap virradatra itt is darát kezdenek szitálni a felhők. És mialatt észak felől görögtek, egyre görögtek a havasfellegek, azalatt idelent az urak és csapataik valóságos földifellegei repültek előre, észak felé, a szalánci rengetegnek.

Hej, micsoda csata lesz még itten, ha egyszer megmozdul az a halott szalánci rengeteg is! A kegyetlen és nagyerejű Esze Tamás legutolsó csatája, aki négy hónappal azelőtt a haldokló Magyarország nevében parancsolta legelső csatájába édes-egy-fiát, a kedvesszemű Thuróczy Miklóst. De hová lett azóta a nyár és hová lett azóta a sok bánattól elszánt Thuróczy Miklós kapitány?

Ő jaj, messze-messze volt már ekkor Thuróczy Miklós! Jókor délelőtt a gesztesyi országúton repült már vele a hintó, mert menekült Thuróczy Miklós, ifjú kapitánya a vén Esze Tamásnak, mint ahogy menekült július elején ugyanezen az országúton a szegény Rákóczi Ferenc, mialatt szívéből megsiratta nyomorult népét. Menekült már Thuróczy Miklós is

és dehogy láta többet, hogy mellette az őszi levegőtől megcsípett arcával gyönyörködik az elsuhanó tájék fölött a kis Horváth Annus s hogy előttük és mögöttük Bercsényi Miklósnak tizenhat kisérőhuszárja nyargal lóhalálban. A harangodi síkság hosszában fut el a gesztesyi széles országút s Thuróczy Miklós nem merte kelet felé fordítani a tekintetét, mert megremegett a gondolatára is, hogy a bocsi mezőn netán föliadinak a hintözörgésre s fekete csontkarjaikkal utánafenyegetőznek a negyedfél-hónapja temetetlenül heverő kurucok:

— Jaj, de elhagytál bennünket, kapitány!

Köpönyege gallérját ráhajtotta a fülére, de a bocsi mező felől még így is utánakiabáltak kerengő hollók dandárjai: kár!... kár!... S másodszor is megremegett és halovány lett Thuróczy Miklós, amikor ebédtájban a szendrői erdők szélén itt is, ott is karóbahuzott kurucokat vett észre és bár iszonyattal akarta felrefordítani a fejét, elborult szeme nem bírt elszakadni e kisérteti látványtól. Ezen az útrészen lehajtott fejjel vágtattak már a Bercsényi huszárjai is, mert keserűségre csordult ki a szívük. Horváth Annus tágrányilt, kíváncsi szemmel nézegette a Aaróban száradó kurucokat, Thuróczy Miklós meg Kínálódva rázogatta tőle a fejét, mintha rosszbetegség szállta volna meg váratlanul. Mert ott ültek a szegény kurucok, végig-végig a szendrői erdők ritkás bükkfái alatt, ültek a karók tetejére rányomva s félig lehunyt pillákkal, szemrehányás nélkül, de mégis alattomos sunyisággal pislogtak rá a maga elől menekülő Thuróczy Miklósra. Rezesorrú Majos Ferenc lovasai közül valók voltak e kurucok, kiket az éjszaka vontak nyársba az abauji fölkelt urak, mialatt a szegény kurucok vitéz Tokaji Ferkót akarták kiragadni a dühös ellenség karmaiból. És most, hogy félig karóban sütkéreztek a bágyadt napocska alatt, legtöbbjük régen halott volt már. Aki pedig még életben kínálódott volna közülük, csöndes gúnnyal röhögött Thuróczy Miklósra, avagy zúgolódás nélkül szívogatta utolsó pipa dohányát. És Thuróczy Mik-

lós egyszerre csak szörnyűt kiáltott, mert jaj, az erdő sarkában s egész közel az országúthoz egyszerre csak meglátta és megismerte Tyukodi pajtást is, egy karó hegyén lovagolva. A »legény« Tyukodi pajtás is megismerte a menekülő Thuróczyt, de ahelyett hogy kínlodása közben legalább a nyelvét mutatta volna rá, dudolatni kezdett nyöszörgő haldoklással:

*Egy szegénylegény az Esza Tamás,
Magát megvonó Bonohó András...*

S Thuróczy Miklós másodszor is fölkiáltott és eltakarta a szemét. Mert emlékezett rá, hogy ezzel a panaszkodó nótával indult meg nyár közepén a német ellenő maga is. Eltakarta a szemét és följajgájott hangosan. Repült-repült a hintó, már bent zörgött velük Szendrő várának tágas piacterén, de itt, a tér legközepén egyszerre mélységes bánatú karban zendült meg a haldokló Tyukodi pajtás énekének riasztó folytatása:

*Uruk mellett voltak ketten
Mintegy lelki-más,
Jánki Péter,
Zöld Demeter
Voltak, mint darázs ...*

És erre a mélységes bánatú énekre Thuróczy Miklós megrendülve ugrott fel a hintóban és ahogy körülhordozta szánalmas arcát a téren, német katonáktól körülvéve Tokaji Ferkó egykori lovasait ismerte meg a piacter közepén. Rongyokba takarva, megkötözött csuklókkal énekeltek Szendrő várának piacterén e kegyetlen lovasok, de e szerencsétlen kurucok előtt is lehajtott homlokával mosolyogva töprengett maga elé Kabay Márton tiszteletes úr és előtte ott kuporogott a földön a sebhelyektől elborított és a saját vérétől vöröslő Tokaji Ferkó kapitány, súlyos vasakkal kezein-lábain. Jaj, megismerte Thuróczy Miklós

pajtását a szegény Tokaji Fsrkó, fölerőlködött valahogy sajgó lábaira és vad indulattói lobogott a szeme, ahogy fölemelte és megrázta bilincses karjait:

— Ó, kisasszony, Annus kisasszony, megvert az Isten, hogy annyira szerettem magát! Ó, kisasszony, emlékezzen meg a szegény Tokaji Ferkóról, ha nagyon rossz dolga lesz valamikor!

A hintó csak lépést döögött már s Horváth Annus kelletlenül fordult oda bájos arcával a rabok csoportja felé. Ám a híres-vitéz Tokaji Ferkó akkorra másodizben is megemelte bilincsekben csörgő karjait és úgy rázta meg őket Thuróczy Miklós felé:

— Jaj, pajtásom, Thuróczy Miklós egyetlen pajtásom, hát mégis elárultál engemet! Megesküdtünk pedig egymásnak a legényei temetődomb tetején, a holdvilágánál, hogy aki elhagyná egyszer az Esze Tamás kardját, az árulót meg fogja ölni a másik! Jaj, pajtásom, Thuróczy Miklós egyetlen pajtásom, te elhagytál bennünket és én nem ölhetlek meg mostan, mert te ölted meg ifjú életemet! Az Isten verjen meg, egyetlen pajtásom!

Erre a fenecketlen átokra fölugrott a hintóban is a halovány Thuróczy s a két kezét könyörögve tárta ki Tokaji Ferkó sebekben kínlódó pajtása felé, mikalatt a maga elé mosolygó Kabay Márton tiszteletes azt suttogta szünetlenül:

— Dulce est pro patria mori.
Fölpattant a hintóból Thuróczy Miklós:

—Pajtásom, Tokaji Ferkó egyetlen pajtásom! Az Istenre kérlek, hallgass meg...

—Nem hallgatlak meg! — ordított rá szegény Tokaji Ferkó, miközben láncos kezeit összecsattogtatta.
— Halld meg hát, hogy ott fogok elevenen megrothadni egy bécsi börtönyukban, te pedig nagy úr leszel. Az Isten verjen meg, ahányszor az eszedbe jutok! De vigyázz, jaj, nagyon vigyázz magadra, mert egyszer még bosszút fog állani értem Esze Tamás! Fussál, mindenig fussál előle, merre a két szemed lát!

Szegény Thuróczy Miklós már-már le akart szökni a hintóból, hogy odarohanjon és magához ölelje még-

egyszer szegény Tokaji Ferkó pajtását, mert Tokaji Ferkó akkor már úgy csattogtatta bilincses karjait, hogy szavát nem lehetett hallani. De Horváth Annus ugyanakkor odakiáltott Orgoványi Andrásnak:

— Hajtsunk, Andráskám ... Az Istenért, hajtsunk! Orgoványi András mély bánattal odacsapott a lovak közé... Messze jártak már a nögrádi országúton, amikor Horváth Annus kis kezét odatette a Thuróczy Miklós vállára, aki Szendrő óta tenyerébe lehajtott fejjel könnyezett:

— Hallod-e, Miklós? Nyár óta türtem már, de most azt mondomb: elég volt! Mit jajgatsz ezek után a zsiványok után? Rászolgáltak! A hazád pedig ott van, ahol én vagyok!

Messze látszott már a hármas mögött Szendrő vára, de Thuróczy Miklós még egyre a két tenyerében tartotta lehajtott fejét. És a Nógrád felé futó országútról egyszer-egyszer visszatekintett még Horváth Annus és aközben Szendrő várán is tul, a végtelen messzeségen, mintha a ködbeborult Dargóhegy rémlett volna feléje. Kődök és felhők borongtak már a Dargó fején, úgy tetszett, hogy havaseső szakad a messzi-messzi Zemplén vármegye határán s Horváth Annus, ahogy nehéz szívvél visszanézegetett a Dargó felé, könnyek csillantak meg az éjszakánál sötétebb szemeiben és csak föl-fölsóhajtott magában:

— Szegény Esze Tamás.. .

... Kár volt pedig sajnálni a nagy erejű és kegyetlen Esze Tamást! Mert Esze Tamás talán ugyané pillanatban vetette rá magát rengőfaru kancájának széles hátára, mialatt csüngő bajuszáról csakúgy szakadt lefele a hólé. Mert ömlött már a havaseső s az esőtől és hótól lucskos szalánci erdők legközepén Fecske cigány meg Daruláb nevű dádétársa egyszerre csak szájába dugta a pikula sipját és a következő pillanatban a szalánci erdők legközepén fölvisított a szívettépő harci ének, amelynek lázadó ütemeire anynyit, de annyit sirtak valamikor a felsőmagyarországi édesanyák:

*Hát az anyád él-e még?
Hát a fia ép-e még?*

S meghallván a régi dalt az utolsó csatájukba induló kurucok, igen sokan hangosan fölzokogtak. Fecske cigány viszont és Daruláb nevű dádétársa, mihelyt megadták a hadrariogató jelet, fülük mellől kitépték a tyuktalut, pikulájukat a hónuk alá csapták és akkor kinyújtva ösztövér lábszáraikat, az erdők legsűrűjében vacogva próbáltak iszkolni Terebes irányának. És közbe-közbe, ha megállapodtak egy-egy szempillantásra, rémülten hallották, hogy a szalánci erdők alatt lovak nyerítenek már, emberek jajgatnak, kardok csengenek és meg-megremeg a föld a havaseső zuhogásán át is és közben-közbsn átre-ndül a hegyeken az Esze Tamás ordítása ...

Mert ekkor állt már Esze Tamásnak az urak ellen való legnagyobb csatája!

Mert mialatt az urak fényes seregei szilaj robogással száguldoztak, egyszerre három irányból is, a szalánci rengeíeknek, hogy megöljék Esze Tamást, váratlanul csak megeredt a hideg eső és az erdők sűrűjében fölrikoltott az Esze Tamás új csatára lelkesítő indulója. És a hideg esőben, a szélső fák közül csak kibukkant ugyanakkor az első szegénylegény. A kordovánképű és sokat kódorgott Buga Jakab volt ez a szegénylegény, meg-megdidergett sovány gebéje hátán s néhány szünetig sűrű pislogással bámult rá a balszárnyra, melynek legelején a gögös Lónyayak vágtattak peckesen. Fölbukkant a szélső fák mögül a savanyúszájú Buga Jakab, ám mögötte fölbukkant a csüngőhajú Zöld Demeter is egy másik gebén, de mezítláb és ahogy elrobogtak előttük a Lónyayak daliái, Buga Jakab csak hátrafordult az erdőbe és megemelte csákányát:

— Gyerekek! Csókoljon meg homlokon az íslen!
Huj j!

És erre a kiáltásra csak kitörtek az erdők alól a Buga Jakab meg a Zöld Demeter árva legényei. Ki lovón hadonászva, ki a csupasz talpaival csat-

togva a sárban, ki csákányt forgatva, ki bunkósbottal minden össze és csak neki, neki az uralni seregek oldalának! És amire fejhez kaptak volna a Lónyayak, a Sennyeyek, a Viczmányak, meg a Ziehyek, már ott fuit és prüszköt és irtózatos búval csapkopta őket Buga Jakab, csapkozták őket és a lovaikról lefelé ráncigálták őket a bojnyíkok, a Zöld Demeter árva mezítlábasai, meg a Mtrai hajdemákok. A Bánnyaerdő cserfái közül pedig ugyanakkor lefelé zúdult a dombság oldalain az a hamis, istentelen, tolvaj, ördögi praktikáju, eretnek, országpusztító, tökéletjen, bitang Majos Ferenc is, rebellis latroknak huszonhét esztendőt bujdosott szegény rezessorú gyalogsági kaptánya. Ám ezúttal lóhátról kurjonganatott ő is, valami négy százhetven bánatos lovas csattogott a nyomában s rezessorú Majos Ferenc csak belezúdult a jobbszélről fölkanyarodó Forgách grófok oldalába, mialatt szabadjára ereszette kétségeesett hangját:

—Fiaim, éhes szép fiaim! Gyilkoljuk le e bitangokat, kik a ganaj németek oldalán akarják megölni híres kis hazánkat! Hujj!

—Huj-rá! Hujj! — kiáltották vissza Majos Ferenc bánatos lovasai és úgy szakadtak rá a Forgách grófok dölyfös daliáira, hogy fél-szemmillantás alatt szétforgácsolták őket. Meglátta azonban Forgácnék nagy szorultságát a pulykatorku Beresényi s a derékhadból mindenki hatszáztiz huszárt indított a segítségre. De szemközt, pontosan Szaíánc irányából akkor már megmutatkozott Nyúzó Mihály is. És féligen csupasz mezei lődörgői úgy repültek előre, mint a sebes szél! S a szaporán hulldogáló esőben, a megdagadt ugarháton gyaloghajduit és a puskás mezei hadakat parancsolta a halálba a méregtől fúvó s ide-odavágtató Beresényi Miklós:

—Meg kell ölni az országháborító latrokat! Az utolsó lábig öljétek meg őket, katonák!

Gyaloghajdúk és puskás mezei hadak a latyakban csattogó talpakkal indultak meg a Nyúzó Mihály féligen csupasz, lődörgő legényei ellen. A derékhad részéről ugyanakkor seregének egész harmadát küldi

a csatába a pulykatorkú Bercsényi, mialatt förtelmesen káromkodott. Szemközt pedig megmutatkoztak már az ugocsei rusnyákok is, kiknek a hadarócsép volt egyetlen fegyverük, ám e hadarócsép ellen anyaszült ember képtelen volt védekezni. És Buga Jakab mögé ugyanakkor lelkendezve rohantak segítségül az Esze Gábor nagyerdei kanászai, mert az erőskaru Esze Gábor vezette az egész jobbszárnyat. És a rekedtorku Majos Ferenc mögé ugyanakkor a sárban csattogó csupasz talpaikkal rohantak segítségül a szatmári bitanghajdúk. Micsoda csata volt ez! A Kozmától Cseleig elnyúló szántásokon, a Helmec-pájak és a Ronyva vize partjain foltogatták egymást urak és parasztok s magyarok haldoikoltak mind a két páron! Az eső meg a hó oszlopban zuhogott már ekkor, már-már kiöntött partjai fölött a Helmee-patak, meg a Ronyva vize és a Helmec-patak is, meg íá Ronyva vize is halott magyarokat rengetett a habjai fölött. S e megszorult és legutolsó pillanatban maga Bercsényi Miklós ugratott hadainak legeiére s magasra vágta fel fringiáját:

— Utánam, magyarok!

Es belevágtatott a dühöngő kavarodás legközepe...

De amikor Bercsényi Miklós belevágtatott volna a kavarodás legközépébe, hirtelenül megrázkodott a széles mező s legalább félezer nyerítő lónak patáitól rendültek meg köröskörül a hegyek és az erdők. És szemközt, de messze-messze még, félezer dübörgő lovas legelején, csak feltűnt *egy* gyászsüvegű óriás és ahogy a csatahely felé dübörgött vele vihogó kancája, csattogó patái alól toronymagasra csappant fel a sár és a kurucok megszorult ezrei ugyanakkor fölharsantak a halottaktól feketedő mezőkön:

— Itt van már Esze Tamás! Vivát Esze Tamás!

Csakugyan, Esze Tamás ezredes közeledelt ott a Kapoveny-szakadék irányából... De hogy közeledett, könyörülő Úristen!

Zúgó tenger hátán ennyi rémülettel vágtat felénk a fekete gálya. Hegyes kucsmája az összekuszált feje-

búbján ágaskodott a nagyhírű ezredesnek, bus szemöldöke úgy csüngött immár, mint az ereszhéj, lobogó szemeit sötéten forgatta bus szemöldökei alatt, varnyuszárnybajsza messzire úszott utána, a balkarján meg olyan pajzsot rengetett, mint egy ladik feneke. Hát még a csákánya! Hát még a csataciliag, mely a jobbcsipője fölött zörgött! Hát még a buzogánya! S a csata felé való vágtatásában mégegyszer kiengedte keserű torkát Esze Tamás:

— Uram-Jézus! Itt van immár a legutolsó óra, hogy minden árulóinkon megálljuk hihetetlen boszszunkat! Te adj minékünk szerencsét hozzá! Halál az urakra! Halál a németekre! Hujj!

A kurucok ezrei pedig föltekintettek mégegyszer a könnyező égre és azt kiáltották egyakarattal:

— Jól beszélsz, öreg! Segítsen meg hát miben-nünket az Úr Jézus meg Szűz Mária édesanyánk! Hujj!

És ekkor Esze Tamás is belekeveredett a csatába. Ott hánykolódott és bukdácsolt Esze Tamás feje körül a Szűz Mária kopott libertás-lobogója s amikor veszett lovasaival meg beregi talpasai élén a vén ezredes belezűdult volna ebbe a legvéresebb csatájába, egyetlen roppanással áttörte az urak katonáinak legközepét...

De ki tudná elbeszélni ezt a csatát! Bercesényi Miklós tizenkétszer rohanta meg a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást, ám az ezredes tlenharmadszor is a lova patái alá teperte őket. Zúgott a szél, csap-kodott a havaseső, Esze Tamásról csorgott a véres hó, rengőfaru lováról szakadt az eső meg a tajték, de estetájban már Legénye dombjai fölött hajszolta és kaszabolta a menekülő urakat Esze Tamás.

És mégis, amire elősettengett volna az alkonyat, mégis Esze Tamás ezredesnek kellett menekülnie a csataterűről. Mert az alkonyat leple alatt csak megérkeztek a csatahelyre a Zenta alól rohanvást-rohant német csapatok. Megérkeztek a brandenburgi zászló-aljak, Kiss Balázs ezredes világhíres császári huszárjai, nagyszájú horvátok és kegyetlen vallonok. És az egyre

ereszkedő szürkületben, mialatt köröskörül kilenc falu égett már röpködő tűzözönben, a szitáló eső alatt, a legényei dombok legtetején, elhunyt talpasainak holttestei fölött csatárván harcolt Esze Tamás, hogy úgy zuhogott róla a hólé meg az ellenség vére, mintha dézsával öntözgették volna nagysüvegű fejét.

De hiába erőlködött Esze Tamás, hiába duzzadtak ki halántékain az erek, mert estetájban a legényei dombok alatt már őt magát is lehúzták a lováról, a csizmáit lehúzták hatalmas lábairól, ködmönét meg leráncigálták a nyakából. Legalább hatvanhárom nagy úr, kegyetlen vallon és dühös brandenburgi rohanta meg a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást s ladikhoz hasonló csatapajzsának vaspántjain úgy csattogtak már az ütések, hogy tűz csapott fel a kardok, csákányok és buzogányok iszonyú csapásai alatt. Menekült már mindenki. Messze bujdosott már rezesorrú Majos Ferenc is, valahol Barancs puszta földjein s halott kurucok feküdtek szanaszét a legényei dombokon meg a lucskos szántások alján. És Esze Tamás, közeledni látván immár nyomorult végét, mégegyszer kiengedte bánattól hörgő torkát. Ez a legutolsó ordítása végigszállt a velejei halmok meg a gercselyi erdők fölött, hogy meghallotta a Barancs határában menekülő Majos Ferenc is:

— Pajtásom, Majos Ferenc pajtásom! Ha élsz még valahol, fordulj vissza és vágtass felém teméntelen lovasaiddal! Ha pedig meghaltál volna valahol, ugorj talpra a túlvilági sírodból és rohanj ide eszed nélkül, avagy ess kétségbe és halj meg másodszor is, mert most akarják megfogni Esze Tamást, hogy megpirításak elevenen! Majos Fe-re-enc! Ma-jos Fe-re-e-e-enc!

Ó, jaj, meghallotta ezt a bánattól hörgő ordítást Majos Ferenc! Barancs határában bujdosott már ekkor kemény lovasaival, de mégegyszer és utoljára visszafordult az Esze Tamás ordítására. Visszafordult Majos Ferenc, visszafordultak vele összes lovasai és nagy félkört futván be a széles mezőn, riasztó sűrűségen kezdtek csattogni és dübörögni a csata-

téren, hogy az urak meg a német ebek buzogánycsapásai alól kiráncigálják mégegyszer Esze Tamást. Éjszaka volt immár, kilenc falu égett köröskörül. Esze Tamás akkor már a Ronyva vizéig leszorítva verekedett ijesztőn. És amikor Majos Ferenc mégegyszer és utoljára berobogott volna a csatába, Esze Tamás gyalogláb dulakodott már. Az egyik Szemere éppen akkor úgy csapta álkapcsán, hogy ettől a csapástól kitörött az egyik zápfoga, ám Esze Tamás kiköpte véres zápfogát, de olyan erővel, hogy arcuköpvén Szemerét, kiütötte vele a Szsmere balszemét. És nagy szorultságában odaugorván Esze Tamás a Ronyván álló vízimalomhoz, fölemelt egy malomkövet és akkor megfeszítvén karjait, a malomkövet annyi méreggel zúdította a ráfenekedő urak és németek legközepébe, hogy legalább kilencen haltak meg ott a lovaikkal együtt. Ám meghalt volna Esze Tamás is, mert egyesegyedül harcolt immár uraknak és németeknek sáskasokasága ellenében. De e nagy szorultságában megérkezett a csatahelyről rezesorrú Majos Fe:enc s Esze Tamásig törvén magát, kiengedte fenecketlen torkát:

— Menekülj, ezredes!

És akkor Esze Tamás ezredes is fölvágta magát rengőfaru kancájára s bus tekintetét meghordozván mégegyszer a csatahelyen, kiengedte bánattól hörgő torkát:

— Munkács felé, fiaim, Munkács felé!

És akkor rengőfarú lovának hasába vágia széles sarkantyúit Esze Tamás. De nem menekült sokáig, mert nem engedte égő haragja. Barancs és Gercsely határán tul, a Tapoly és az Ondava folyók nagy síkságán még azon az éjszakán új csatába bocsátkozott. Hej, hogy harcolt Esze Tamás és hogy harcoltak a kurucok! Verekedtek a terebesi országúinál, Kazsu és Bodzásujlak határában, éjfél előtt négyeszer kezdtek új csatát a Binyó-kocsmánál s Gercsely, Hardicsa, Szürnyeg és Garany falvai tűzbe gyúltak ki ezen az éjszakán. De most már Esze Tamás gyújtogatott és most már tíz-tizenöt falu határában csatáztak leírhatatlan vitézséggel a szertehulldogáló kurucok. Napo-

kon át csatáztak. Egy-egy déiben összeverődtek itt is, ott is, de alkonyat táján megint csak szétverték őket a Bercsényi huszárjai, a bosszúért lihegő urak és a császár kegyetlen csapatai. Az Ondava meg a Tapolc sárbaveszett sikságán keserves napok és éjszakák óta harcolt már Esze Tamás és harcoltak a kurucai, de úgy, mintha a sátán katonái lettek volna. Nappalonkint hideg permeteg szállt, éjszakánkint fölföltetszett Munkács irányából a növekvő hold, Esze Tamás pedig egyre hátrált ezalatt. És sietnie kellett, mert a Bodrogközön át, Boly és Zétény irányából brandenburgi zászlóaljak törtettek az oldalába, a Tiszahát felől pedig kegyetlen vallonok és a Deák Pál óbester huszárjai húzódtak fel Ung vármegye irányának, hogy hátába kerülvén a nagyhírű ezredesnek, összes parasztaival együtt kiirtsák a föld színéről.

De nem kellett félteni Esze Tamást! Az Ondava és a Tapolc kicsapott ugyan a medréből, ám a kurucok átúsztak az áradásokon is és elérvén ekkor a hét mérföld hosszúságú Nagyerdőt, Abara és Málca között megrohanták a brandenburgiakat és bár a hidegtől erősen reszkettek a kurucok, most már ők verték széjjel a brandenburgiakat s legalább háromszáz császári katonát fojtottak bele a Verbonyik iszapjába. Rezesorrú Majos Ferenc pedig ugyanekkor Bercsényi huszonhat lovasát fullasztotta bele a Medvec ingoványos sásai közé. Egyfolytában tiz nap óta harcolt és hátráiva-hátráit immár Esze Tamás a tízszeres ellenségek ellenében, a kurucok kiszorultak immár Zemplén keleti határáról is, melynek egész vidékét elárasztotta a Latorca meg a Laborc, de mégsem Esze Tamás fáradt el, hanem az urak meg a németek eresztték le először vértöl-csepegő kardjaikat. A nagy Bercsényi Miklós látván ugyanis a magyarok pusztulását s szívéből megindulván az Esze Tamás vitézségen, kiadta kemény parancsait:

— Elég volt, katonák! Hisz odaát is testvéreink vannak!

Esze Tamás a tüzek kormaitól olya-i fekete volt

már ekkor, mint az ördög. És ekkor, amidőn Ung vármegye földjén csatázott immár, gondolt még valamit, mert sok ész és nagy furfang volt Esze Tamás fejében. Megparancsolta ennél fogva a kanászoknak, hogy széledjenek el a Nagyerdőben, a fáirai tótoknak, hogy a Vihorlát meg a Babiagura járatlan utjain át szökdössenek hazafelé s megparancsolta a beregi talpasoknak, meg az ugocsai rusnyákoknak, hogy rejtezzenek a kősziklák mögé. És eltengetvén valahogy bus napjaikat, várjanak, szívszakadtan várjanak, amig egyszer újból üzenni fog értük.

Nagyerdei kanászok, fátrai tótok, beregi talpasok és ugocsai rusnyákok széledezni kezdtek ekkor, de meg messziről is vissza-visszanézegettek s úgy búcsúztak nehéz szívvel a kegyetlen és nagyhirü ezredestől:

— Ne felejts el bennünket, öreg!

Hideg ősz lett ekkorára, november közepe is elmúlt már. És egy ilyen késő novemberi napon megmaradt katonái elé állt ki Esze Tamás és vezetni kezdte őket Munkács irányának. Még aznap este elvonultak Ungvár alatt, Máriás-zászlóik suhogva úsztak a levegőben. Másnap elhagyták Munkács várát is és mialatt a lefogyott kurucok húzódtak, minden tovább húzódtak kelet felé, voltak emberek, akik saját szemeikkel látták, hogy esteiájban titokzatos kékes lángok gyúltak ki a hazájuktól búcsúzó kurucok zászlai fölött. És hire terjedt nemsokára, hogy Esze Tamás katonáinak maga Szűz Mária küldte ezt a túlvilági biztatást, hogy e rejtelmes tüzek védelmükre legyenek földi ellenségeik ellenében. Meghallotta ezt a hirt Beresényi Miklós is és bus keserűséggel hajtotta le a fejét.

Negyednapra ezután megállt Esze Tamás Tarpa nevű, földig leégett szülőfaluja fölött, egy alacsony dombtetőn. Gyalog állt a dombon Esz Tamás, mert érezte immár, hogy hosszú ideig nem lesz szüksége ezentúl rengőfarú lovára. Megállt Esze Tamás, Majos Ferenc pedig mégegyeszer és utoljára csatarendbe sorakoztatta lovasalt a domb lábánál. Mögötte sora-

koztak fel a Buga Jakab bojnyikjai, a Nyúzó Mihály angyalai, meg a Zöld Demeter mezítlábasai. Oldalvást oíí vacogott a pikulájával Fecske cigány, meg Daruláb nevű dádétársa s bajrahívó jel gyanánt megint tyuktalú ágaskodott a fülük mögül. Es Esze Tamás megállván a domb tetején, keresztbefonta nagyerejű karjait, bus szemét pedig meghordozta vékony nyakú kurucain és akkor így szólította meg őket:

—Fiaim! Csatáinknak vége van immár.. .

—Úgy legyen! — rikkantott lelkesülten Fecske cigány, ám ugyanakkor olyat csapott a szájára Zöld Demeter, hogy a művész hasraesett a sárban.

Esze Tamás odanézett haragosan s aztán folytatta:

—Csatáinknak vége van immár, de nem hosszú időre. Nemsokára üzenni fogok utánatok, fiaim és tudom, hogy nem fogok megcsalódni tibennetek...

—Mind ott leszünk, öreg! — kiáltottak fel a kurucok.

—Ti most menjetek hát és meg se álljatok Moí-dováig. Keressétek fel ott Thököli király őnagyságát, Petrőczy és Ubrisi nagyhírű vezéreket és mondjátok el nekik, hogy Esze Tamás becsülettel csatázott. És ha jeladást kaptok majd tőlem megint, hozzátok őket magatokkal. Ha pedig meghaltak volna akkorára, ássá-tok ki őket sírjaikból, kötözzétek lóra őket és úgy gyertek vissza velük híres kis hazánkba. Tudjátok-e, miért mondom ezt néktek, fiaim?

—Nem tudjuk, öreg! — kiáltottak vissza bána-tosan a kurucok.

—Azért, fiaim, mert szükségünk van a nagy urakra. Most is azért vertek le bennünket és azéri nem állhattuk meg dühös bosszunkat, mivelhogy az urak nélkül indultunk meg és emiatt árulások követték egymást mindenfelől. Lettek tehát az urak a császár cinkosai, minket meg lázadóknak hirdettek széjjel. Pedig mi vagyunk az utolsó magyarok, mert lázadni, lázadni, lázadni teméntelen ellenségeink ellen: csak ez mentheti meg nyomorgó kis hazánkat. De nem az urak és papok ellen kell lázadni, hanem mindenjunk-

nak együtt mindenki ellen kell lázadni, aki nem tarozik a vérünkhez! Értsétek meg, fiaim!

— Értjük, öreg, értjük! — kiáltották csaknem könnyezve a kurucok.

Esze Tamás sóhajtott és nagyot fujt:

— Hiszen akadt hiba mibennünk is, de csüggédni azért sohasem szabad. Mert ha most egyenetlenséggel ver is az Isten, de feljön még a nap, amikor egy táborban leszünk, mi összes magyarok és lerázzuk magunkról minden ellenségeink láncait. Csak sohasem csüggédni, fiaim! És ha nyolcszor vernek szét benünket, kilencedszer megint csak elülről kell kezdeni. Titeket én most elküldelek, mert olyan idők következnek reám megint, hogy az Isten irgalmazzon meg szánandó fejemnek! Most, hogy leszakadt fölöttem minden, ott kezdem újra, ahol kezdtem tizenegy kínládó évemmel ezelőtt. Tudjátok-é, hova indulok el most egymagam, fiaim?

— Hová indulsz el, öreg? — kiáltottak fel kíváncsian a kurucok.

— Hát Bécsbe, hogy hazahozzam Rákóczi ő szent felségét! Ha öt esztendőmbe kerül, de hazahozom és amire üzenni fogok utánatok, a Kárpátok tetején köröskörül lobogni fognak az új táborüzek!

— Bécsbe indulsz el, öreg? — kiáltották rémülettel a kurucok.

— Igen, Bécsbe — folytatta Esze Tamás. — Ne is maradjon vissza e tájékon senki más, csak Buga Jakab és Zöld Demeter, mert a jövő héten már halálra fognak keresni mindenkit. Most tehát indulj meg. Majos Ferenc komám, induljatok meg, fiaim, Moldova felé, köszöntsétek ott a nevemben nagy tisztelettel Thököli Imre király őnagyságát és emlékezzetek meg néha rólam is, mert rettenetes napok következnek reám!

— Sosem felejtünk el, öreg! — kiáltottak fel könnyes arccal a kurucok. — Mindig az eszünkben leszel!

És akkor a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás előtt mégegyeszer ás utoljára meghajtották ócska zász-

lóikat a kurucok. És akkor fölsorakozván, elől a lovasok, hátul a talpasok, Majos Ferenc után és lengő lobogóik alatt mély neszben megindultak Moldova havasai felé. Távolodtak, egyre távolodtak a dombon álló Esze Tamástól, ám sokszor visszanézegettek *mérr* és olyankor azt kiáltották:

— Ne felejts el bennünket, ezredes!

Buga Jakab meg Zöld Demeter akkor már elbúcsúzott Esze Tamástól azzal, hogy a tél beálltáiig itt fognak bujkálni a tájékon. És akkor maga után vezetvén csontos gebéjét a két nevezetes szegénylegény, a Verhovina felé vette kóbor útját mind a kettő. Messze jártak már ők is, amikor a felhők mögül kibujt a gyöngé napocska s fáradt verőfényét ráterítette éppen egy zörgő kukoricás szélre. Ott aztán, a gyöngé napocska alatt, a zörgő kukoricás szélén letelepedett a két öreg kódorgó. Buga Jakab hanyatt-dölt, maradékbagót helyezett a zápfogára és köpködvén tőle, nagy élvezetében kihányta hasát a sápadt verőfénynek s félszemmel odasandított az árva Zöld Demeterre:

— Mit búsulsz, kenyeres? Látszik-e még az öreg?

Zöld Demeter átfogott lábszárral bánkódott a kukoricás partján s fölpislogván a tarpai domb irányának, megvakarászta savószínű bajusza sarkát:

— Már nem látszik. Haj-haj, megdöglünk a télré!

...Esze Tamás akkor már csakugyan nem állt a dombtetőn. Mert amikor eltűntek szeme elől idegen országokba kibujdosó katonái, amikor a kukoricás elfödte Buga Jakabot, meg Zöld Demetert, nagy bujában Tarpa felé indult meg a dombtetőről. Nem nézett sem jobbra, sem balra. Döngő csizmáival áthaladt fölperzselt és lakatlan faluján s gyászszínű kucsmájában nemsokára fölbukkant a Tiszaparton.

A Tisza két nap óta áradni kezdett már s zavaros vize duzzadtan rohant lefelé. De a Tisza szélén ott vesztegelt a komp és a Tisza partjának meredekje alatt ott gubbasztott még az öreg révész kalyibája. Es a döngő léptekre a katyibából kinézett ijedten a

fehérhajú öreg s megpillantván a hidason a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást, megrémült, összekulcsolta a kezét és motyogni kezdett magában. S motyogva botorkált fel a kompra és a zúgó Tisza tetején hajtani kezdte a túlsó part irányának, mialatt fehér pilláival ijedten pillogott Esze Tamásra.

Ám szörnyű is volt az alakja e pillanatban a nagyhírű és kegyetlen Esze Tamásnak. Tornyos kucsmája hátratántorodott a feje búbján, rut szemöldöke lefelé csüngött, varnyuszárnybajusza lefelé csüngött, lyukas ködmön volt a vállain s meztelem dákos volt bedugva a tüszőjébe. S tornyos kucsmája, harsogó keselyüorra, csüngő bajusza, rettentő csizmája, mind, de mind tele volt aludtvérrel, lobogó szemeit meg vadul forgatta csüngő szemöldökei alatt. Sebesen haladt a komp a zúgó Tisza hátán s a vén ladikos rátapadván ijedt arcával a nagyhírű ezredesre, halkan imádkozni kezdett és közben fölsusogott:

— Tamás ...

Esze Tamás meghallotta és megismerte ősz apjának hangját, de nem nézett oda. Ahelyett megemelte ökleit s hangtalanul kezdett fenyegetőzni nyugat felé. Onnan, nyugat irányából, füst és pernye feketededett idáig. És akkor, hogy vén apján kívül senki más nem láta a világon, hirtelen kereszterakta nagyerejű karjait, aztán megcsuklott és sirni kezdett Esze Tamás is. Úgy sírt, hogy hangja nem volt a sírásának, csak a könnyei patakzottak lefelé. De olyan könnyek estek ki a szeméből, mint egy borsószem. S e borsónagyságu könnyek legörögvén a bajuszáról, belepotyogtak a Tiszába. És akkor megindult a havaseső is, ragyát vert a Tiszán, végigcsapkodta Esze Tamást, akinek könnyei összefolytak esővel és hóval, a németek vérétől megitatott ruhája pedig vérezni kezdett s ez a megeredt vér pirosra festette a Tisza közepét.

A komp nesztenül úszott ezalatt a túlsó párnak.

(Vége.)

TARTALOM:

Előszó az első kiadáshoz.....	5
Első Ének	
Esze Tamás jelt ád	9
Második Ének	
»Hát az anyád él-e még?«.....	25
Harmadik Ének	
Pataki Veszedelem.....	45
Negyedik Ének	
Rákóczi Bécsig fut	79
ötödik Ének	
Esze Tamás csatája	92
Hatodik Ének	
Kiáltnak Tokajban! Jajgatnak Patakban!.....	117
Hetedik Ének	
Esze Tamás féktelen haragra geiied.....	142
Nyolcadik Ének	
Esze Tamás kitör a hegyekből	173

JEGYZETEK

Az »Esze Tamás« történelmi adatait a következő helyekről szedtem össze:

Thaly Kálmán: A hegyallyai zendülés. (A székesi gróf Bercsényi-család. II. k., 173—218. o.)

Márki Sándor: A parasztháború 1697-ben. (II. Rákóczi Ferenc. I. k., 141—158. o.)

Takáts Sándor: A hegyaljai zendülés. (Budapesti Szemle, 1910 január.)

Babotsay Izsák, *Tarcal* város nótáriusának naplója. (Zemplénvármegyei Adalékok. 1903.)

Olasz-Liszka város kiraboltatása 1697-ben. (U. o. 1908.)

Kobb generális Majos Ferenc ellen. (Kobb Farkas dühös pátenseket küldözget a zempléni falvakra a »Tolvay, Istentelen, hamis, Ország pusztító, ördöghi pracükáju, Thekéletlen« Majos Ferenc bujdosó hadnagy ellen 1677-ben. U. o. 1909.)

A Tokay-lázadás. (U. o. 1909.)

Újabb adat a Tokay-lázadás történetéhez. (U. o. 1910.)

Tolcsvai Nagy János felkoncoltatása 1697-ben. (U. o.)

Soós Elemér: A tokaji vár története. (Esze Tamást Barkaszón elfogják. U. o.)

Az 1697-iki parasztmozgalom lefolyása Sárospata

takon. — U. o. 1910. (A két pataki jezsuitának a császárhoz intézett későbbi főterjesztésében azt olvassuk, hogy mikor a kálvinista lázadók éjszaka megrohanták Patakot, a vár sáncának bokrai mögül karddal piszkálták ki a jezsuitákat, mialatt féktelen örömükben így kiáltottak: »Itt vannak, itt vannak az ebbadta papok!« Hic sunt, hic sunt a cane dati sacerdotes!)

K. J.